Barbro Karabuda

Öster om Eufrat

— i kurdernas land

De frihetsälskande och stolta kurderna, som bebor gränstrakterna av Turkiet, Iran, Irak och Syrien, hör till de hos oss minst kända folken. Det har inneburit stora svårigheter för Barbro Karabuda — känd och uppskattad författarinna av flera reseböcker om Mellersta Östern — att utforska kurdernas liv och historia, eftersom enligt dessa länders regeringar något kurdproblem över huvud taget inte existerar. Men Barbro Karabuda har lyckats genombryta den tystnadens mur, som inhöljer kurderna och deras nationella frihetssträvanden, och komma nära dessa för det mesta nomadiserande bergsbor, som under sin månghundraåriga historia haft så många strider att utkämpa. Författarinnan följer denna historia från dess legendariska ursprung. Hon ger en med fakta späckad och med egna upplevelser belyst framställning av kurdernas land, deras försörjningssätt och vardagsliv. I Barbro Karabudas framställning får vi följa stadierna i kurdens liv: födelse, omskärelse, giftermål, död, begravning. Vi får stifta bekantskap med de säregna kurdiska religiösa föreställningarna och t. o. m. vara närvarande vid Rifai-kurdernas extatiska religiösa ceremonier, där de deltagande handskas med eld, nålar och giftiga djur.

KURDERNA utgör ett unikt tillskott i den svenska reselitteraturen; den är inte bara en vanlig reseskildring, utan ger också värdefulla upplysningar om kurdens etnografi, om geografiska förhållanden, stam- och klanindelning och religion. Bokens värde förhöjs ytterligare genom de rikhaltiga och vackra bilderna, som klarlägger det invecklade förhållandet mellan de olika socialgrupperna i kurdsamhället.

Tidens förlag **Pris 28:50, inb. 34:50**

RECENSIONSEXEMPLAR

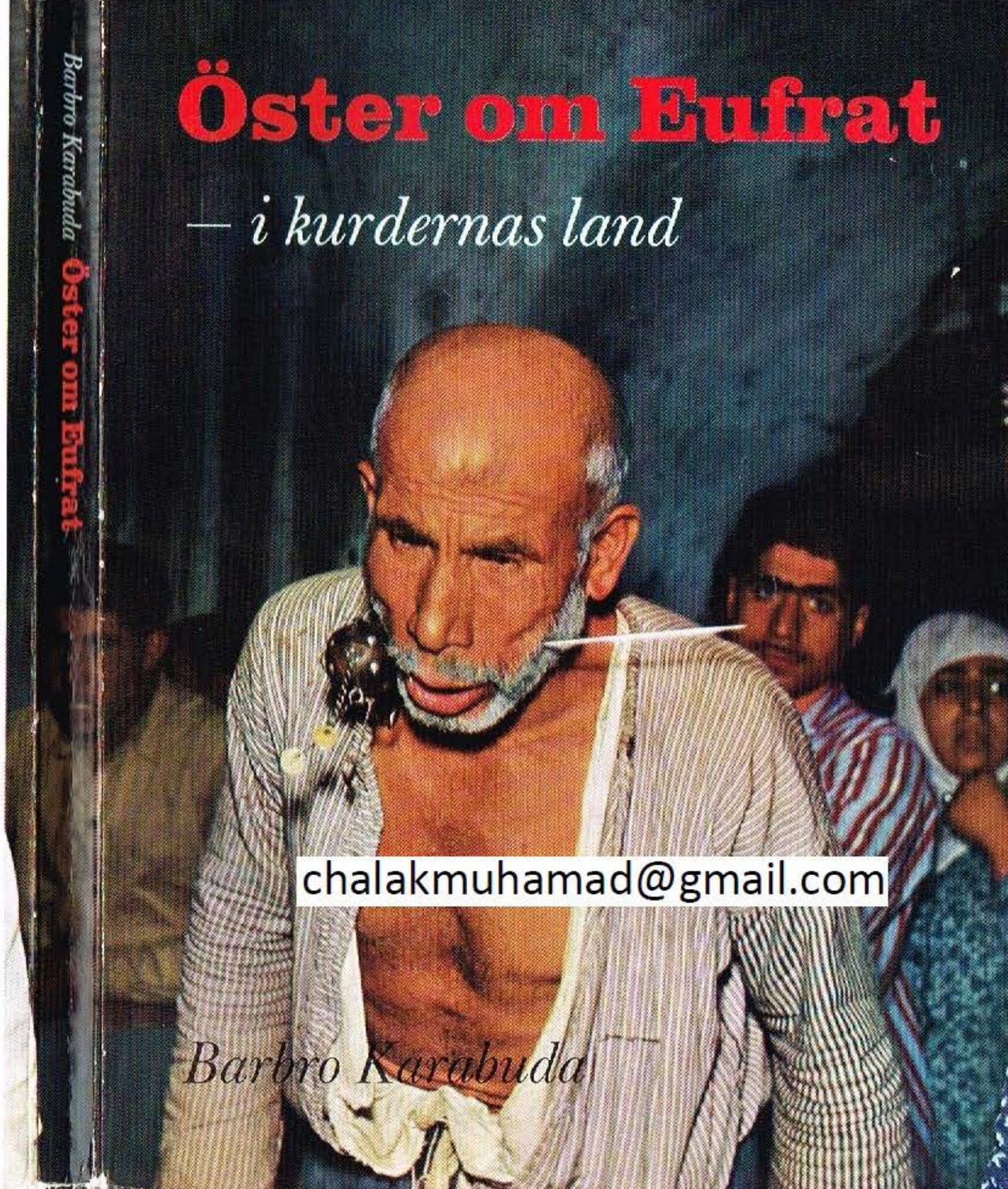

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

RUMÄNIEN

BULGARIEN

GREKLAND

SVARTA HAVET

Batumi

Kars

Jerevan

Samsun

Trabzon

Muş

Van-sjön

Bitlis

Van

Hakâri

Siirt

Malatya

Diyarbakır

Mardin

Urfa

Maraş

Gaziantep

Ankara

Kayseri

TURKIET

Choi

Tabriz

Urmia sjön

Teheran

IRAN

Mosul

Kirkuk

Hamadan

Kermanshah

Tikrit

Bagdad

IRAK

Aleppo · Rakka

SYRIEN
(Fören. arabrep.)

Damaskus

LIBANON

ISRAEL

JORDANIEN

SAUDI-ARABIEN

MEDELHAVET

EGYPTEN
(Fören. arabrep.)

Karta, som vid San Francisco-Konferensen 1945 framlades av en kurdisk delegation.

PERSISKA VIKEN

Barbro Karabuda **Öster om Eufrat**

Barbro Karabuda

Öster om Eufrat

— i kurdernas land

TIDENS FÖRLAG STOCKHOLM

Tiden-Barnängen tryckerier AB Stockholm 1960

Innehåll

PROBLEMET 7
En inledning

KUNG ZOHHAKS SJUKDOM 10
Kurdernas ursprung och tidiga historia

BERGENS REBELLER 17
Kurdernas revolter och senare historia

KUNGEN ÄR DÖD 26
Den kurdiska frihetskampen

LANDET UTAN GRÄNS 33
Kurdens försörjningssätt i skilda landskap

DE HELIGA HÖVDINGARNA 43
Det kurdiska stamsystemet

HEDERLIGA RÖVARE 54
Kurdens karaktär, hans vardagsliv

EXTAS OCH DJÄVULSDYRKAN 68
Religionen bland kurderna

MEM OCH ZEIN 77
En blick på den kurdiska litteraturen

VÄN OCH FIENDE 83
De turkiska kurdstammarna och några andra

SMUGGLARE 98
En avslutning

Problemet

Det har alltid funnits ett kurdiskt problem även om det inte existerat en kurdisk stat.

Jag hade länge känt ett starkt intresse för kurdens politiska problem och vardagsliv, innan jag vågade göra ett försök att på detta vis ge en liten inblick i hans liv, såsom jag upplevt det.

Det har inneburit en hel del svårigheter att genomföra detta arbete, då regeringarna i Iran, Irak och särskilt Turkiet visat sig allt annat än välvilligt inställda till mitt kurdintresse. Det kurdiska problemet ska ju, efter deras åsikt, inte få existera. Man ska slå dövörat till för kurdernas begäran om ett oberoende Kurdistan, och pressen ska inte få nämna något om vad som tilldrar sig i öst, där utländska medborgare är portförbjudna, och där de inhemska står under ständig polisbevakning.

Det är fara för att det kurdiska problemet har försummats i Mellersta Östern.

En tystnadens mur omhöljer allt som rör kurderna. Alla har bemött mig med misstänksamhet under mitt sökande efter material om dessa gamla indoeuropeiska nomader. De flesta människor jag kommit i kontakt med i storstäderna har varit tystlåtna, många har visat sig aggressiva, andra har varnat för faran att ge sig in på detta ytterst känsliga område.

Jag kan inte säga om kurderna eller turkarna orsakat mig de största bekymren under detta arbete, vars resultat naturligtvis inte är fullständigt.

Under arbetet har jag stött på många av de olikheter i karaktären, som kurderna uppvisar. Det har varit svårt att finna den gemen-

samme nämnaren för kurden, då han alltid är mycket beroende av sin hövding. Och dessa hövdingar kan sannerligen vara de mest skilda personligheter . . .

Kurderna behor flera olika länder, och de har naturligtvis till en viss del närmat sig sina grannar. Men kurden har dock lyckats bevara bergsmannens hårda karaktär och bestämda fordran på ett fritt Kurdistan. Många kurder har i hemlighet vigt sitt liv åt den kurdiska frihetsrörelsen. Här har landgränserna ingen betydelse. Det är de höga bergen och de leende dalarna, som talar om för kurden var hans betesmarker börjar och slutar. Här lever kurden inom olika länder, men i ett landskap, vars bergiga karaktär är densamma överallt.

Det finns skilda uppgifter om kurdernas antal. Kurderna själva gav 1959 en uppgift om att Turkiet skulle ha 6 miljoner kurder, Iran 4 miljoner, Irak 1 800 000, Syrien 400 000 och Sovjetunionen 150 000 kurder.

Den amerikanska tidskriften Newsweek gav samma år följande siffror:

Turkiet	4,5 milj.
Iran	2,5 „
Irak	1,5 „
Syrien	400 000

För att inte komma fram till överdrivna siffror, låt oss beräkna de turkiska kurdernas antal till 3,5 miljoner och de syriska till en kvarts miljon samt tillägga hundratusen kurder, som lever i Sovjetunionen.

Det som vi i dag kallar för Kurdistan, kurdernas land, benämndes fram till 1100-talet Djibal el-Djezireh eller Diyarbakir.

På och kring bergsknuten Ararat, vid Tigris' och Eufrats källor, har sedan sekler tillbaks ett vilt och okänt folkslags stammar sökt skydd. Dessa kurder har alltid varit omringade av andra raser, andra nationaliteter och andra religioner, men har alltid bevarat stoltheten över att vara kurder, stoltheten över sin släkt, sitt blodiga förflutna och sitt "framtida oberoende fosterland".

Det är denna kamp för friheten, som sammanbinder kurderna sinsemellan, ty hos det kurdiska folket finner man annars mycket skilda levnadsvanor, delvis beroende på de många religiösa sekterna inom den kurdiska befolkningen. Det religiösa livet präglas av en stark

chalakmuhamad@gmail.com

Mor och barn från en kurdstam i Mardin-distriktet.

Uppslaget: Boskapsbete vid Bitlis-ån.

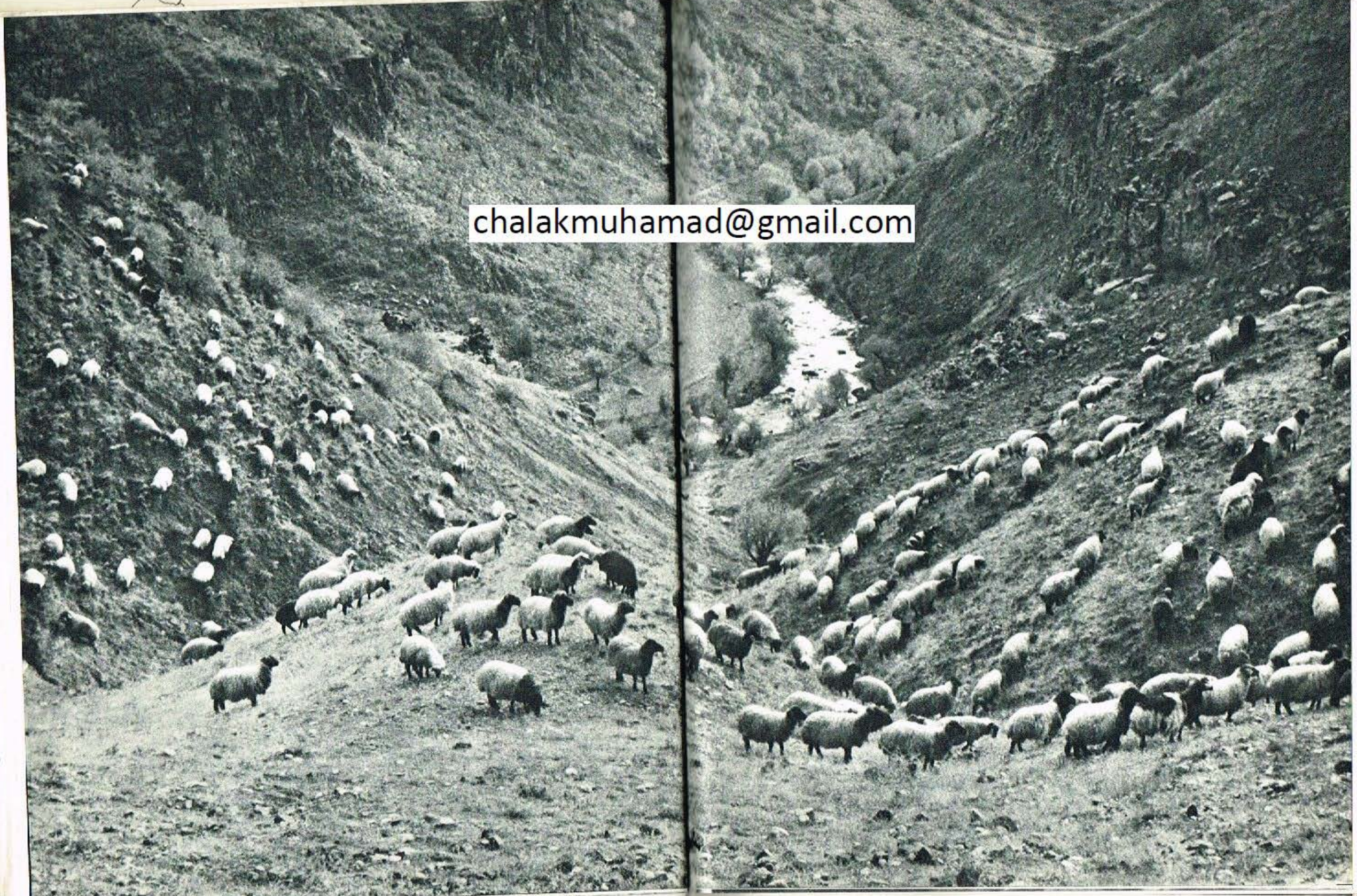

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

mysticism. Bland kurderna finns många anhängare av t. ex. "yezidi" (djävulsdyrkarna) och "Ahl-e Hakk" (sanningssökarna).

I de klippiga, okända bergen lever kurden efter stammens stränga lagar. Där är han beredd att offra sitt liv för stammens bästa, där är han beredd att hålla sitt ord för stammens ära. Kurdens ord är att lita på. Har han givit ett löfte att föra en främling oskadd över bergen, kan man med förtroende överlämna sig i hans vård. Man kommer oskadd fram till målet. Men man bör vara på sin vakt för kurden nästa dag, när inget löfte längre binder honom. Det kan hända att han då plundrar och dödar samme främling, för vilken han dagen innan satte sitt eget liv på spel.

Kurdens karaktär kan tyckas egendomlig. Det har varit intressant att studera den, inte bara genom personliga kontakter utan också genom den kurdiska folkloren, som avslöjar kurdens själ. Den skrivna litteraturen är tyvärr mindre utvecklad.

Den kurdiska miljön erbjuder ett vitt utbrett studiefält vad beträffar historia, etnografi, arkeologi, etnologi etc. Studiet av kurderna och deras liv har försummats, huvudsakligen på grund av politiska orsaker, men även på grund av de risker det alltid inneburit att tränga sig på kurden i hans privatliv.

Skulle det en dag bli Kurdistan givet att leva ett lugnt och normalt liv, så skulle säkert vetenskapen genast draga fördel därav.

Överst: Kvinnlig siesta i kurdby vid Nusaybin.

Nederst: Kurd från Diyarbakir.

Kung Zohhaks sjukdom

"Den grymme härskaren Zohhak, som efterträdde Djemschid på pisidiernas tron blev den femte konungen över denna persiska mytologiska dynasti. Zohhak led av en underlig sjukdom, som de medicinskt kunnige inte såg sig i stånd att bota. Konungen hade stora otäcka sår i form av ormar på sina skuldror och sitt bröst. Det var slutligen Satan, som föreslog den store regenten att dagligen bestryka sitt bröst med två färska människohjärnor. Denna behandling skulle lindra konungens smärtor, och två unga män utsågs därför dagligen till att dödas.

Det var nu en man av känslig natur som hade hand om de dagliga avrättningarna. Hans samvete bjöd honom att byta ut åtminstone en av de unga männen mot ett får.

Den grymme Zohhak smorde således varje morgon sitt såriga bröst med en människohjärna och en fårhjärna. Och samtidigt flydde i soluppgången en yngling hastigt uppför bergen, över gränsen till ett klippigt och svåråtkomligt område, där med tiden ett betydande antal bergsflyktingar samlades och levde vidare.

Dessa människor utgjorde kurdernas ursprung . . ."

Så förtäljer oss Sheref-Nameh, det historiska kurdiska verk som 1596 skrevs på persiska av Sheref Khan Bitlisi. Och så har även flera kurder i dag velat förklara sitt ursprung.

Vilken förklaring är väl enklare att anta än den som en äkta kurd själv gett i ett så långlivat litterärt verk som Sheref-Nameh?

I kurdernas folksagor finns för övrigt inga detaljer om deras första historia.

Kurdernas ursprung har hitintills ej med säkerhet fastställts. Det

finns ännu mycket att göra för att nå tillfredsställande resultat på detta vida forskningsfält, som öppnar så många föga kända men intressanta historiska och etnologiska perspektiv.

De äldsta bevarade skrifterna berättar att inte senare än 2000 f. Kr. bebodde ett folk, kallat Gütü eller Küti, området kring mellersta Tigris från Bohtan-området kring berget Djebel Djudi över Djeziret Ibn Omar till bergen Djebel Sindjar i väst och bergskedjorna Zagros i öst.

En annan besläktad stamgrupp, kassiterna från de södra Zagrosbergen, intog Babylon och regerade därefter Babylonien (Akkad) i ungefär sex sekler (1800—1200 f. Kr.). Dessa stammar omtalas som äkta kurdiska och utgjorde urinnevånarna i detta bergrika område.

Hos de få kurdologer som finns, möter vi ofta helt skilda åsikter beträffande var kurdernas vagga stått.

Historien har överlämnat flera namn, som mer eller mindre klart harmonierar med kurdernas och som tillåtit specialister att ge sig in på diverse tolkningar.

Således anses de starka krigare, som omnämns i Xenofons "Anabasis" i samband med De Tiotusendes välkända Återtåg (401—400 f. Kr.) genom nuvarande Kurdistan, inte vara något annat än kurdernas förfäder.

Andra menar att de klassiska författarnas Kyrtioi, ett folk som bebodde Medien, skulle vara kurderna.

Marco Polo talade om kristendomen hos kurderna i Mosulbergen, och det behövdes inte mer för att man i kurderna skulle se avkomlingar till de "vise kaldéerna" i Nya Testamentet.

I korthet kan problemet om kurdernas ursprung presenteras i två teser:

Den ena håller fast vid deras iranska ursprung (indoeuropeiskt) och tror på deras förflyttning under sjunde seklet f. Kr. från området vid Urmia-sjön mot Bohtan.

Den andra hävdar att kurderna skulle vara besläktade med andra asiatiska folk, såsom georgierna och armenierna, vilkas språk de skulle talat innan det senare utbyttes mot ett iranskt språk.

Kurdiskan av i dag hör obestridligt till de indoeuropeiska språken.

Om vi på det historiska och det språkvetenskapliga området mött

många oklara punkter angående det kurdiska ursprunget, så har det antropologiska området inte mer att ge. Det räcker att jämföra Milli-kurderna (arabisk typ), Gurdi-kurderna (typ moukri) och Shemdinan-kurderna (nestoriansk och hakkiarityp) för att förstå hur oerhört svårt det är att finna en gemensam formel för den kurdiska typen.

De nordliga kurderna är högväxta, magra män med lång näsa, ofta en aning böjd. De har liten mun och avlångt ansikte. Männen har oftast en lång mustasch och rakar alla skägget. Bland dessa män finns många blonda, vilket givit anledning till funderingar om att kurderna skulle härstamma från ett blont och blåögt folk, som var dolikocefalt. Blandningen av de många mörka och brakycefala människorna skulle ha varit resultatet av en korsning med turkarna, armenierna och perserna.

Kurderna i söder har ofta bredare ansiktsform än de i norr. Deras gång är tyngre. Stegen är breda och långsamma, härdigheten i arbetet är stor. Deras hållning är dock överallt bergsfolkets — stolt och rak. De ser ut för vad de är: nutidens meder, i stånd att, om de förenas, åter bli en stor, krigisk nation.

Alltsedan historiens gryning har de kurdiska stammarna inte för någon längre tid låtit sig underkastas något välde. De har alltid varit stridsfärdiga, redo att försvara sig mot nya erövrare. De stred mot sumererna. En hettitisk monark har redan 1300 f. Kr. nämnt kurderna såsom de krigiska "Gurda". De förde krig mot alla de stora assyriska härskarna, tills de hjälpte Kyaxeres och Kyros att störta både Nineve och Babylon.

Det framgår av historien att det assyriska riket, även på höjden av sin makt, kände sig lugnt endast på Nineve-slätten och västerut, då de kurdiska stammarna genom sin ohämmade självsäkerhet i norr, nordost och på gränsen till Elam förorsakade stora bekymmer för Assyrien och höll dess befolkning i ständig spänning.

Vid Mediens fall lät kurderna bland sig uppta kvarlevan av de mediska krigarna, liksom de senare också accepterade assyrier, armenier och turkomaner; precis på samma vis som de själva hade upptagits av och blandats med sina grannar.

Kurderna slogs, som förut nämnts, mot Xenofons greker på deras återfärd genom Bohtan. De lät sig inte kuvas av seleukiderna, som

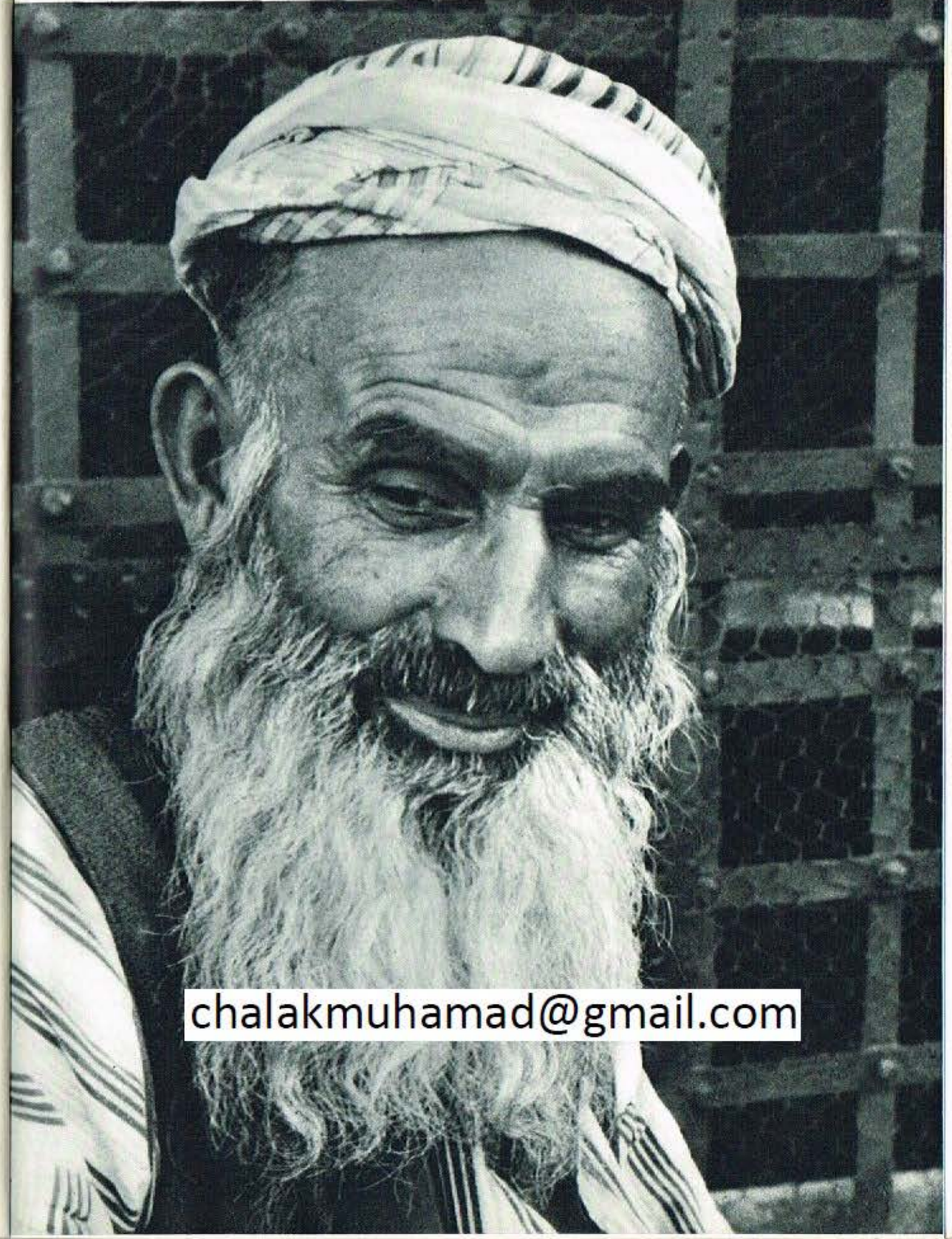

Molla Gavsin.

chalakmuhamad@gmail.com

Hövdinghustrun.

försökte styra dem. Även under sassaniderna visade sig kurderna framstående och uthålliga.

Kurderna har i historien haft små möjligheter att grundlägga ett eget rike. Bland de historiskt bekanta kurdiska dynastierna av någon längd kan Shaddaddynastin nämnas. Den grundlades omkring 951 e. Kr. av Mohammed Shaddad ben Kartou från stammen Rawadi, Saladins stam.

En annan kurdisk dynasti grundlades år 959 i Djibal-området av Hassanwaih ben Hassan, chef för klanen Barzikan.

Den tredje är den bäst kända av de kurdiska dynastierna: Mervan, som grundlades av Abou Ali ben Mervan ben Dustak och härskade från år 990 till 1096. Dess besittningar sträckte sig över hela Diyarbakir-området, över några armeniska städer samt under en tid också över Urfa. Den seldsjukska makten gjorde med hjälp av vissa intriger ett snabbt slut på Mervan-dynastin med sina kurdiska prinsar, bönder och slavar.

Under Islams första sekler spelade kurderna en betydande roll som krigare i både Kalifatets och rivalernas öden.

När Saladin Den Store på 1100-talet stred mot korsfararna och i Syrien samlade de flesta kurdiska stammarna under sig, stod den kurdiska makten på sin höjdpunkt.

I och med mongolernas plötsliga framträdande försvagades kurdernas roll. Mongolen — Den Store Khan Mangu — sände år 1252 sin broder Hulagu för att erövra västra Asien. När Hulagu närmade sig Bagdad, följd av sina småväxta och krigiska män, försökte två kurdhövdingar att med betydande styrkor sätta sig till motvärn, men blev hårt tillbakaslagna av den gula hären. I staden Erbil (Hawler på kurdiska) massakrerade emellertid kurderna år 1257 upp till 20 000 mongoler. De snedögda, svarthåriga liken lämnades i sitt blod utanför slottet i Erbil, och kurderna flydde i hast upp i de för dem välkända bergen, där de länge höll sig lugna och förhoppningsfullt väntade på att kriget på slätten skulle få ett lyckligt slut. De områden, som kurderna bebodde, föll dock det ena efter det andra under mongol-emirernas herravälde.

Så kommer i den kurdiska historien den period, då de stora turkiska och persiska staterna definitivt grundlades. Detta innebar för kurderna en ännu mindre chans till självständighet.

När elva kurdhövdingar ur sunnit-sekten i Choi framträdde inför Shah Ismail, själv en ivrig Shiit, kastades de alla i fängelse, och Shahen utnämnde sina egna män i deras ställe.

Sultanerna visade sig däremot som bättre diplomater och lyckades få kurderna på sin sida efter slaget vid Tschaldyran (1514), ett blodigt persiskt nederlag.

Under tiden 1514—36, då turkarna ockuperade Armenien och Kurdistan, överlät Sultan Selim I ansvaret för dessa nästan självständiga områden till en kurd från Bitlis vid namn Mewlana Idrisi. Idrisis uppgift var att införliva sina kurdbröder i det turkiska statssystemet, vilket tycktes förflyta helt planenligt i hela östra Anatolien med undantag av staden Diyarbakir, som under två månader stod emot den ottomanska armén med "Mustasch-Mehmet" i spetsen.

Mewlana Idrisi tvingade många kurdiska stammar söder om Taurus att bosätta sig i det armeniska höglandet i norr, och Sultanen gav dessa kurder administrativa poster för att kunna använda dem som gränsvakter mot Persien.

Tjuguåtta "beylik" med en kurdisk prins över vart och ett organiserades i östra Turkiet. Hövdingarna över de tre "beylerbeylik" i Diyarbakir, Van och Erzurum tillsattes emellertid från Istanbul.

Fastän den turkiske sultanen visade kurderna stor aktning, kan historien berätta att det kurdiska folkets sympati alltid stannade hos Persien. Kurderna samarbetade på nära håll med sina kristna grannar och förde oupphörliga strider mot turkarna för att upprätthålla sitt oberoende. "Ändå", påpekar de kurdiska patrioterna, "fullgjorde kurderna under 150 år räknat från 1514 sina skyldigheter mot den turkiska staten, deltog i alla deras krig och offrade därigenom tiotusentals liv."

Kurden har alltid haft svårt att underkasta sig sådana inrättningar i det moderna samhället som den obligatoriska värnplikten, skatten och tullen. Det har alltid funnits orsaker för honom att revoltera.

Ledda av Bedzkhan Bey från Bohtan, Yezidihövding för Revanduz och Hakkiari, reste sig kurderna mot de turkiska reformerna, och från 1832 till 1847 sände turkarna den ena hären efter den andra för att kuva dessa modiga kurdiska stammar och förstöra deras fästningar.

Många av de kurdiska "derebeyler" (dalens härskare), som haft mycket stor makt, ersattes nu av turkiska guvernörer.

I Persien, där feodalfurstarna av Ardelan var de enda kurdiska hövdingar som bevarat sitt oberoende, blev dessa också med tiden fråntagna sina förmåner och ersattes år 1860 av en Kadjar.

Det blev i Turkiet ett allt större problem att införliva kurderna i en ny modern samhällsorganisation. Ingenting tycktes hjälpa mot det hårda bergsfolket, som blev till en skräck för de resande och till en fara för de många karavaner, som nu allt oftare utsattes för kurdiska rövare.

Persien och Turkiet hade verkligen fått ett problem att brottas med. Men man måste säga, att dessa stora stater i kurderna fått de undersåtar, som de båda ländernas obalanserade regeringar gjorde sig förtjänta av. Det fanns många sätt på vilka de försökte närma sig de krigiska undersåtarna, och hos kurderna blev naturligt nog misstron mot omgivningen allt starkare.

Något måste göras för att blidka det alltid upproriska bergsfolket i östra Turkiet, och Sultan Abdul Hamid organiserade år 1890 i sitt eget namn kavalleridivisioner i östra Anatolien. Dessa divisioner bestod av kurder, som genomgick några månaders militär träning samt tilldelades fina kläder och goda vapen. Detta "Hamidiye-regemente" följde de ryska kosackernas mönster, och den ottomanske sultanen ansåg att upprättandet av detta kurdiska kavalleri skulle innebära en definitiv brytning av den oskrivna vänskapspakt, som tycktes existera mellan kurderna och deras kristna grannar.

Mycket riktigt tjänade också de av turkarna beväpnade kurderna blint Abdul Hamids politik mot armenierna. Men Hamidiyeregementet oroade också den turkiska befolkningen i öst, som kände sig ytterst osäker i närheten av dessa beväpnade vildar. Givetvis skulle regementet tjäna till försvar mot fienden utanför den turkiska gränsen, men turkarna kände ändå sin tillvaro tämligen osäker. De ansåg det bättre att förekomma än att förekommas, och många turkar antog det kurdiska språket, de kurdiska vanorna och ingick själva i Hamidiye-regementet, där folket var välbetalt och bland andra förmåner ej behövde betala någon skatt till staten.

All denna plötsligt påkomna aktning och detta förtroende från Sultanens sida förblindade många av de tappra kurdiska krigarna. Dock fanns det bland kurderna de som hade vaken blick för händel-

sernas gång. Shejk Übeydullah sade till sina anhängare, när kurderna beordrades att massakrera de kristna i Urmia: "Vi kurder, vi är nödvändiga för turkarna såsom motvikt mot de kristna. Snart finns det inte längre några kristna, och då kommer turkarna att vända sin förföljelse mot oss."

Framtiden skulle visa att shejk Übeydullahs onda aningar inte varit omotiverade. Framtiden, dvs. åren på andra sidan om 1900-talsstrecket, skulle endast innebära ytterligare stridigheter mellan kurderna och regeringarna i de länder, kurderna bebor.

Kurdernas historia är färgad av blod. Detta krigarfolk har alltsedan urminnes tider aktivt medverkat till de folks historia, som omväxlande dragit fram över den asiatiska kontinenten. Det stridsdugliga bergsfolket har inte lyckats nå nationell enhet, de har under sekler krigat för sin egen och för andras räkning. De har måst lyda många olika härskare, bland dem Alexander Den Store samt Alexander, son till Marcus Antonius och Kleopatra. De levde under sassanidernas herravälde och de bysantinske kejsarnas. De upplevde sin första helt oberoende dynasti i och med Mervan. Så kom seldsjukerna. Och därefter tvingades kurderna att strida mot mongolen Hulagu Khan, och senare mot Timur-lenk. Sedan kom turkomanernas tid med Kara och Ak Koyunlu, innan Kurdistan slutligen införlivades med Turkiet.

Kurdernas förflutna, fram till vårt århundrade, innehåller med säkerhet otaliga detaljer, som skulle intressera oss. Det har emellertid hitintills nedlagts alltför litet arbete på detta nästan orörda forskningsfält.

Kurdernas historia väntar fortfarande på att bli skriven . . .

Bergens rebeller

Hela Kurdistan kan förtälja om bloddrypande revolter. Denna kurdernas hemvist, som skjuter in i det anatoliska och armeniska höglandet och sträcker sig över den iranska gränsen, vittnar ännu om de krig som varit. De armeniska kyrkoruinerna och de övergivna byarna i östra Turkiet talar sitt tysta språk om förskräckliga massakrer, och om vänskap, som blev till hat.

Kurderna har många hjälteminnen och familjesorger att berätta, när man under samtalens gång kommer in på forna tiders strider mot överheten.

Jag har inte druckit te med någon kurd, som varit obeväpnad, och som ej redan dödat eller känt sig beredd därtill. Jag har inte besökt någon kurdisk by med en historia utan revolter och blodshämnd. Kanske de ändå finns . . . Jag har skrämts av kurdernas lätta sätt att tala om liv och död. Livet är inte betydelsefullt här uppe i bergen. Livet är inte dyrbart i Kurdistan. Döden kan kanske vara det . . .

Kurdistan har redan fått kännas vid en betydande befolkningsminskning. I den turkiska delen har krigen och upproren reducerat folkmängden till tre fjärdedelar.

Kurdistan har en osäker framtid att tala om . . .

När jag färdats mellan de kurdiska byarna, när jag tvingats passera flera riksgränser i Mellersta Östern för att finna kurden hemma hos sig, har jag överallt slagits av hans okuvade stridsvilja. Det må vara i Diyarbakir, Bitlis, Mardin, Kirkuk eller Kermanshah.

Över hela Kurdistan, som Eufrat och Tigris så stillsamt bevattnar, har folket inte tämjts av sina blodiga upplevelser. Tvärtom. Jag har i det sköna landskapet hört dess historia berättas av dem, som var med

att skapa den, av dem som nu givit sina söner i uppdrag att strida för en drägligare framtid. För ett fritt Kurdistan . . .

I och med Abdul Hamid-regeringens fall indrogs det kurdiska kavalleriet 1909, och mer bildade kurder steg fram som ledare för sitt folk. Flera kurdiska deputerade i den ottomanska senaten tog upp den kurdiska frågan. Kurdiska tidskrifter och partilokaler upprättades i Konstantinopel, Bagdad och Mosul. Ungturkarna började krig mot Ibrahim Pascha från Millis, mot shejk Barzani nära Mosul, mot Hamawand och mot Dersim-stammarna.

Ett nytt sekel hade inträtt. Det gamla efterlämnade minnet av många försök till nationell frihet, bland andra följande:

Abdurrahman Paschas revolt 1806, då brorsonen till Ibrahim Pascha Bébé (staden Sulaimaniyes grundläggare) mördade den turkiske guvernören i Köy Sandjak och flydde till Persien för att undkomma turkarna.

Samtidigt med Bilbas-utbrottet 1818 reste sig kurderna mot turkarna i Beyazit och Van.

Åren 1818, 1820, 1822 förekom flera kurdiska resningar mot både Persien och Turkiet.

Under det stora rysk-turkiska kriget (1828—1829) vägrade flera kurdiska stammar att delta, och andra försökte alliera sig med ryssarna, medan resten stred för turkarna.

Under den egyptiska revolten (1832—1839) grep Mir Mohammed från Rawanduz tillfället att tillsammans med flera andra kurdhövdingar sätta sig upp mot turkarna, som genast sände Mohammed Pascha från Sivas för att slå ner Mir Mohammed och hans kurder.

1839 revolterade Mahmud Pascha i Sulaimaniye.

Bedir Khan beys revolt 1843—1846 var huvudsakligen en strid mellan olika stammar, mellan kurderna och nestorianerna, det kristna bergsfolket, som socialt sett mycket liknar kurderna.

Yezdan Sher-revolten (1853—1855) uppstod i Hakkiari och Bohtan. Yezdan Sher fick Bitlis, Mush och hela landet mellan Van och Bagdad med sig. Även nestorianerna samlade sig under hans fana. 1855 fördes Yezdan Sher i fångenskap till Konstantinopel. Liksom Abdurrahman Pascha blev han en nationalhjälte. Sånger har förevigat hans minne i den kurdiska folkloren.

Shejk Übeydullahs revolt 1880 var den sista betydelsefulla resningen före ungturkarnas revolution, och den hade som mål Kurdistans oberoende. Den utbröt på det persiska området Shemdinan, men kurderna tvingades snart återvända över gränsen till Turkiet, där shejk Übeydullah och hans son Abdulkadir (vilka båda tillhörde den religiösa sekten Nakshibendi) infångades och sändes i exil till Mecka, där fadern avled, men varifrån sonen Abdulkadir efter ungturkarnas revolution återvände till Konstantinopel, där han blev medlem av senaten, och där han innehade en aktad ställning tills han senare, efter allvarliga intriger, blev hängd.

Orosmakare och mördare har kurderna länge kallats. Jag vill inte försvara kurderna för de brott, de otvivelaktigt är ansvariga för, bl. a. gentemot sina kristna grannar armenierna, som av ryssarna beordrades att i krig stödja sina ena trosförvanter emot de otrogna mohammedanerna och därefter fick utstå de svåra massakrerna i slutet av förra århundradet. Jag vill inte försöka försvara de brister som det kurdiska folket har, eller de barbariska gärningar de gjort sig skyldiga till. Men nog har kurderna i många av sina revolter visat prov på sin allvarliga strävan för ett eget fritt land.

Sedan kommer onekligen frågor såsom: "Är kurden i stånd att bilda sin egen stat? Skulle en sådan stat betyda fred och säkerhet? Skulle den inte istället ännu mer komplicera situationen i Mellersta Östern?"

Svaren på dessa frågor kan variera, men kurdernas fortsatta historia bevisar för oss nödvändigheten av att snarast komma med en lösning på detta mycket känsliga problem.

Den kurdiska nationella verksamheten har hitintills passerat flera skeden: I och med ungturkarnas revolution gjorde kurderna flera försök att organisera sig för ett oberoende Kurdistan. Efter första världskriget blev sedan det kurdiska problemet internationellt känt.

Barzanshejkerna revolterade 1908 mot sultanatet. Den ottomanska armén, under kommando av Mehmet Fazil Pascha, gjorde stora förluster i striderna mot kurderna, vilka efter revolten gömde sig uppe i bergen. Dåvarande krigsministern, Ferik Nazim Pascha, såg en chans att vinna folk för sitt politiska parti och benådade Barzanshejkerna. Dessa fortsatte med sina revolter, tills en ny Bagdadguvernör, Süleiman

Nazif bey, utnämndes och lät hänga Barzanshejken Abdulselam och hårt straffa hans rebeller.

Samtidigt med Barzanshejkernas uppror i öster, inrättades den första kurdiska politiska organisationen i Konstantinopel, varifrån det kurdiska pressorganet "Kurdistan" nu utkom. Tidskriften "Kurdistan" grundades i Kairo 1898, flyttades därefter till Genève och Konstantinopel. Vid första världskrigets utbrott utkom den åter i Kairo.

Shejk Abdulkadir lanserade själv 1908 tidningen "Hetav-i-Kurd" (Kurdisk Sol). 1910 samlade sig en grupp studenter och jurister till en ny förening "Hivi-ya Kurd" (Kurdiskt Hopp), vilken utgav tidskriften "Roj-a-Kurd" (Kurdisk Dag).

Vid det första världskrigets början höll kurderna just på att söka sin väg även på det intellektuella området.

Ingen av de kurdiska stammarna hade några egentliga intressen i kriget. Men ändå var de från början inblandade både på de kaukasiska och mesopotamiska fronterna, där de led stora förluster.

Kurden Kamil bey från Bohtan lade 1916 fram den kurdiska saken för storhertig Nikolaus, vicekonung över Kaukasien och chef på den turkiska fronten. Den ryska regeringen verkade emellertid ännu inte ha fått upp ögonen för det kurdiska problemet, som ofta sammanblandades med diskussionerna om ett fritt Armenien.

Vid krigsslutet hade de allierade beslutat att dela upp Turkiet för att där upprätta ett oberoende Armenien. Sheyhülislam Sabri och medlemmen i senaten, Abdulkadir, gjorde nu tillsammans en framställning om ett fritt Kurdistan till de nationer, som vunnit kriget.

Flera turkar, som hade intressen i östra Turkiet, hoppades på ett Kurdistan, som skulle vara beroende av Turkiet i utrikespolitiska frågor. Detta Kurdistan skulle i så fall hindra att ett fritt Armenien bildades.

Ute i landet började motståndsgrupper uppstå, riktade mot armeniernas och kurdernas verksamhet.

Mitt under oroligheterna uppträdde Mustafa Kemal Atatürk. Han landsteg i Samsun 1919, deltog i Erzurumkongressen och lyckades ena hela östra Turkiet till att gemensamt deltaga i frihetskriget.

Sèvres-fördraget (1920) tog för första gången i historien upp frågan om "lokal självstyrelse för de områden som kurderna bebor". Fördraget i Lausanne (1923) däremot nämnde inte Kurdistan.

Majoriteten av kurderna hade biträtt Atatürk i kampen för Turkiets rättigheter, och den turkiska republikens nye president talade för att ingen rasskillnad skulle förekomma: "Alla som hade stridit för Turkiet var turkar. Alla skulle i landet ha samma möjligheter till ett lugnt liv efter krigsslutet."

Befolkningen i östra Turkiet hade emellertid svårt för att genast acceptera den turkiska statens alla nymodigheter, och ett visst missnöje uppstod. Yusuf Ziya från Bitlis förvärrade emellertid situationen oerhört genom de massakrer, som han i regeringens namn lät verkställa på de missnöjda.

Så utbröt våren 1925 shejk Saids revolt i östra Turkiet. Revolten spred sig till 14 distrikt under en enda vecka och innebar en allvarlig fara för landet.

För engelsmännen påverkade Said-revolten det brittiska kravet att Mosul-området borde tillfalla Irak och ej Turkiet. Mosulfrågan hade dessförinnan ingående diskuterats, och denna stora kurdiska revolt dementerade turkarnas deklaration i Lausanne om att "kurderna var helt och hållet nöjda med sin lott under turkiskt styre".

Shejk Said-revolten tog sig uttryck i förskräckliga strider mellan kurder och turkar. Denna resning, som från början fötts ur ett missnöje mot de nymodigheter, som Atatürk infört i landet, fick på grund av inblandningen av starka kurdiska politiker och äventyrare slutligen som sitt mål ett fritt Kurdistan!

Den turkiska nationalförsamlingen förklarade genast att revolten var ett hot mot landets säkerhet och att de revolterande var köpta av fienden.

Saidrevolten släcktes ganska snart, men rebeller höll sig länge gömda i bergen Oramar, Deylan och Ararat, och grenar av revolten höll sig vid liv flera år framåt.

Det bergiga landskapet såg mycket blodsutgjutelse under dessa år, då även armeniernas blod åter rödfärgade östra Anatoliens floder.

En turkisk krigsdomstol upprättades i Diyarbakir för att döma shejk Said och hans närmaste män. I augusti 1925 avrättades fyrtioåtta av de kurdiska rebelledarna, och 45 000 kurder tvångsförflyttades från

sina historiska hemtrakter i Bohtan, Sasun och Beyazit till Anatoliens ohälsosamma kuster. Den turkiska regeringen hade hoppats kunna skingra de kurdiska element, som kunde vara en fara för landets framtida säkerhet.

De kurdiska upproren fortsatte dock, och turkarna tvingades driva de revolterande stammarna upp i Ararats klyftdalar, där de flygbombades till döds.

Den turkiska regeringen var synnerligen besviken över denna senaste stora kurd-revolt, som onekligen gjorde hela det turkiska folket misstroget mot regeringen. Det var en idealisk luft för de kurdiska nationalisterna att arbeta vidare i. Kurderna hade visat sig handlingskraftiga, och turkarna hade inget förtroende kvar för denna mohammedanska minoritet. När t. ex. den turkiske inrikesministern besökte Diyarbakir uppställdes maskingevär på varje hustak, beredda till försvar mot "vildarna".

Den kurdiska självständighetsrörelsen växte utomlands, kurdisk propaganda började komma in i Kurdistan från Frankrike, Schweiz och Ryssland.

I Irak förklarade dess premiärminister att regeringen var beredd att ge kurderna deras rätt. "Deras ledare skulle väljas bland dem själva, och deras eget språk skulle bli det språk, som deras barn skulle lära sig i skolan."

I Turkiet förbjöds däremot det kurdiska nationalpartiet och dess verksamhet. Det turkiska språket var det enda tillåtna i skolundervisningen. Hela det östra landet måste genomgå en omvälvning. Kurden förbjöds att tala sitt eget modersmål, han fick böta om han på marknadsplatsen hördes tala kurdiska. Men inga skolor sattes in för att lära ut turkiskan, det enda tillåtna språket.

Fortfarande, i denna dag, kan majoriteten av kurderna i Turkiet inte tala annat än sitt gamla modersmål.

År 1927, den tid då ett stort antal av Turkiets minoriteter — såsom albaner, araber, armenier, greker och kurder — började lämna landet, samlades de turkiska kurderna och armenierna i kommittén Hoybun. Dess medlemmar svor att fortsätta striden för ett fritt Kurdistan. Ihsan Nuri Pascha utsågs till att organisera kampen. Han började ett minutiöst förberedelsearbete och valde berget Ararat som bas.

Samma år förvisades kurden Semiko till staden Bedjürge efter att han gjort flera försök att bilda ett fritt Kurdistan. Semikos intriger hade pågått i flera år. Ibland var han med turkarna mot Iran, ibland med Ryssland mot Turkiet. Semikos riktiga namn var Ismail Hakki, och han kom från Shifan-stammen. Han samarbetade en tid med en nestoriansk hövding kallad Melik, som han senare mördade.

Efter den turkiska republikens grundläggande har det ena kurdiska upproret följt på det andra. Nio mer svårartade revolter har till dags dato utbrutit.

Under våren 1930 tog en allvarlig serie revolter vid, och kurderna understöddes till en början även av en grupp turkiska antikemalister.

1932 återvände, efter benådning, från Irak Selahattin, son till shejk Said. Han visade sig också senare vara inblandad i Dersim-revolten.

1933 vidtog den turkiska regeringen åtgärder mot shejk Fahri i området kring Diyarbakir.

1934 avkunnades en rad dödsdomar och domar om tvångsarbete över kurdiska ledare.

1935 på våren utbröt Isparta-komplotten, och samma år på sommaren skattestrejkade kurderna i Mush.

1937 utbröt Dersim-Tundjeli-revolten, och västerländerna tillämpade genast den turkiska tesen: "civilisationen slåss mot barbarerna . . ." Många turkar fick det året sätta livet till för kurdernas raseri, och kurderna själva kan berätta om "de civiliserades" sätt att täppa till grottor och sätta eld på skogar, där kurdiska gamlingar, kvinnor och barn hållit sig gömda.

Det är dock i Irak, som de kurdiska revolterna fått en alldeles speciell betydelse. Kurderna har där lyckats skaffa sig en sådan ställning att, som jag flera gånger hört yttras, många utlänningar ansett "att det inte alls skulle vara förvånansvärt om detta viljestarka folk, oaktat sin låga folkmängd, toge makten i hela Irak".

1922 hade kurderna i Irak fått en engelsk-irakisk försäkran om att de skulle få rätt att bilda en kurdisk regering. Den brittiska politiken i Irak visade sig emellertid oerhört famlande, och mellan 1919 och 1930 upplevde Irak en lång antibrittisk kampanj, ledd av kurdshejken Mahmud Berzendjei. Shejk Mahmud från Sulaimaniye lät utnämna sig till "Shah av Kurdistan". Han var långa tider engelsmännens

fånge, men antingen han frigavs eller flydde, fortsatte han sin kamp fram till 1931, då han sattes under sträng bevakning i Bagdad.

Inte långt därefter utbröt en ny kurdrevolt, denna gång i Barzan i de nordirakiska bergen. Hämndeakten från Royal Air Force ledde till förstörelsen av 1500 hus i närmare 80 byar.

Barzanshejken förklarade för den brittiske politiske rådgivaren att han mycket hellre gav sig åt turkarna, hans öppna fiender, än att han skulle bli en slav under engelsmännen.

Missförhållandet mellan kurderna och araberna förblev bestående och föranledde sporadiska intermezzon, mer eller mindre våldsamma 1933 och 1935.

Det tycks som om kurderna alltsedan Iraks självständighet lever på ständig krigsfot.

Under mitten av 30-talet var den kurdiska zonen i Irak avskild från resten av landet genom en verklig militärkedja.

Sommaren 1937 häktades fyra kurdchefer.

Samma år i september inträffade den militära statskuppen med general Bekir Sidki — av kurdiskt ursprung — som mördades ett år senare.

I Iran har den kurdiska situationen fram till andra världskriget varit annorlunda, då perserna i känsliga situationer alltid låtit erinra om att kurder och perser ju har samma ursprung och ej bör strida sinsemellan. Inga lyckliga initiativ har dock tagits i Iran för att lösa kurdproblemet, som längre fram skulle visa sig allt olyckligare för Iran.

Kurderna i Syrien spelade ingen större politisk roll under det franska mandatet. Deras existens utefter den turkiska gränsen kunde dock ibland innebära förvecklingar, och fransmännen landsförvisade den äldste av Bedirkhan, prins Süreya, till Paris, där han levde till sin död 1938, alltid arbetande för den kurdiska friheten.

Kurderna i Syrien har aldrig påverkats av händelserna i Irak, vilka rört områden utan kontakt med Syrien. Däremot har de alltid noga följt vad som hänt i Anatolien.

Om det första världskriget inte inneburit någon ljusning i den kurdiska frågan, så skulle inte heller den andra stora världskonflikten komma att göra det.

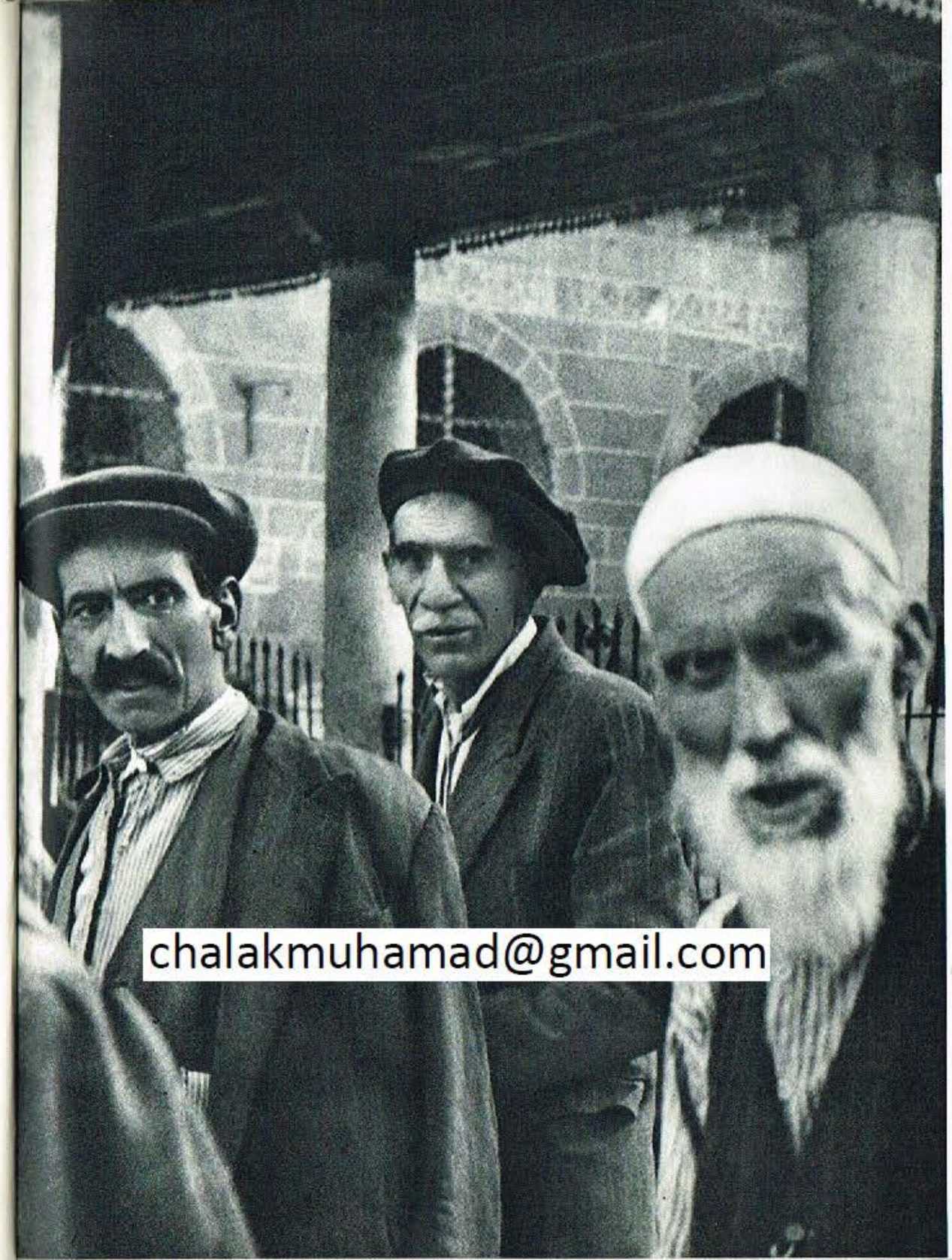
chalakmuhamad@gmail.com

Middagsbönen avslutad i Ulu-moskén, Diyarbakir.

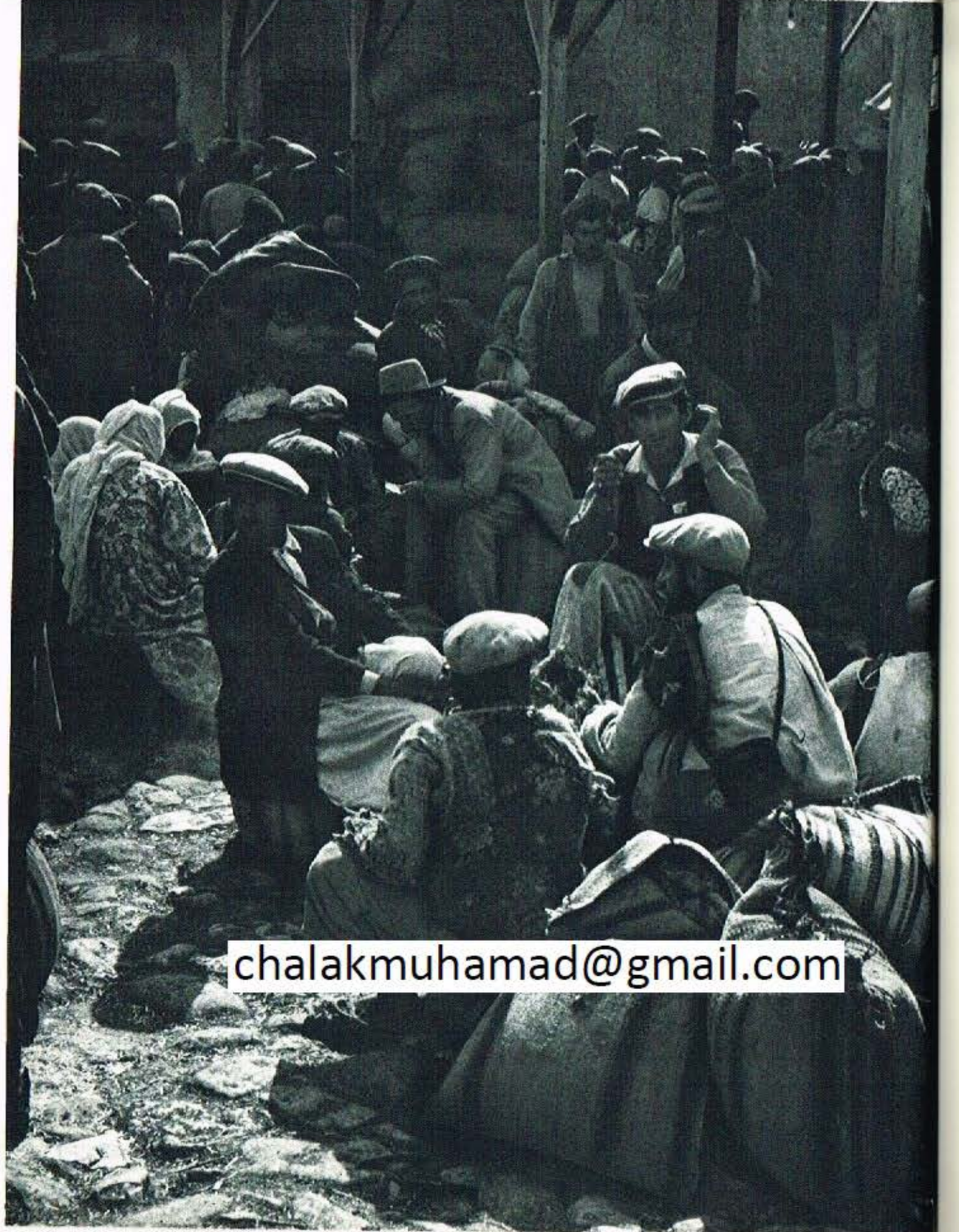

chalakmuhamad@gmail.com

Marknad i Siirt.

1943 utbröt en ny revolt i Barzan under ledning av Molla Mustafa Barzani och shejk Latif.

1945, under FN-konferensen i San Francisco, framlade kurderna en begäran om ett fritt Kurdistan.

Samma år hölls en kurdisk kongress i Baku, och man rapporterade att kurderna i Turkiet var mycket upphetsade.

På hösten 1945 flöt åter blod i Barzan. Molla Mustafa måste fly till Iran, till Mehabad, där han senare bildade den kurdiska "folkrepubliken Mehabad" och utsåg Kadi Mohammed till dess president. Molla Mustafa blev själv krigsminister i Mehabad, som genast erkändes av Sovjetunionen, men som med amerikanernas och engelsmännens hjälp kunde underkuvas av perserna.

Irak välkomnade inte Molla Mustafas beväpnade krigare, som över de turkiska städerna Shemdinli, Yüksekova, Bashkale, Muradiye och Dogu Beyazit tog sin tillflykt till Ryssland. Barzani uppehöll sig därefter i mer än 10 år i Kaukasien, där ryssarna visade honom respekt och lärde honom och hans män hur ett gerillakrig förbereds in i minsta detalj.

Efter andra världskrigets slut märktes två politiska tendenser bland kurdhövdingarna i Mellersta Östern; de yngre trodde sig kunna räkna på ryssarnas stöd, medan de äldre hyste ovilja mot blotta tanken på en förbindelse med Sovjet. Regeringarna i de länder som kurderna bebor hade fortfarande samma svårhanterliga bergsfolk att göra med. Den irakiska regeringen fick utstå viss kritik, därför att den fortsatte att bekriga kurderna i norra delen av landet, i stället för att ta vara på t. ex. de vattenresurser, som bergen här äger.

Ju längre tid som förgår innan ett läkemedel uppfinns för kurdproblemet, desto farligare blir den politiska situationen i Mellersta Östern. Och desto mera öppnas fältet för intriger. Det åligger givetvis respektive regeringar att på allvar uppta kurdproblemet på sitt program, men det åligger också de ansvariga kurdledarna att visa det allra minsta prov på god vilja och förtroende — något som ännu inte synts till inom den kurdiska politiken.

Kungen är död...

När jag kom i personlig kontakt med kurderna och Kurdistan, hade den kurdiska nationalkänslan på intet vis svalnat. Man stred fortfarande för självständighet, man begärde inte att få dominera något annat folk och land, man kunde bara inte acceptera att dirigeras av andra.

Många av de kurder, som efter shejk Said-revolten deporterats västerut i Turkiet, hade nu återvänt till det kurdiska området i öst. Man utnyttjade järn och bly bakom regeringens rygg, och missnöjet mot de styrande bara steg.

Efter den misslyckade Mehabad-republiken visade Ryssland än mer öppet sitt intresse för kurderna. De kurder, som lever i Transkaukasien, uppgår inte till mer än hundratusen, men det är ändå i Jerevan, som de litterära kurdiska verken publicerats, det är där som kurdiska skolor och teatrar uppförts, och det är därifrån man försöker vinna alla kurders gunst.

En kurdisk deputerad lät också i parlamentet i Bagdad 1954 förstå att kurderna inte tänkte tillbakavisa någon enda utländsk hjälp, som skulle kunna leda till bildandet av ett fritt Kurdistan.

Ungefär samtidigt publicerade Iran vänligt stämda artiklar om kurderna efter att under Riza Shahs regering visat upp en verkligt hård stampolitik med landsförvisning av många stamhövdingar etc. Senare inträffade den smärtsamma krisen med hämndeakter i Mehabad, och 1950 hade bl. a. en straffaktion mot stammen Djivanrud satts in.

Nu hade man orsak att lite varstans oroa sig för det ryska kurdintresset. Kurdproblemet var och är alltjämt för ryssarna en utmärkt förevändning att ytterligare höja spänningen i Mellersta Östern.

Efter det irakiska kungahusets fall återvände Mustafa Barzani till Irak efter ett långvarigt besök i Sovjetunionen. Vid hans ankomst ställdes den mördade Nuri al Saids pompösa villa i Bagdad till hans förfogande, och regeringschef Kassem lyssnade villigt till kurdledarens politiska synpunkter.

Alltsedan flykten från Mehabad över Turkiet hade Barzani emottagits med öppna famnen av ryssarna, som genast överlämnat Jerevans radio i Barzanis händer för att sprida den ryska revoltsäden ut bland fyra olika nationers kurder.

Barzani hedrades även med en rysk generalsuniform, i vilken han kan beundras på de fotografier, som går från hand till hand bland kurderna i norra Irak. Barzani-släkten har alltid varit respekterad av de flesta kurder i Irak. Jag säger "de flesta", därför att kurderna under flera av de försök som gjorts att störta Kassem-regimen, uppvisat delade politiska meningar. Emellertid får man det intrycket att kurderna i Irak anser sig tämligen välbehandlade av den nuvarande irakiska regeringen, och man talar om regeringschefen Abdul Karim Kassem som om en hjälte. Kassems regim får stå som förebild för hur de övriga ländernas regeringar borde ta itu med kurdproblemet. I Irak är alltså hatet kurder och araber emellan till synes inte lika utpräglat som det är mellan t. ex. kurder och perser eller kurder och turkar. Det får dock anses klart, att Iraks kurder inte har för avsikt att låta sig dränkas i ett ännu större arabiskt hav, som en sammanslutning med den Förenade Arabrepubliken skulle innebära.

Hösten 1958 mottogs en kurdisk delegation med bland andra Mustafa Barzani av Nasser i Kairo. Nasser hade då låtit hoppfull angående ett fritt Kurdistan, och man talade om att kurderna i Irak redan under kung Faisals tid skulle ha erhållit vapen "utifrån" för att störta dåvarande al Said-regeringen.

Alltsedan Kurdistans konung för några år sedan avled, har kurderna — speciellt inom Irak — genomgått ännu en stark splittring. Shejk Mahmud hade alltsedan han 1919 lät sig utropas till konung av Kurdistan intagit en särställning i det kurdiska livet. Han stod över alla stamhövdingar. Nakshibendishejkerna hade givetvis — som alltid — fullkomlig makt över sina anhängare. Men kung Mahmud stod över alla. Han var mot regeringen, han fängslades, han flydde,

han fängslades åter. Nu har hans två äldsta söner delvis övertagit ledarskapet över Iraks kurder. Det är två bröder med helt skilda anhängare. Shejk Latif, som är den äldste, är en man, som tror på gevärets och den kroppsliga styrkans makt. Baba Ali däremot är en kurdshejk, som studerat i USA och som innehaft posten som Iraks kommunikations- och arbetsminister. De båda bröderna för helt olika politik, de byter boplats mellan Sulaimaniye och Bagdad och har svårt att någonsin kunna dra jämt, vilket naturligtvis också gäller mellan de män, som svurit respektive shejk sin trohet.

Sommaren 1959 flydde närmare 700 kurder över gränsen från Irak till Shemdinli i Turkiet. Man tog genast för givet att det rörde sig om en politisk fråga, när stammen "Seyit Rashid" med hela sitt bohag flyttade till nya betesmarker inom en annan stat. Nomadtälten slogs upp i de turkiska bergen, och tidningarna skrev om en politisk flykt. Emellertid visade det sig senare, när Rashid-stammen åter lastade sina hästar för att återvända till sina ursprungliga betesmarker att det hela endast hade rört sig om en strid med Barzanstammen i Irak.

Halit Bektash i Syrien hade inbjudits till Ryssland, och den turkiska regeringen fick bekymmer för den uppviglande propagandan, som ständigt passerar över gränserna till de turkiska kurderna.

Det allmänna kurdiska missnöjet med respektive regeringar har år för år fortsatt att spridas över Kurdistan och utlandet, där kurderna låtit publicera arbeten, som ger uttryck åt deras nationella aspirationer, bland annat i tidskriften Kurdistan, som utges i London av "The Kurdish Students' Society in Europe", och som utgör ett språkrör för de kurdiska studenter, som befinner sig i Europa. De är inte många till antalet men de är desto aktivare i arbetet för ett fritt Kurdistan. De få turkiska kurder, som är medlemmar i föreningen, har sina namn hemligstämplade för att undgå att bli straffade av sitt lands regering.

Det är de irakiska kurderna, som håller i föreningens trådar, och de är själva mycket okunniga om hur situationen för de turkiska kurderna egentligen ter sig.

Föreningen, som är den enda kurdiska organisationen utomlands, anordnade första gången 1956 i Wiesbaden under annat namn en kurdisk kongress. 1957 hölls den i London, —58 i München, —59 i Wien

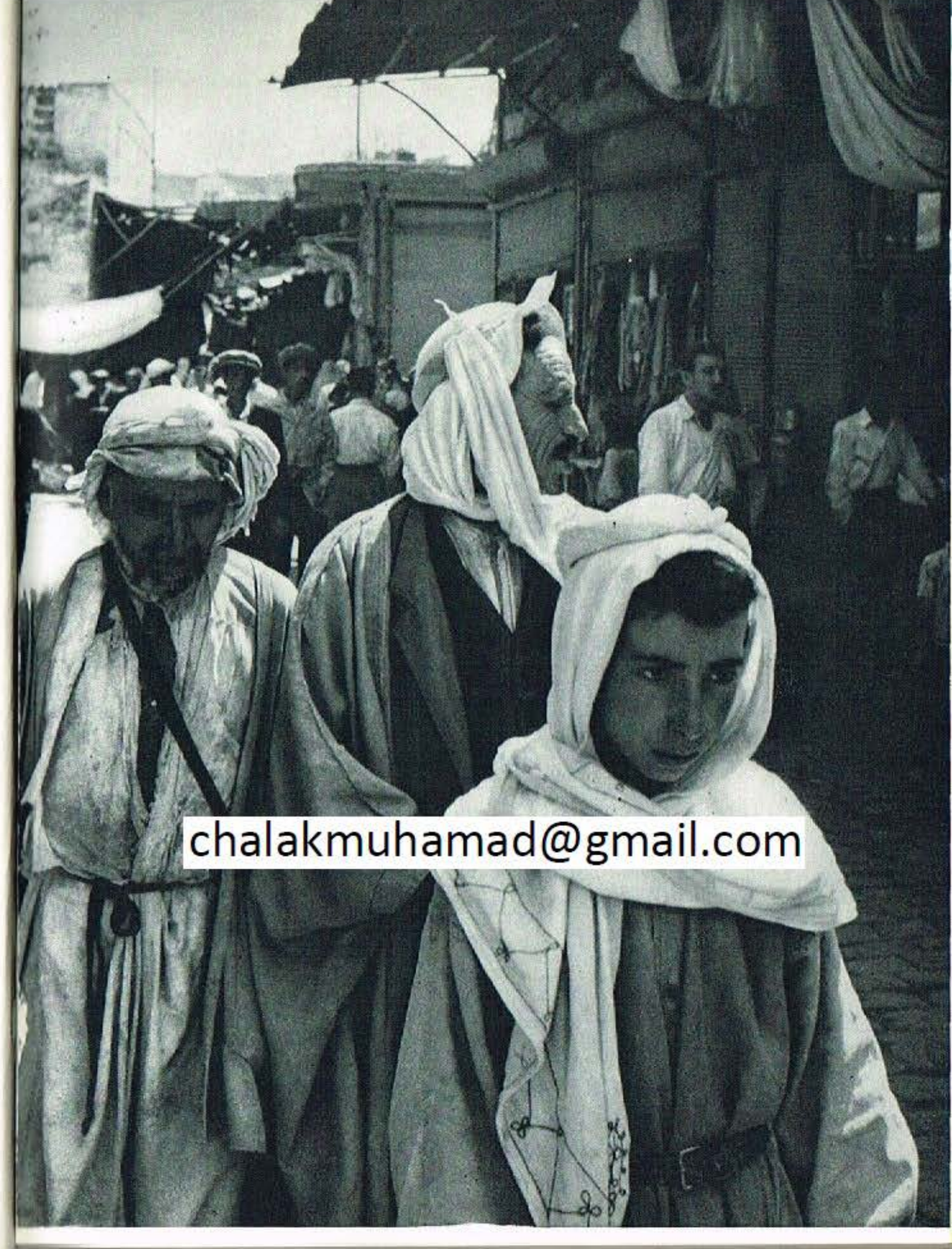

Araber i Urfa.

chalakmuhamad@gmail.com

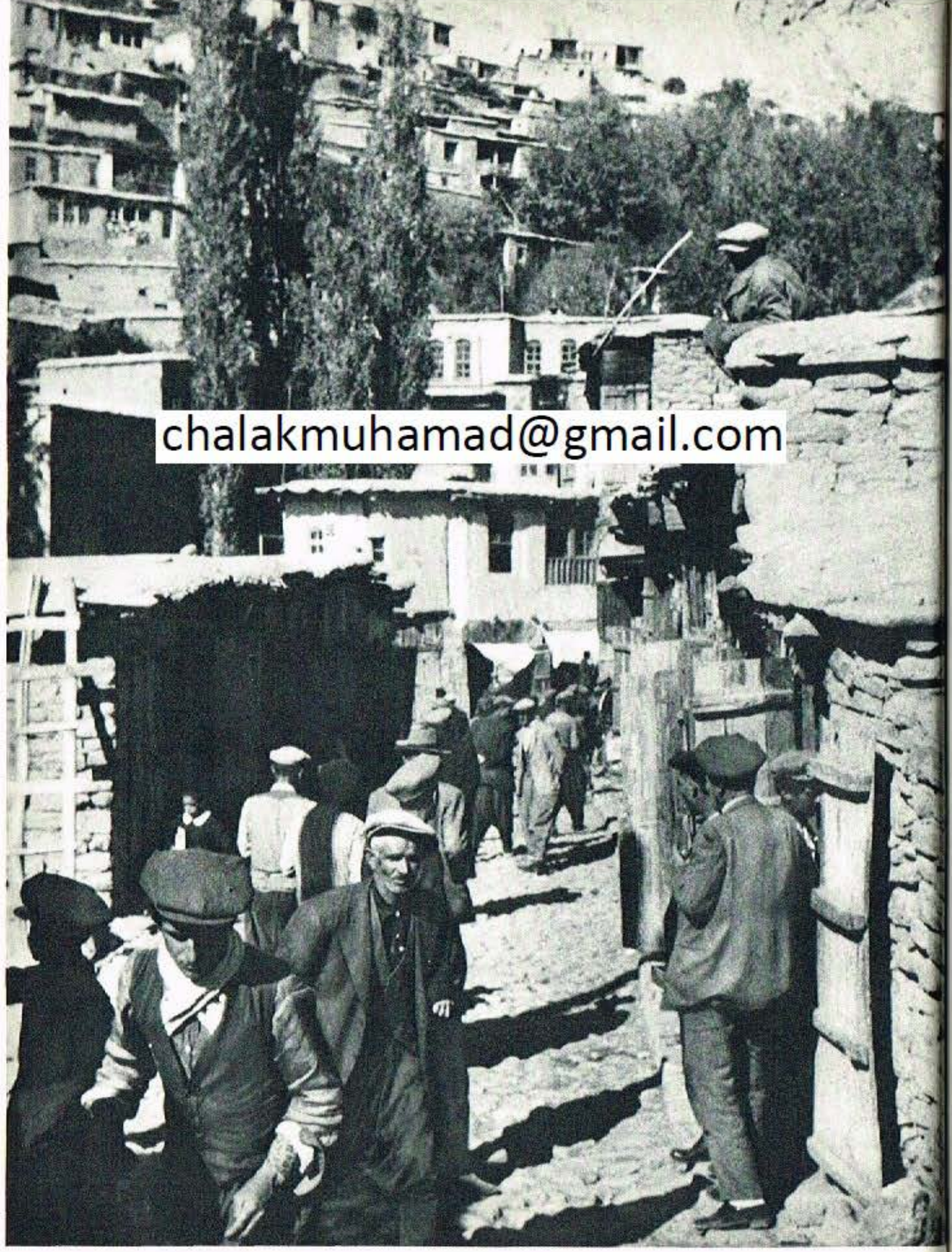

chalakmuhamad@gmail.com

Huvudgata i Lice, Diyarbakir.

och 1960 i Berlin. Deltagarantalet har ökats för varje år, och i augusti 1960 uppgick det till närmare hundra personer.

Dr Emir Kamuran Bedirkhan i Paris, sonson till prins Bedirkhan, som slogs mot ottomanerna 1833—48, är kanske det största kurdiska namnet utanför Kurdistan. Den irakiske kurden Rashid Arif är en annan.

Kurdkongresserna har på sitt program tagit upp det förtryck, som kurderna anser sig lida från respektive regeringars sida. Kemal Atatürk anklagades för att efter första världskriget svekfullt ha försökt att få kurderna på sin sida och sedan glömt bort den frihet, man lovat bergsfolket i Sèvres-fördraget. Man kritiserar Turkiet för att ha avstängt landets östra delar för utlänningar och för att ha satt hela området under militärbevakning. Kurdkongressen har förklarat att de turkiska kurderna lever helt utan mänskliga rättigheter och att samma sak också skulle gälla inom Iran och Syrien. Kurdiska officerare sägs ha avsatts från sina poster i Syrien, och kurdkongressen begär att alla kurder, som fängslats av Förenade Arabrepubliken, ska ställas inför regelrätt domstol. Man begär vidare att den kurdiske poeten Kadri Jan friges ur sin fångenskap i Syrien. Kurdkongressen fordrar vidare att Iran drar sig ur Cento, och den hälsar algerierna i deras kamp för självständighet.

Brev har sänts till de regerande i Turkiet och till Irans Shah angående kurdernas situation i de båda länderna. Kurderna kräver en förklaring på de många häktningar av kurder som förekommit i Iran i november 1959. De fångar som fördes till Tabrizfängelset misstänktes för pro-irakiska känslor, vilket också anses ha varit fallet i Turkiet i december 1959, då flera hundra kurder häktades i största hemlighet. Fångarna ansågs ha utgjort en fara för landets inre säkerhet. Bland de häktade befann sig läkare, officerare, ingenjörer, många studenter. Det gavs aldrig någon direkt förklaring till häktningarna, och ingenting fick offentliggöras om dem. Det talades också om att häktningarna eventuellt skulle ha sin orsak i ett poem, som publicerats på kurdiska i den turkiska tidningen "Ileri Yurt" i Diyarbakir. Att använda det kurdiska språket är förbjudet i Turkiet, och författaren, som samtidigt var tidningens chefredaktör, ställdes inför domstol för sitt grova brott, men släpptes senare.

Ingen vågade röra vid problemet. Alla var rädda för konsekvenserna. Jag hade ingen möjlighet att lugnt kunna diskutera med unga kurder, medlemmar i studentföreningar i Ankara och Istanbul. Ungdomarna var rädda om sina liv, och själv var jag polisbevakad. Jag intresserade mig ju för ett problem, som officiellt inte existerar.

Den turkiska Menders-regeringen vägrade att erkänna invånarantalet för den kurdiska folkgruppen och trodde att problemet skulle kunna lösas genom en absolut tystnad från regeringens och pressens sida. Under den turkiska statskuppen i maj 1960 tilltog alltmer rädslan för att kurderna skulle ta chansen och resa sig mot övermakten.

Kurden är inte erkänd som den minoritet han utgör. Kurdernas existens ska inte erkännas . . .

Kurderna har tagit general Kassems parti mot bl. a. Shawaff i Mosul. Tidskriften Kurdistan förklarar sig helhjärtat stödja regeringschef Kassems politik, den förklarar att revolutionen i Irak 1958 på nytt fött ett hopp om ljusare framtid i kurdernas hjärtan. Man framhåller hur mänskligt den nya irakiska regeringen ofta handlat, speciellt då den i en post mortem order förklarade fyra stycken av de redan hängda kurdiska officerarna, som var inblandade i Mehabadrepubliken, såsom oskyldiga.

Genom studentföreningens "Kurdistan" försöker alltså kurderna att göra sin röst hörd i Europa, genom en annan tidskrift med samma namn hålles kurderna i Iran underrättade om sitt folks situation, och i Bagdad publiceras den dagliga kurdiska tidningen Khabat. De två sistnämnda är skrivna på sorani-dialekt och möjliggör ett visst samarbete mellan de iranska och de irakiska kurderna. De turkiska kurderna står emellertid utanför denna inbördes kurdiska kontakt.

Med mitt turkiska pass hade jag emellertid möjlighet att göra vad som för utlänningen skulle varit omöjligt, nämligen att själv uppsöka kurden, där han lever. De områden, som kurderna bebor i Turkiet är, som nämnts, avstängda för utländska nationaliteter.

Jag ville ju egentligen inte bara lära känna kurdens politiska känsla utan främst få uppleva hans vardag i glädje och sorg.

De asiatiska dragen i landets geografi blir mer utpräglade mot öster. Bergskedjorna reser sig allt högre, platåernas höjd växer, näringslivet blir primitivare.

chalakmuhamad@gmail.com

Kurdiskt äkta par från Irak.

chalakmuhamad@gmail.com

Speceriaffär i Bitlis.

Här bor kurderna i byar, av vilka många förut varit armeniernas. Gränsen mellan de båda folken gick längs den närmare tretusen meter höga bergskedjan Singer dag, den västliga fortsättningen på Mukus dag.

Här i öster bor de som själva kallar sig för Turkiets "negrer", här bor de som anser sig illa behandlade av regeringen och folket. Kurderna är ett bergsfolk, som till både utseende och karaktär påminner om turkarna själva, men kärleksförklaringarna dessa folk emellan har varit få. Medan jag i huvudstaden hört stolta turkar berätta om hur en skicklig kvinnlig pilot utmärkt sig under kväsandet av Dersimrevolten, har kurderna haft ruskiga detaljer att förtälja om turkarnas framfart.

Turkarna och kurderna har satt hårt mot hårt. Kurden griper lätt till vapen för sin rätt, och den turkiska regeringen har på ett egendomligt sätt tagit sig an det kurdiska problemet. När jag diskuterat med regeringsmedlemmar har de viftat bort problemet, och när någon över huvud taget nämnt kurderna, har de kastat fram något om hur dyrbart detta folk ställer sig för landet. Man har visat sig orolig för att den kurdiska faran ska växa, när regeringen tvingas att bygga universitet också längre österut.

"De studerade kurderna är de farligaste . . .", har man sagt mig.

Men söker nu turkarna att turkifiera kurderna, så skulle väl skolorna om någonting tjäna detta syfte i ett landskap, där alla mödrar endast lär sina söner det gamla modersmålet, och där skillnaden och hatet mellan turk och kurd i mycket är en språkfråga.

Kurden själv sörjer inte över någon skolbrist så länge han inte tillåts studera på sitt eget språk. För kurden finns inget annat språk än kurdiskan.

De intellektuella kurderna hör oftast till shejkfamiljerna. Kurdistan dirigeras av shejkerna, vilka respekteras som övermänniskor.

Kurden har stöpts i stammens degel, vars regler för honom är den högsta lag. Han är skyldig sin stam allting. Han äger ofta en alltför trång själsläggning, beroende på stammens begränsning, vilket hittills hindrat honom från att förverkliga grundläggandet av en varaktig kurdisk stat.

Kurderna är sedan långt tillbaka vana att obehindrat förflytta sig

över bergen för att söka betesmarker. Fortfarande lyckas de passera landgränserna, som av kurden anses fullkomligt betydelselösa. Det är svårt att för kurden förklara att på andra sidan berget, där en andra halva av stammen bor, är man utanför landgränsen.

För de kurder, som håller i trådarna till den kurdiska frihetskampen, gäller det att finna en jordbit, helst delad mellan de länder som kurderna bebor, för att sedan hos FN begära sig fria.

"Kunde vi bara sinsemellan enas", säger kurderna, "så skulle turkarna, araberna och perserna bli våra tjänare . . ."

Landet utan gräns

Hos den så kallade enkle kurden har jag inte funnit någon ständig kamp för ett fritt Kurdistan. Hos nomaden högt uppe i bergen har vardagens sysslor och bekymmer dominerat. Folkets strider och blodshämnd gäller här oftast fiendskapen nomadstammarna sinsemellan. Jag har besökt nomadläger, där männen ointresserat lyssnat till mina berättelser om hur den nationella kurdiska verksamheten blommar ute i landet. Visst har man otaliga gånger försökt uppvigla dem utifrån, men utan resultat. Dessa män har tillräckligt med äventyr i sitt dagliga slitsamma liv, där röveri och smuggel ofta intar en betydande plats.

Alla byar utefter nomadernas väg upp mot bergen har känt skrämsel inför den annalkande gruppen. Bykurden har stängt sin dörr och gömt sig inomhus, hans kvinnor har bett till Allah att de må skonas från "de vildes" framfart. Ändå ligger det nybakade brödet färdigt att vid minsta vink överlämnas till de flyttande nomaderna, som själva inte äger någon brukbar jord att skörda, och som sedan urminnes tider haft för vana att under sin väg uppåt "ta för sig" av vad de kunde behöva.

Bykurden har haft sitt gevär redo, och det är lyckligt för hans by om han inte behövt använda det. Om den främmande gruppen visat sig fredlig, kunde den lilla byn dra en suck av lättnad. Ty man har ju hört vad som hänt i andra byar . . . Och man minns väl ännu hur samma nomadflyttning förflöt härom året . . .

Nomadstammarna företar sin flyttning uppåt de stora höjderna, när snön börjar smälta och grönskan blir synlig. När träden slår ut i blom, sätter nomadlägret sig i rörelse.

En flyttande grupp består av flera familjer, som tidigt i soluppgången börjar sin marsch uppåt. De för sina djur och allt sitt bohag med sig. Tält, mjölsäckar, mattor och kläder är lastade på hästarna och boskapen. Kokkärl, matskålar, det mesta som hör till tältets inredning samt småbarnen bärs på kvinnornas ryggar. Alla, som inte är sjuka, går till fots, då djuren redan är lastade så mycket det går. Männen är beväpnade till tänderna. De håller vakt kring gruppen, som ständigt rör sig högre och högre upp i de svårframkomliga bergen. Gruppen är lik en färggrad orm, som slingrar sig uppåt, följande snön, som undan för undan drar sig tillbaka. Både män och kvinnor är klädda i granna färger, och agans eller shejkens teservis är packad i stammens allra vackraste broderade och överklädda låda.

Under hela sommaren, då nomadkurderna stannar uppe i bergen, samlas de i små "oba" om cirka femtio djurägare för att tillsammans föra boskapen i vall på bergsängarna. Hövdingen för oban kallas "oba bashi" och är den rikaste och mest inflytelserike medlemmen. "Oba bashi" är nästan alltid hövding för en klan. Det är genom honom som alla affärer passerar, det är han som fördelar skatterna och utpekar betesmarkerna.

I och kring nomadtältet förflyter så sommaren. Man hade på våren bett Gud om ett gott bete för djuren och hoppats att kräken inte skulle drabbas av någon sjukdom. Och bönen hade tydligen hörsammats.

Kvinnorna tillbringar hela sina dagar vid tälten, vävda av getull och inredda med hemvävda mattor och pläder. De fattigas tält är de enklast möjliga, ofta anspråkslösa till osmaklighet. De rikas däremot har flera avdelningar — en för värdfolket, en för gäster och en för matförrådet.

Kurden äter mycket litet kött, då ett mjölkdjur inte slaktas och ett handjur oftast används som byte vid inköp av säd. Köttet tas fram i nomadtälten endast vid alldeles speciella högtider. Dessemellan utgör mjölken — i alla former — den huvudsakliga födan.

Kurdens hela rikedom består av hans fårflock. En god mjölkavkastning tillförsäkrar kurden inte endast hans reserv av smör och ost för hela året, utan ger honom också möjligheten att sälja överskottet av sina produkter i staden. På det viset kan han kanske betala sin skatt och även göra vissa inköp för familjen.

Kurden använder mycket sällan pengar vid sina inköp, då han oftast byter sig till sina förnödenheter. De mynt jag påträffat hos nomadkurderna har huvudsakligen använts som smycken av kvinnorna. Mynten pryder vackert upp kvinnornas klädsel och hårruppsättning.

Kurdens byteshandel äger rum på hösten, när han med sin djurflock återvänder ned i dalen. Förutom sina djur medför han till marknaden ull, mattor, filtar, skinn, ek-galläpplen, ved för bränsle, smör och ost.

Tillredningen av smör är hos kurderna ett tröttande bestyr, som under sommarmånaderna faller på kvinnornas lott. Jag har haft tillfälle att medverka i kvinnornas arbete och beundra deras flit. De häller all dagens mjölk från fåren, korna och getterna i en stor kopparkittel, som sätts över elden för kokning. Kitteln ställs därefter att svalna, och kvinnorna stoppar med jämna mellanrum sina fingrar i mjölken för att känna när temperaturen är lagom för att till mjölken tillsätta en sked yoghurt. Kopparkitteln täcks så med ett tyg och får stå till nästkommande morgon, då det svåraste arbetet tar vid. Den löpnade mjölken hälls upp i en lädersäck, som knyts till ordentligt. Sedan gäller det att länge skaka och svänga lädersäcken åt än det ena, än det andra hållet, samt att med jämna mellanrum tillsätta en aning vatten. Det tar lång tid innan smöret blir kärnat, kvinnorna har innan dess arbetat intensivt. De har givit sin kraft i dessa monotona rörelser, som fått mig att le. En rad kurdiska kvinnor i fotsid klädnad, skakande, svängande varsin lädersäck, blev i min fantasi en grupp sportkvinnor, tränande före en olympiad, i en alldeles ny och egendomlig sportgren.

Lädersäckarnas innehåll delas sedan upp i små koniska tygsäckar, där smöret pressas. Det tvättas därefter i kallt vatten och saltas innan det läggs ned till förvaring.

Kvinnorna kan ta sig en vilopaus innan osttillverkningen ska börja, och de sitter på huk i en ring och skvallrar. Fåraherdens flöjt hörs i fjärran, och gevärsskott ekar i bergen.

Bottensatsen av smöret används till att bereda vit ost, vilken utgör ett mycket viktigt födoämne för kurden. Den saltas och hälls i tygpåsar, där den pressas under en tyngd.

För tillredning av vanlig ost tillsättes en bit av fårens moderkaka till mjölken, som ystar sig inom tjugo minuter. Osten pressas med

hjälp av en stor sten och får torka i friska luften utanför tältet.

Det börjar snart blåsa en kylig vind över nomadlägret. Hösten närmar sig, både djur och människor börjar känna oro i kroppen. Flyttningstiden är åter inne, och på nedvägen tycks djuren hänga trumpet med huvudet, som om de vore sorgsna över att den fria sommaren redan tagit slut.

De djur man oftast finner hos kurden är häst, hund, åsna, får och get. Kameler och bufflar är ovanliga.

Hundarna är ilskna väktare, som man gör bäst i att akta sig för. De ser ut som stora långhåriga vargar, och de är inte lätta att tas med för en objuden besökare.

Fåren är storväxta, med en dubbel fettsvans, som ibland blir så tung (över 30 kg) att djuret inte självt kan resa sig upp. Jag såg hos kurderna i sydöstra Turkiet hur de hade måst tillverka en liten trävagn på två hjul, som fästes under den tunga svansen och gjorde det möjligt för djuret att förflytta sig.

Dessa vita, fettsvansade får hör till en mycket uthållig ras. De mörka fåren blir emellertid allt talrikare. Ullen från de senare har mött stor förfrågan från den västerländska industrin, då färgning av den ju är onödig och då den står emot solstyrkan och dess verkningar.

Hästen, det ädla djuret, används av kurden nästan uteslutande att rida på. Den kurdiska hästen liknar den arabiska. Den är mindre än den arabiska men desto starkare, och den har fullkomligt anpassat sig efter det bergiga landskap, där den lever. Där kurden har svårt för att ta sig fram, där hittar hans häst vägen.

De bäst kända platserna för kurdisk hästavel ligger utefter den turkisk-iranska gränsen samt mellan sjön Van och berget Ararat i Turkiet.

Kurden är en mycket skicklig ryttare. Det är som sådan han inhöstat min största beundran. Det är en vacker syn att se honom svinga sig upp på sitt djur, och han inger verkligen respekt, där han kommer ridande i hög fart över bergen. Dammet slår upp som moln kring hästens hovar, och det klirrar från ryttarens många vapen.

Det är tre saker som på ett alldeles speciellt sätt hör ihop med kurden, tre ting som han inte kan tänka sig att undvara i livet: sina berg, sin häst, sina vapen!

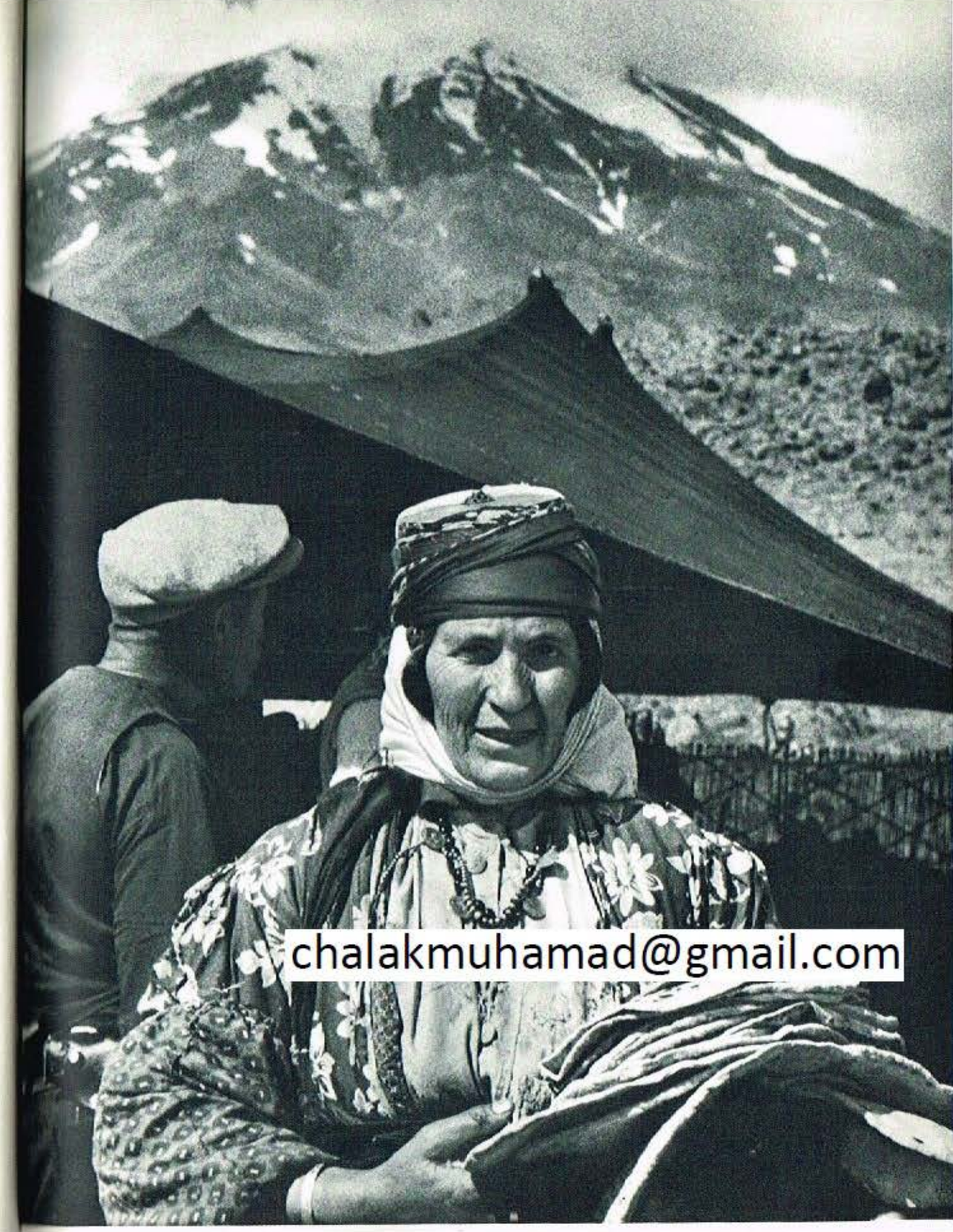

Nomadkvinna med "shepil", tunnbröd.

chalakmuhamad@gmail.com

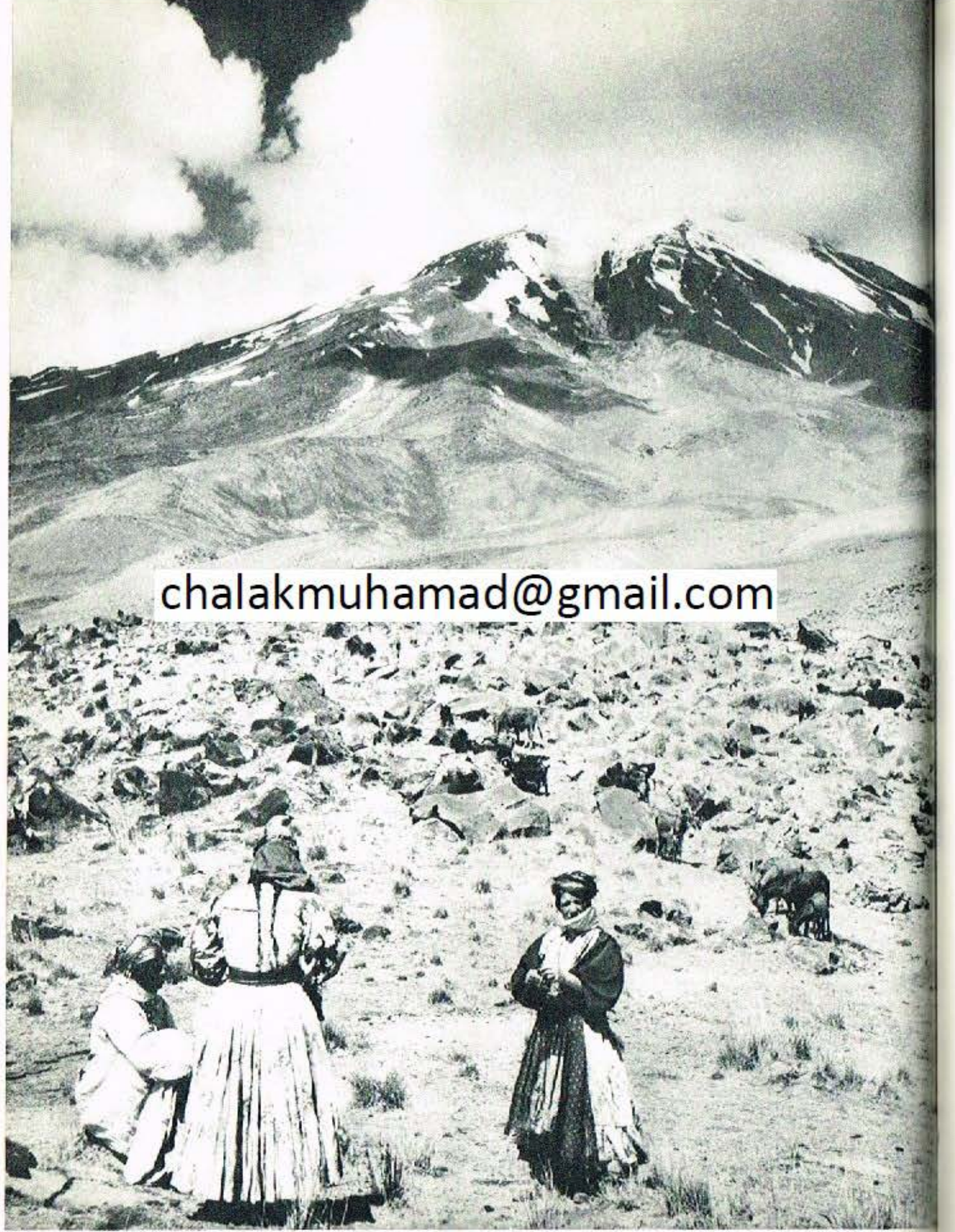

chalakmuhamad@gmail.com

Handarbetande kurdiska kvinnor vid sitt läger på Hassan-i-Tchokdin-platån med Ararat i bakgrunden.

Kurden tvingas på grund av sitt äventyrliga liv att alltid uppträda beväpnad. Det är till vapen hans förmögenhet går. Därutöver är kurdens behov inte stora. Hans djurflock föder ju honom och hans familj. Han vet var han kan inköpa ett gott gevär, och han vet dess pris. Kurden har aldrig varit känd för att innehа stora kommersiella talanger, men när det gäller vapeninköp nere på höstmarknaden, då går kurden inte att lura.

På vägen ner från bergen har kvinnorna under sina bördor diskuterat hur mycket smör och ost var och en har kunnat bereda under sommaren. De nyfödda barnen ammas genast när de ger ett ljud ifrån sig. Männen beräknar hur mycket vete och korn de ska kunna byta sig till, och man diskuterar så smått hur vinterbetet ska bli. Kurden samlar inget hö för vintern, utan släpper dagligen ut sin djurflock på bete.

Det är redan i slutet av oktober, och regnet faller tungt i dalarna, medan snön redan börjar täcka bergen. Kurderna drar sig längre och längre ned från de höga bergen, och de följs tätt av snötäcket.

Vid deras gamla vinterläger har gräset fått växa fritt under sommaren, och här börjar nu en ny etapp i nomadlivet. Här nere är livet mindre fritt, och snön kan komma även hit. Men här är det lugnare. Sommarvistelsen i bergen innebär alltid många faror.

I de trakter, där nomadkurden inte kan undkomma kylan och snön vintertid, inreder han underjordiska boställen för sin familj och sina djur. Mörka, osunda, leriga hålor, där både djur och människor förlorar i kraft och vikt, där hygienen är undermålig, och där epidemier frodas.

Det gäller att våren inte låter vänta på sig alltför länge, då matförrådet lätt tar slut. När de allra första vårtecknen visar sig, stiger kurden upp ur sin underjordiska osunda vinterbostad och slår upp sitt tält. Ännu kan nätterna vara mycket kalla, men kurden vill ändå hälsa våren från ovanjorden.

Några veckor senare gör han sig åter beredd att föra sina djur och sin familj upp till det fria bergsbetet.

Antalet kurdiska nomader utan någon fast bostad minskar undan för undan. Antalet halvnomader och bofasta ökar följaktligen. Halvnomaderna, som utgör den största gruppen, tillbringar vintern på slätten, där de bor i små lerhus. De sköter sin sådd på våren, lämnar så

några män kvar för att se till jorden, medan de övriga flyttar upp på bergen med djuren till sommarbetet.

Det är klimatet och jordens struktur som gjort kurden till vad han under många sekler varit: boskapsuppfödare och nomad eller halvnomad, hellre än bofast jordbrukare. Det är typiskt för kurden att han inte blir jordbrukare utan att vara absolut nödgad därtill, och då odlar han inte mer än för sitt eget behov av majs, vete, korn och ris. Kurden odlar även på vissa platser tobak.

Genom jakt skaffar sig kurden också tillskott till sitt uppehälle, dock ej i någon större kvantitet. Leoparden är synlig i Armeniska höglandet i Turkiet. Persiska Kurdistan exporterar årligen många tusentals räv- och mårdskinn. Sobeln är heller inte ovanlig i det senare området. Björn, räv, varg, hjort och vildsvin samlas i Taurusbergen, där kurden för att försvara sin fårhjord emellertid har minskat de vilda djurens antal betydligt.

De produkter, som kan uppsamlas från marken, spelar en betydande roll i kurdens liv. Han samlar matnyttiga växter och insektsdödande växter. De senare är oumbärliga i de föga hygieniska förhållanden, som vinterbostäderna ofta bjuder. Kurden känner till de örter som tjänar till färgning, och dessa används i familjens matt-tillverkning.

Uppsamlandet av ved till bränsle upptar en stor del av kurdens tid. Det armeniska höglandet är skogfattigt, och han lastar sina kvistar på en åsna för att sälja dem i staden. Själv använder han sig huvudsakligen av gödsel, uppblandat med halm, för att få värme i sitt tält.

Uppsamlandet av snö och försäljning av den i staden hör också till kurdens sysselsättningar sommartid.

Fastän kurdens land delas av flera landgränser, fastän hans grannar tillhör olika nationaliteter och raser, finner man, som sagt, hos honom många genomgående gemensamma drag. Jag har sökt och funnit honom i flera länder men ändock alltid i samma landskap. Bergen och kurden är oskiljaktiga. Där slätten tar vid, där lämnar kurden plats för araben, persen och turken.

Vad vi just nu kallar Kurdistan innesluter inte på långt när det område som kurderna i dag är spridda över.

Det persiska Kurdistan utgjorde till på tolvhundratalet en del av det område, som araberna kallade för Djibal. Kurdistan, som senare

kom att utgöra en del av Turkiet och Irak-e-Arab (Mesopotamien), innefattades i Diyarbakir-området. Under den mongoliska invasionen besatte det persiska Kurdistan Zagrosbergen, men förlorade under Djingis-Khan mycket av sin betydelse. Slutligen tillämpades i Persien namnet Kurdistan endast på Ardelan-distriktet, med Sinneh som huvudort.

Långt senare, vid slutet av sextonhundratalet, uppstod det turkiska Kurdistan, som den ottomanska administrationen emellertid nekade att kalla vid annat än namnen på områdena Dersim, Mush och Diyarbakir.

Om Eufrats högre lopp och Vansjöns område var de platser, där kurderna tämligen tidigt bosatte sig, så tycks det som om de ännu tidigare hade levt i Taurus och i det bergiga området väster om Tigrisfloden.

I dag bildar kurdernas område ett brett band från söder norrut utefter den iransk-irakiska gränsen från och med Mendeli (öster om Bagdad) och upp utefter den turkisk-iranska gränsen till Ararat och därefter en bit in i Transkaukasien i det ryska Armenien och Azerbajdzjan. Erzurum är kurdernas nordliga gräns inom Turkiet. Västerut utgörs deras gräns av Eufrat eller närmare bestämt Kara-Su. Men kurderna bebor också ett område sydöst om Sivas och påträffas även i Konyas omgivningar. Söderut sträcker sig kurdernas land till den mesopotamiska slätten. I öster märks kurderna särskilt i Khurasan, dit Shah Abbas Den Store förflyttade dem. De finns även i omgivningarna kring Kazvin och Fars liksom i Mazanderan.

I Iran behor kurderna de stora områdena Kermanshah och Kurdistan samt den södra delen av Azerbajdzjan och bergen vid Urmia och Choi. Kurdiska kolonier finns, som nämnts, även i områdena Khurasan, Fars och Luristan.

Ayvadjik är den enda plats, där turkarna bildar ett avbrott i en annars rent kurdisk befolkning.

De persiska kurderna i sydöst skiljer sig från de övriga kurderna dels genom sitt språk, dels genom sin religion, som är shiitisk. De räknar sig dock som äkta kurder.

Det persiska området Ardelan, som fått namnet "det verkliga Kurdistan", ligger mellan Sain Qal-eh i norr, Dialah-dalen i söder, Ha-

madan i öster och Sulaimaniye och Kirkuk i väster. Ardelan är omgivet av höga berg överallt utom i norr, där Kizil Uzun rinner. Befolkningen består huvudsakligen av nomadstammar med undantag av stadsbefolkningen i Sinneh och några få andra platser.

Sinneh, som ligger norr om Hamadan och Kermanshah, har ett mjukt klimat jämfört med t. ex. Merivan- och Awramandistrikten.

Ardelan har fastlandsklimat med mycket kalla vintrar. Snön faller under fyra månaders tid, och på de höga bergstopparna ligger snön kvar året om. Även på slätten smälter snön inte förrän långt in på våren. Det är på många platser ett hårt liv, som kurden för. Vintertid syns i t. ex. Awraman-distriktet inga nomadtält ute i naturen. Befolkningen har gått underjords i sina snökulor, och det är bara röken från deras boställen, som förråder deras existens. Folket är här otroligt uthålligt. Årstemperaturen växlar mellan trettiofem varmgrader och tjugofem köldgrader. Då alla kommunikationer under den värsta vintern är brutna, händer det inte sällan att vinterförrådet av mat tar slut, och svält och död inträder till folk och fä i de översnöade jordgrottorna.

Det är ett ståtligt landskap, som kurderna bebor i Iran. På denna jord har de för inte så länge sedan sökt grundlägga sin egen stat . . . Genom Kurdistan-Moukri rinner kurdernas Lilla Zab, som passerar gränsen in till Irak öster om Mosul och bevattnar också där de irakiska kurdernas mark.

Kurdernas land . . . Det är landet, där bergen, floderna och dalarna utgör gränserna . . . Landet som helt naturligt tillhör det kurdiska folket och ingen annan . . . För kurden är Zagrosbergen odiskutabelt hans, han känner sig som enväldshärskare över den mark, som snön täcker på bergen Sahend och Savalan, och han anser att han odlar sina körsbär på egen mark. Han är beredd att försvara denna sin mark, under vilken många slocknade vulkaner slumrar.

I Turkiet bor kurderna huvudsakligen utefter den turkisk-iranska gränsen med staden Hakkiari i centrum. Man finner dem också bl. a. kring Bitlis, Diyarbakir, Erzincan, Mardin, Dersim och på Ararats västra sluttningar. Kurderna utgör majoriteten av befolkningen i östra Turkiet, och vi ska återkomma till detta intressanta område i ett senare kapitel.

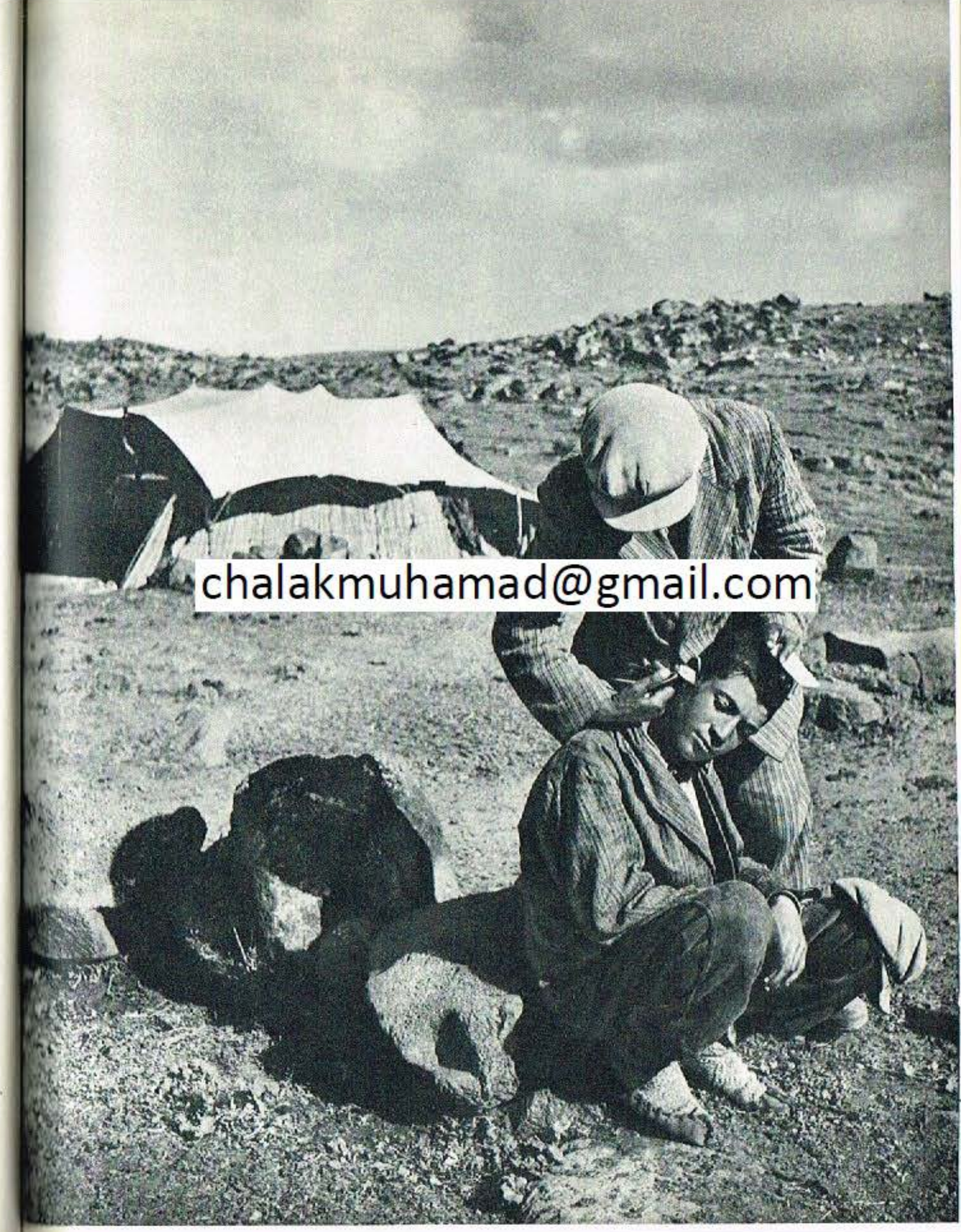

Kurdstammens frisör.

chalakmuhamad@gmail.com

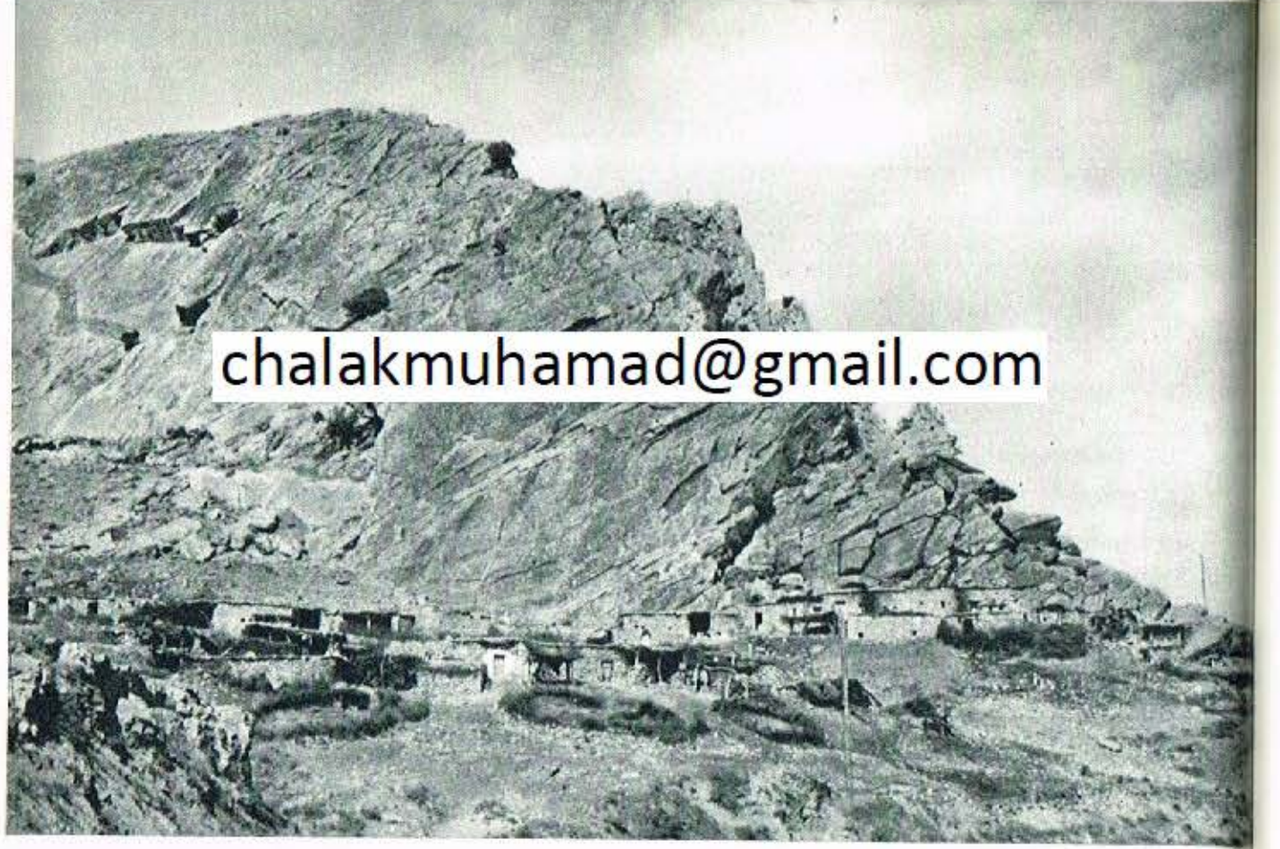
chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

Överst: Kurdisk bergsby.

Nederst: Arbetsdagen börjar.

Kring Van-sjön bodde förr armenierna, och söder om Hakkiari levde före första världskriget bergsnestorianerna, som där utgjorde 90 % av befolkningen. De tvingades emellertid lämna sina boplatser, och de överlevande bor nu i Syrien, där de för ett liv, som i mycket liknar kurdens. De kurdiska sångerna och sagorna är mycket populära hos nestorianerna. Det finns nu flera kurdiska stammar, som förr hörde till de kristna.

I Syrien hittar man små spridda kurdiska kolonier, och kurderna upptar ett helt kvarter i Damaskus.

Inom Sovjetunionen bebor kurderna området kring staden Jerevan i det ryska Armenien.

Kurderna i Irak bebor det område, som förut var det turkiska "Mosul-vilayet". De bor i städerna Mosul, Kirkuk och Sulaimaniye.

Det är i de små byarna i södra Kurdistan som de bofasta kurderna lever. De är inte många till antalet, men de utgör väl ändå vad vi måste kalla för "morgondagens kurder" och bör därför ägnas vårt speciella intresse.

Byarna är utspridda över ett område, där Lilla Zab utgör gränsen i norr och Dialah-floden i söder. Det är svårt att dra en gräns västerut, då arabiska och kurdiska byar blandas nedanför bergsfoten.

Kurderna lever här i en nära blandning med andra raser. De arabiska beduinherdarna låter sina kameler beta ända in på så kallat "kurdiskt" område. Staden Kirkuk har huvudsakligen en turkisktalande befolkning, och turkisktalande byar finns vitt utspridda i landets södra delar. Här är bomullsodlingen en nyhet, här arbetar kvinnorna på tobaksfälten. Risodlingarna ligger utanför byarna. Här är jordbruket mycket primitivt. Den kurdiske jordbrukaren tillbringar en stor del av sin tid med att plöja med träplog, och hans resultat är oftast magra.

Markrättigheterna har aldrig kommit på papper, och tvist uppstår ofta om dem. Vad det gäller jordbrukaren själv, skiljer han på det som är regeringens mark och på det som han anser som sin egen.

Den förmögne markägaren bor ofta i en närliggande stad och håller med jämna mellanrum uppsikt över sin mark, som bearbetas av arbetare, vilka betalas med en viss procent av den årliga skörden. För hjälp vid tröskningen är inte den rike ägaren intresserad av att betala dyrbara verktyg, då den mänskliga arbetskraften ställer sig billigare.

Så bevaras alltså det enkla arbetssättet i de små kurdiska byarna i södra Kurdistan.

Byarna är här pittoreska med det ena huset olikt det andra. Man kan genast gissa sig till vilket som är hövdingens, dervischledarens, den rikes, den fattiges eller den betydande mollans hem.

Uppe i de norra bergen är skillnaden kurderna emellan mindre, ehuru stammens hövding alltid bebor ett rymligare tält är stammens övriga medlemmar.

Det skulle vara omöjligt att som främling besöka något av de kurdiska nomadstammarnas läger utan att först varsko stammens hövding och erhålla hans tillstånd. Det har hänt att jag har vägrats tillträde, och det har hänt att shejken undvikit svara på min förfrågan, vilket måste tas som en negativ vink.

När man emellertid välkomnas till en stam, brukar det vara på det mest gästfria sätt i ett av de mest storslagna landskap man kan skåda. Det har varit en fantastisk känsla att sommartid från bergssluttningarna, där marken bränts monotont grågul och torr av solen, ha haft möjlighet att (om än på ett ytterst ansträngande sätt) färdas mycket, mycket högre upp nära snön och där fått uppleva den härdige kurdens vardagsliv.

Det är dock nödvändigt att vinna den store shejkens förtroende, innan man börjar bergsbestigningen. Han har med säkerhet sänt ned några av sina män för att i smyg ta en titt på främlingen och rapportera upp till lägret. Det kurdiska temperamentet är inte att leka med . . .

De heliga hövdingarna

"Världen tillhör den modige!"

Så lyder den regel som livet lär kurden.

Rofferi och plundring hör till de regelbundna sysselsättningar, varmed han garanterar sitt uppehälle.

De många egenheterna i hans karaktär skulle inte tjäna till annat än hans tillintetgörelse, om han inte samtidigt tvingades underkasta sig den hårda skola, som hans stam utgör. Inom stammen lär han att behärska sig, att uppoffra sig och att fullgöra sina plikter gentemot det kollektiva.

Den kurdiska stammens hövding är enväldig. Hans makt är obegränsad. Han kan förfoga över den mark han önskar, han kan prygla eller döda vilken som helst av sina män. Respektive regeringar har länge lämnat de kurdiska hövdingarna fri hand att göra vad de vill, under förutsättning att de kunnat ösa något ur deras skattkammare.

I fredstid hindrar stamhövdingarnas gemensamma utlämningsfördrag en undersåte från att rymma.

Om jag hos den enskilde enkle kurden inte funnit någon större individualism, så har stamhövdingarna alltid gett mig det intrycket att de mycket väl vet vad som händer och sker i deras omgivning. De känner till de politiska svängningarna och är över huvud taget välunderrättade. De är ofta intelligenta, sluga män, som kan anklagas för att hålla sina undersåtar i ständig okunnighet för att på detta sätt lättare kunna dra fördel av dem. Stammens hövding och hans egen familj är därför de enda som tillåtas insupa någon boklig kunskap.

De regeringstjänstemän, som är utnämnda i ett kurdiskt distrikt, blir alltid utsatta för mutförsök från kurdhövdingarnas sida. Många av regeringens anställda i östra Turkiet har varit dåligt betalda och

har föredragit att utföra ett felaktigt men välbetalt arbete i stället för ett ärligt sådant — och har följaktligen under långa tider helt tjänat någon eller några förmögna kurdhövdingars intressen i stället för sin regerings.

De stora stammarnas hövdingar håller ständig kontakt med andra sidan om landgränserna, och nyheter kommer och går mellan Turkiet, Syrien, Irak och Iran.

Det är i hövdingens tält som de senaste händelserna diskuteras, och det är hos honom man äter den bästa maten. Hans stora tält urskiljes lätt bland de andra betydligt mindre, som bildar cirkel kring hans. Detta är rättvisans eller orättvisans högsta domstol. Härifrån härskar shejken eller agan över sitt folk, och här vågar inte kurden presentera sig för sin härskare utan att överlämna en gåva. När man besöker en aga eller shejk bör man ha med sig ett får, en get eller allra minst ett fjäderfä.

Stammens hövding lyfter i allmänhet minst 2/5 av sina underlydandes inkomster. Skatterna till härskaren är inte obetydliga, och shejken erhåller t. ex. för bortdrivande av onda makter ett par får, vid en omskärelse cirka fem får, och för ett bröllop mellan 5 och 15 djur.

Shejken, vars titel hos kurderna egentligen inte är politisk utan anger härstamning från Profeten, är känd för att äga övernaturliga krafter, och han intar därför en halv-helig ställning inom sin stam. Han kan med sin speciella kraft göra amuletter, som skyddar sin bärare mot kulor och knivar. Amuletterna består av några citat ur Koranen, skrivna på ett papper, som sys in i en triangel av vaxat tyg och sedan bärs i ett band runt överarmen, i håret eller runt halsen. Kurderna i Turkiet kallar dessa amuletter för "muska". Skulle bäraren av en dylik muska ändå bli dödad av en kula eller en kniv, kan ifrågavarande shejk lätt förklara varför, ty muskans skyddande kraft verkar inte om en person tänker elaka tankar eller om han förlorar behärskningen i strid.

Jag har mött shejker, vilka man sagt mig äga förmågan att läsa andra människors tankar. Och nog har de flera gånger tyckts veta en mans ärende långt innan han själv öppnat munnen för att tala.

Flera kurdiska shejker har nått vidsträckt berömmelse för sin visdom, och deras råd har blivit till ordspråk.

Inom de kurdiska stammarna regerar, som sagt, endast en vilja: hövdingens. Shejken väljes av stammen med enkel majoritet och behåller vanligen sitt uppdrag under hela livstiden. Hans efterträdare utgörs av den äldste av hans närmaste släktingar, vanligen äldste sonen, och hela stammen är genast beredd att underordna sig den nye hövdingens vilja.

Även om stamhövdingens makt tycks gränslös, så utövas ändå en viss kontroll över honom av "de gamles råd", kallat "Ak sakalli" — de vita skäggen, som varje kväll samlas i hövdingens tält för att diskutera saker av allmänt intresse.

Skulle en shejk inte vara omtyckt, väljes en ny. Är vid valet minoriteten stor, kan det hända att den bryter sig ut och bildar en egen stam under egen hövding. Är minoriteten liten, fogar den sig vanligen.

Hos kurderna är stamhövdingen densamme i krigstid som i fredstid.

Den kurdiska stammen består i allmänhet av en huvudfamilj, hövdingens, och ett antal andra familjer, mer eller mindre närbesläktade med hövdingafamiljen. Varje familj bildar ett "hampa", tält, på så vis att en stams statistiska folkräkning uppgörs efter hur många hampa den innehåller.

Man kan knappast någonstans få en klarare bild över stamväsendet än i Arabien, Mesopotamien och Kurdistan. Det har konstaterats att flera av de stora kurdiska stammarna, såsom Bokhti, Millis, Mukri, Baban etc., existerade så tidigt som 600 år före Kristus och då förmodligen levde samma sorts liv som i dag. De utgör världens äldsta aristokrati, åtminstone vad det gäller namnen på stammarna.

Att dra en linje mellan de kurdiska stammarna och de kurdiska klanerna är inte lätt, då en klan kan utbreda sig och bli till en stam, medan en stam kan krympa ihop för att bli en klan.

Man kan betrakta den kurdiska stammen som en stor familj. Dock kan kurden ärligt tro på främlingens värde, och tillåter han honom inträde i stammen, är det med verkligt hopp om att främlingen ska assimileras. Att detta många gånger varit fallet har jag märkt speciellt när det gäller shejkens livvakt i de olika stammarna.

Varje shejk håller sig med en kraftig livvakt. En mans politiska ställning beror mycket på hur många skyttar han kan räkna till sin vakt. En vanlig utväg för en yngling, som ligger i blodshämnd eller

som har någon annan tvingande orsak att lämna sin by, är att förena sig med livvakten till någon betydande shejk och på så vis köpa sig säkerhet genom att tjäna i shejkens privata poliskår.

Det är typiskt för kurderna att de är oförmögna att sinsemellan leva i fred. Det uppstår alltid strid mellan de kurdiska stammarna. Och det är rent fantastiskt att se hur stor betydelse kurden fäster vid sina vapen. Man kan inte undgå att beundra den förnämhet med vilken dessa krigarkurder uppbär sina slitna kläder, som står i skarp kontrast mot de välskötta blänkande vapnen. Man kan ofta möta män i klädtrasor, värda ingenting, men med ett dyrbart gevär över axeln.

Kurden är alltid beredd att försvara sig eller att gå till anfall. Detta gäller särskilt vintertid, när kurderna med sin boskap flyttar nedåt den syrisk-mesopotamiska steppen, där de dagligen tvingas strida mot de arabiska beduinerna.

Denna kurdisk-arabiska kontakt är verkligen intressant.

Bergen i Armenien och Kurdistan stupar brant söderut bortom Mardin, Nusaybin och Djeziret ibn Omar mot Djezirehsteppen, som är de arabiska nomadernas område. Detta är gränsen mellan två världar, då de arabiska nomaderna, vilkas liv beror på kamelen, inte kan klättra upp i de klippiga bergen. Kurderna ser samtidigt på steppgränsen med begär, ty steppen är tämligen bra bevattnad och lättare att odla än berget. Men även om kurden för en tid lyckas slå sig ned på steppen, så står han — bergsmannen — inte ut med klimatet på låglandet. Och förresten består freden med araberna aldrig länge.

Bägge folken har smak för rofferi, men araben har mera av tjuv i sig, och kurden har mera av krigare.

Liksom alla nomader betraktar inte beduinerna boskapsstöld som något ohederligt. De vet också att kurderna inte kan förfölja dem långt ut på steppen, som bergsmannen känner dåligt. När kurden och beduinen emellertid möts i en vapenstrid, överglänser kurden araben både i mod och färdighet, och arabbeduinen föredrar i allmänhet att ta till flykten.

Det nordliga folket är känt för att ha en större benägenhet att utbreda sig söderut än vad det södra folket har att dra norrut.

De kurdiska stammarna är i ständig rörelse, och det är svårt att veta exakt var man kan finna dem.

Inom Turkiet, söder om Van-sjön till Tigris, finns Hakkiari-stammen mellan städerna Hakkiari och Bitlis. Bitlis var säte för Bitlisfurstarna, och det var tack vare Sultan Selims minister Idrisi Bitlisi, som denna Bitlis-stam kunde utbreda sin makt över andra kurdiska stammar och områden. Bitlisfurstarna hade sin storhetstid under 1500-, 1600- och 1700-talen. Den siste prinsen av denna familj, Sheref Bey, stod emot turkarna i flera år under första hälften av 1800-talet, när Turkiet använde alla sina krafter för att kuva Kurdistan under sin makt. Sheref Bey tillfångatogs 1849 och sändes till Konstantinopel, varefter Bitlis fick en turkisk guvernör.

Alikanstammen är en av de största stammarna, som flyttar mellan Taurus och slätterna vid dess södra fot. Vad det gäller de övriga kurdiska stammarna i östra Turkiet, återkommer jag i ett följande kapitel. Jag har under mina studier emellertid inte endast kommit i kontakt med vad man kan kalla äkta kurdiska stammar, utan också stött på zaza-stammarna. De håller till huvudsakligen i området kring Dersim och är mycket egenartade. Man hade talat med mig om dem som "ett småväxt, ytterst ociviliserat och opålitligt folk". Jag har inte funnit de kurdiska zaza speciellt pålitliga men inte heller så helt olika de övriga kurderna, även om deras språk är annorlunda, liksom också flera av deras sedvänjor. En turkisk kurdkännare har för mig förklarat zaza's ursprung så: Zaza var ursprungligen turkar, som kallades zazik och levde vid Kaspiska havets kust. De kom i stor mängd in över det Armeniska Höglandet, där de sedan levt kurdernas liv och räknat sig som kurder. Deras språk innehåller dock ännu i dag ett avsevärt antal gamla turkiska ord.

Om vi lämnar det turkiska territoriet, finner vi i sydöstra Iran de båda kurdiska stammarna Ardelan och Moukri.

Stammen Beni-Ardelan har den gamla staden Sinneh som huvudort. Över Ardelanområdet regerade från och med 1300-talet en förnäm och begåvad familj, och dessförinnan var det Ardelan-furstarna som innehade makten.

Efter att kanerna i Ardelan under sekler regerat helt självständigt antog de titeln "vali" av Ardelan och fortsatte att medverka i Persiens krig mera som en allierad än som en vasall.

Hovet i Sinneh existerade in på 1800-talet. Den mest kände av dess

kaner var förmodligen Amanoullah khan, vali av Ardelan, som gjorde sitt bästa för att ge en kunglig prägel åt staden Sinneh.

Detta lilla rike hade utbrett sin makt över alla svagare stammar, t. o. m. över stammarna Moukri och Djaff samt över furstarna av Ravanduz. Ardelanriket innefattade bl. a. områdena Awraman, Merivan, Djouanrou, Hassanabad och Ispanabad, av vilka Awraman säkert är det intressantaste. Detta lilla område, i en knut av berg, omgivet av stora naturliga murar, höll sig innerst inne självständigt. Man talade där ett annat språk och kallade sig inte kurder utan "awrami". Kanerna av Ardelan gjorde många försök att kuva Awramifolket, men utan resultat. Hittills har Awrami lyckats hålla sig självständigt till allt utom till namnet.

Ardelanstammens granne, Moukristammen, besläktad med familjen Bebe (Baban), har sitt tillhåll söder om Urmia-sjön. Moukristammens huvudstad var länge den lilla staden Saoudj-Boulag, och dess män gjorde sig berömda för sin krigaranda. Shah Abbas, Nadir Shah och Feth Ali Shah räknade alla på moukrifolket i krig.

Moukri talar en speciell dialekt, som av dem själva anses som den äktkurdiska, och de har otaliga legender att berätta om Salomos palats och drottningens av Saba slott, som låg på moukristammens marker.

Moukristammen är i dag inte lika stor som under gamla dagar, men den har lyckats behålla sin gamla kända krigiska kraft tack vare grannskapet med den starka Bilbas-stammen. De båda stammarna, som förresten är besläktade och talar samma dialekt, har sedan länge med jämna mellanrum stridit mot varandra, då Bilbas gjort sig kända som speciellt begåvade för plundring och stöld.

Sedan sekler tillbaks har Kelhour-stammen bott i södra persiska Kurdistan. Denna stam är nu starkare än någonsin i området kring Kermanshah. Dess medlemmar är framför allt nomader och boskapsuppfödare, och deras hövding Abbas khan spelade en viss roll i den kurdiska upprorsrörelsen mot Teheran under hösten 1946.

Av alla de kurdiska stammarna är förmodligen Gouran den bäst kända genom de resenärer som besökt västra Iran och södra Kurdistan. Gouran räknar tillsammans med Djaff-stammen ungefär 10 000 familjer. Gouranstammen bebor gränsen mellan Kurdistan och Luristan och dess medlemmar är kanske inte äkta kurder utan snarare perser.

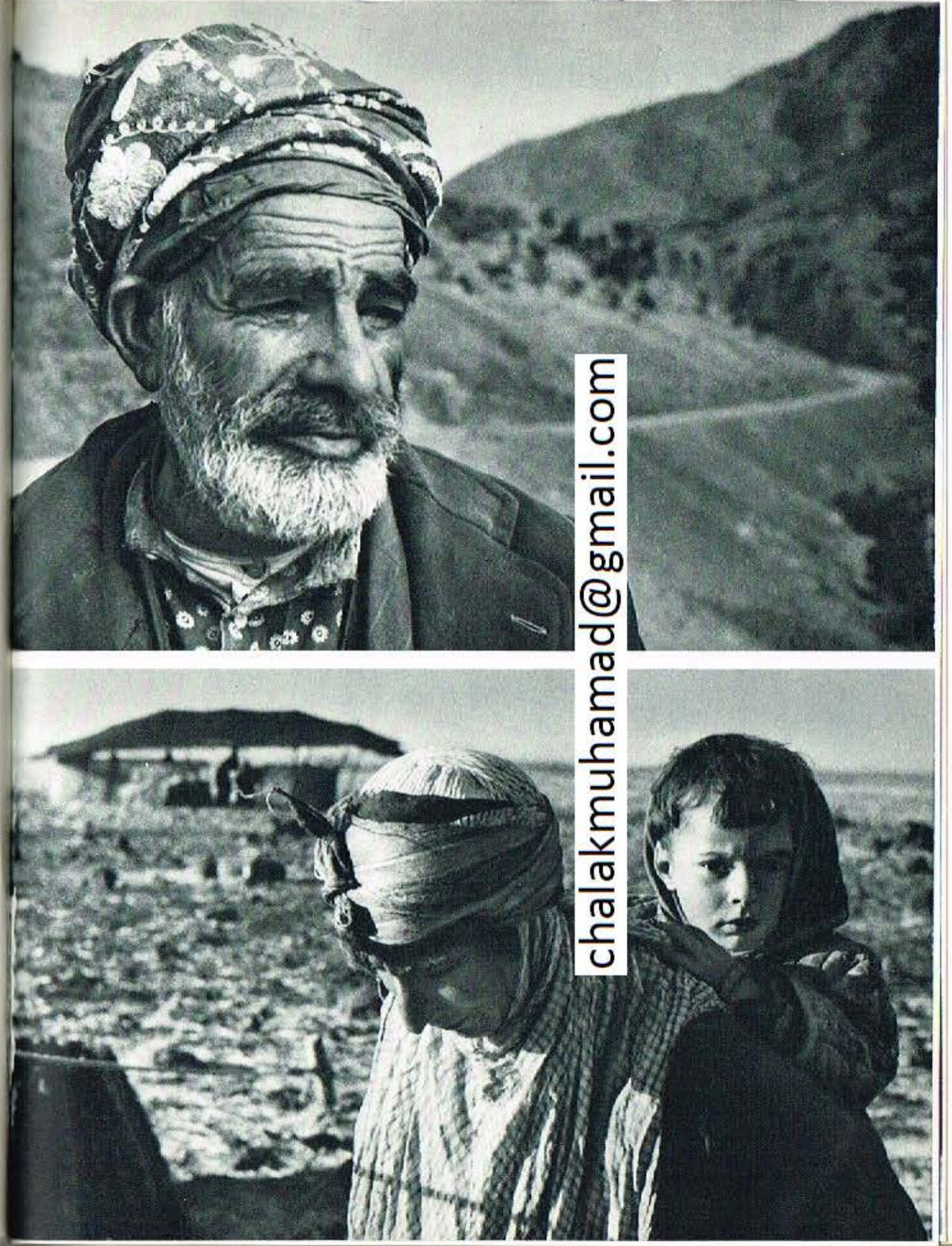

Överst: Kurden blickar ut över sina berg.
Nederst: Kvinnan sköter barn och hushåll.
Uppslaget: Den kurdiske fåraherden är beväpnad.

chalakmuhamad@gmail.com

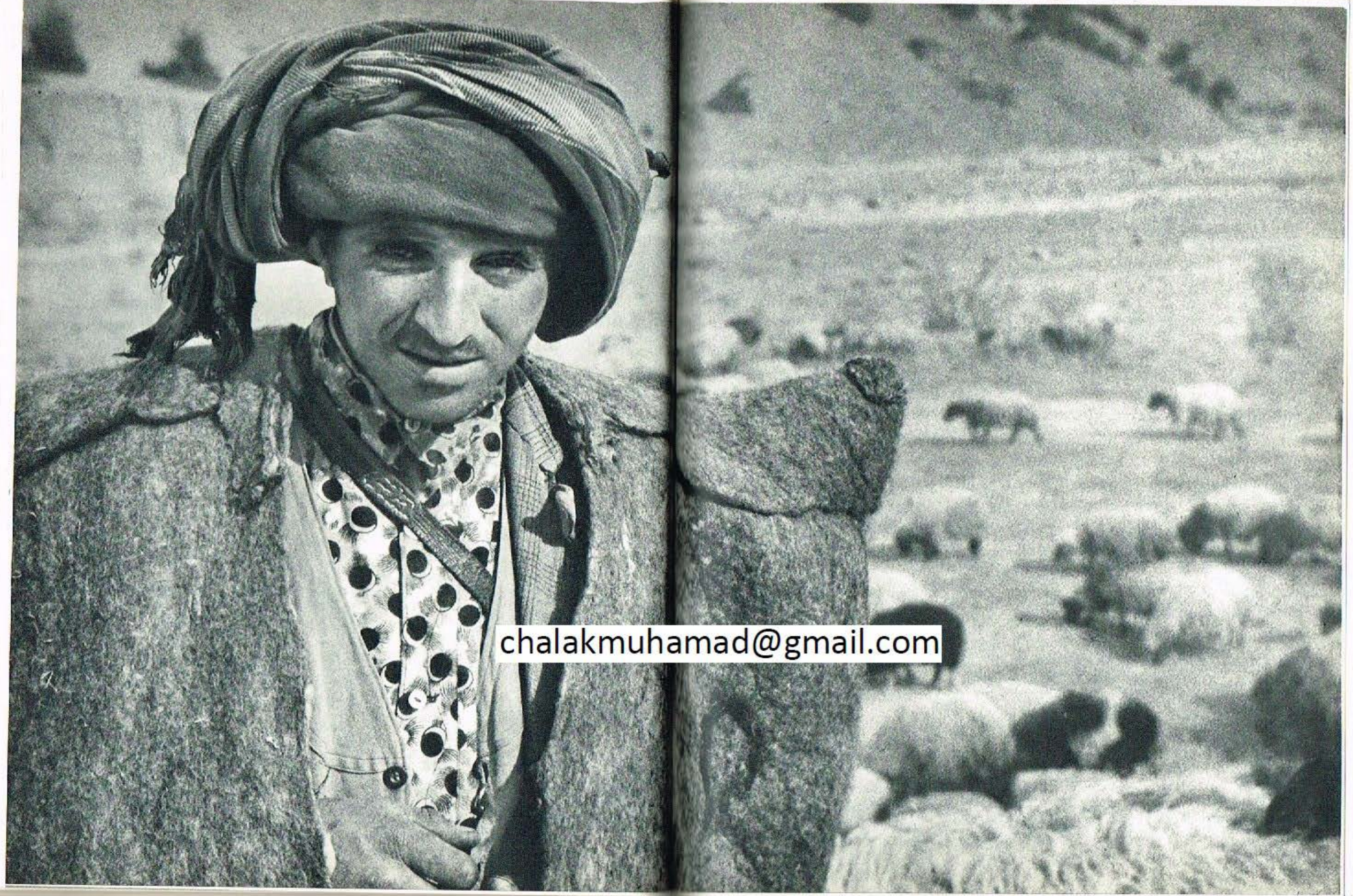

chalakmuhamad@gmail.com

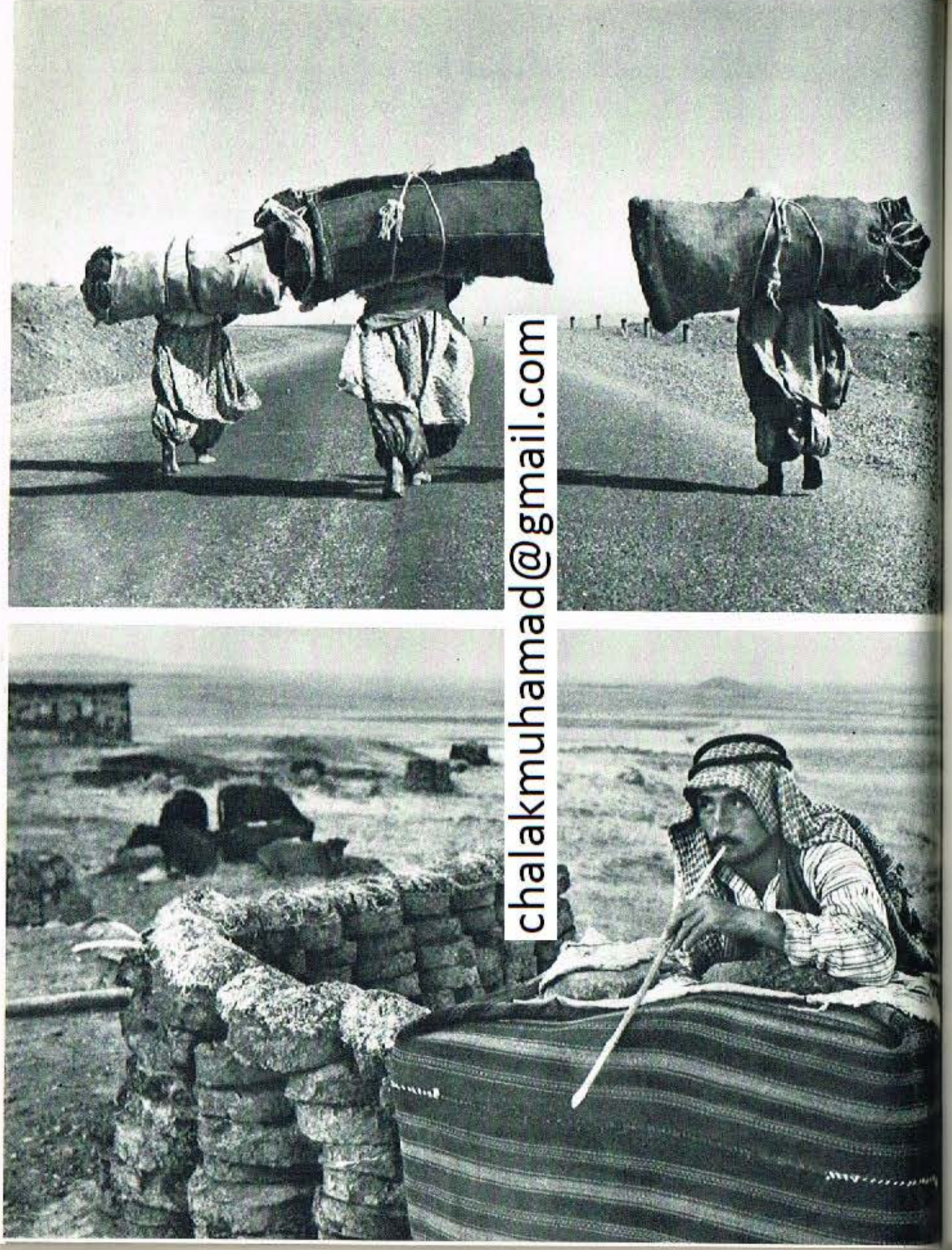

chalakmuhamad@gmail.com

Överst: Flyttning. Nederst: Gödsel och halm torkas till vinterbränsle.

Av Djaff-stammen tvingades de flesta medlemmarna att under 1700-talet fly in över vad som nu är irakiskt område. Då Djaff-hövdingen och hans son under striderna mellan sunnitregeringen och den shiitiska djaffstammen hade dödats av Ardelanvalin, tog den kurdiska sunnitpaschan i Sulaimaniye hand om dem ur Djaffstammen, som inte längre kunde stå ut med det hårda iranska trycket.

Några Djaff-klaner stannade emellertid kvar i Persien och förenade sig med Gouran-stammen samt antog namnet Djaff-Gouran.

Flyktingarna åter beräknades till ungefär femhundra familjer, och paschan i Sulaimaniye tillät dem att föra sitt nomadiserande liv i det område — huvudsakligen kring Kizil Rubat — som de ännu i dag bebor. Stammen har med tiden utökats, och Djaff-stammen inom Irak beräknas i dag bestå av omkring 60 000 personer. Dess nomader har inga fasta vinterboställen, utan bor i sina svarta tält året om. Djaff-paschorna är kända för att veta vad de vill, och stammen har visat sig äga en ovanlig förmåga att komma bra överens i fråga om de inre affärerna.

Av Iraks kurdiska stammar bör Baban nämnas. Staden Sulaimaniye var under flera århundraden huvudstaden för det tämligen självständiga "paschalik", som styrdes av Baban-familjen under ottomanväldet. Ismail Hakki, en ungturk och medlem av parlamentet i Konstantinopel, tillhörde Baban-familjen. Regeringen i Bagdad har också ofta kunnat räkna andra Babanmedlemmar till sina ministeruppsättningar.

Baban-regenterna hade många tillfällen att under konflikter med de persiska och ottomanska regeringarna visa, att de hade ett otvivelaktigt stöd från befolkningen. Invecklade intriger i Bagdad och Istanbul ledde emellertid till att Baban-makten slogs ned år 1851, och Djaff-stammen samt Hamavand-stammen tog makten i det som förut odiskutabelt varit Baban-stammens område.

I och med Babanregimens fall inträdde en tid av politisk ostadighet, och det var vid denna tid som shejk Said aktivt ingrep i konflikterna. Hans familjs ursprung kan spåras till två lärda bröder, teologer, som anlände till Kurdistan från Persien för cirka 580 år sedan. Shejk Said (fader till shejk Mahmud, som efter första världskriget lät utnämna sig till kung av Kurdistan) mördades i Mosul 1909 och efterträddes då av sin son.

De kurdiska stammarna i Irak är uppdelade på ungefär samma sätt som de övriga stammarna i Kurdistan. Hela stammen kallas för "ashiret", och styrs av en pascha eller shejk. Ashiret är så uppdelat i flera "tira", som styrs av en "reis". Varje tira räknas i separata tältläger, "kel", som består av flera hushåll. Ett giftermål ingås alltid inom en och samma tira, huvudsakligen kusiner emellan, och brudpriset varierar.

I de små kurdiska byarna är Agan den härskande. Hans makt går i arv, och hans styrka beror helt på hans egen kraft och möjligheter att få sina underlydande med sig.

De större byarna sköts i allmänhet av en "muhtar", utnämnd av respektive lands regering. Ofta är det by-agan eller shejken som utses att utföra muhtars arbete.

Varje stam har sina stränga regler, som varje medlem är tvingad att underkasta sig. Kurden känner sin styrka endast inom stammen, som han är trogen intill döden. Ett exempel därpå utgör de Hamavand-kurder, som av turkarna tillfångatogs och sändes till Tripolis i Afrika och därifrån lyckades fly och till fots ta sig tillbaks till sin stam vid den persiska gränsen!

Man finner inte med lätthet inträde i en kurdisk stam. Barzan-shejkerna t. ex. i norra Irak håller en stark disciplin på sitt folk. De har en stark militär styrka och mycket hårda inträdesprov till stammen. Stammens medlemmar indelas i olika grupper efter deras trohetsställning visavi den store shejken.

Bland kurderna kan över hela Kurdistan skiljas mellan "krigarna", som äger boskap och inte anser röveri som ohederligt, samt å andra sidan en grupp bönder, som ringaktas av de övriga kurderna och ej tillåts tillhöra någon stam. Det rör sig här helt enkelt om slaveri.

Denna den fattiga, livegna gruppen, kallas i Turkiet för "ortakci". Dessa män äger ingen jord, de arbetar för byns aga eller bey, som de är tvingade att lyda. Deras lön är obetydlig.

Fåraherden intar en speciell ställning i det kurdiska samhället. Han är en arbetare, som årligen betalas i säd av sina arbetsgivare samt dagligen också erhåller en bit bröd från varje hushåll, som han tjänar. Fåraherden anses stå lågt på den sociala skalan, och han är nästan alltid en främling i byn. Han assimileras sällan med bykurderna på grund av sitt ensamma yrke.

Om byns fårflock inte är särskilt stor, vaktas djuren vanligtvis av småpojkar, söner till någon arbetare. Det är endast för en större fårahjord som en vuxen fåraherde anställs.

Man finner hos kurderna stora skiljaktigheter i välstånd. Medan en person kan äga flera tusen djur, äger andra mindre än femtio.

Den kurdiska adeln är sammansatt av fyra grupper, nämligen:

1. Molla-zade (ättlingar till visdomens molla)
2. Shejk-zade (ättlingar till en shejk, religiös ledare)
3. Bey-zade (förnäma familjer såsom t. ex. Bebe [Baban]-paschan i Sulaimaniye och emirerna över Bohtan och Ravanduz)
4. Aga-zade (hövding över mindre stam)

Dessutom tillkommer en grupp familjer, som kan räkna en så kallad helig person inom sin krets.

Hos gränskurden, vars karaktär påverkats av det krigiska och kanske också ohederliga livet, finner man dock en stark stamkänsla, som ej existerar hos halvnomaden, som lever ett mycket mera passivt liv.

Nomadkurdens karaktär kännetecknas av en krigisk anda, absolut ärlighet och tillgivenhet mot stammens hövding, blodshämnd och fiendskap mot andra klaner och även mot nära släktingar, en stor respekt för kvinnan, ordhållighet samt ett häftigt begär på rofferi.

Men man är inte ens bandit i Kurdistan utan stränga regler. Det skulle vara oerhört vanhedrande för en bandit om han använde list för att plundra sitt offer. Han måste begagna sin fysiska kraft och sitt mod. Han bör helst sätta sitt liv på spel. Eftersom han är den starke, är han skyldig att beskydda de svaga. En "hederlig" bandit bör inte anfalla en kvinna, en gamling eller ett barn, och han bör döda endast i nödfall. Om man har en stor summa pengar att sända inom kurdiskt område, brukar det vara tillrådligt att, i stället för att lämna penningsumman i postens händer, överlåta den till någon gamling som för den till bestämmelseorten.

Hamavand-stammen, vars tillhåll är området mellan Kirkuk och Sulaimaniye, har blivit vida känd för sina plundringar. Stammen gav sig tidigt in på systematiskt röveri och blev, fast ringa till antalet, snart en stark och fruktad stam. Dess medlemmar kom som nomadherdar in

i södra Kurdistan från Persien och startade en verklig karriär i plundring av karavaner mellan Persien och Irak. Tidiga resenärer i dessa trakter kunde beskriva hur denna lilla grupp fullkomligt terroriserade ett mycket omfångsrikt och strategiskt område. Ännu i dag utgör Hamavand-stammen en skräck för den övriga kurdiska befolkningen i Kurdistan. De ringaktar allt som inte har med strider och vapen att göra, och de rider — i motsats till de övriga kurderna — ofta ännu ej fullvuxna hästar. De stod efter första världskriget än på shejk Mahmuds sida, än på engelsmännens. Deras klädsel är halvarabisk, och deras tält är smutsigare och obekvämare än vad fallet är hos de övriga kurderna.

När en Hamavand-pojke når 7-årsåldern, börjar hans krigiska utbildning, och det gäller för pojken att visa sin skicklighet, annars kan det hända att han jagas bort. Är han däremot duktig i striden, kan han av agan få en gåva, t. ex. en häst, ett fint gevär eller någon stulen boskap.

Den officiella värnplikten har Hamavand-krigaren emellertid alltid undflytt.

Han har ibland haft svårigheter att skaffa sig nödvändiga vapen, och det är känt hur förr i tiden vissa handelsmän kunde passera fritt genom de farliga Hamavand-trakterna på det villkoret att de regelbundet till ett billigt pris sålde vapen till kurdkrigarna. De turkiska mausergevären var mycket populära bland Hamavandkrigarna, som ända till 1880 använde svärd och lans.

Kurdbyarna i Hamavandstammens närhet har alltid varit utsatta för "de brutalas" infall, och jordbrukaren har tvingats ge sig under krigarens vilja. I en strid har ju alltid jordbrukaren sin skörd att förlora, medan krigaren endast har sina personliga ägodelar. Byborna har därför oftast gått med på att betala skatt till Hamavandstammen för att därmed köpa sig fred. De har också kunnat undgå krigarnas plundringståg genom att tjäna som deras mellanhand. Hamavand själva kunde inte gå in i marknaden i staden utan att bli igenkända. Det blev då böndernas lott att på marknaden sälja krigsherrarnas stöldgods och göra inköp av vapen.

Hamavand-stammen har ett dåligt rykte bland de övriga kurderna. Många av dess medlemmar har nu givetvis gett sig i kast med åker-

bruket, men plundring och rofferi lär fortfarande höra till den dagliga sysselsättningen och huvudsakliga inkomsten. När jag för ett par år sedan stod i begrepp att besöka ett Hamavand-läger, förklarade man mig emellertid att en kvinna inte hade något att frukta från de aggressiva, primitiva krigarna:

"En kvinna har sin särställning även bland Hamavand-männen, och skulle en grupp resande anfallas av dessa rövare, är det säkraste sättet att försvara sina pengar att hastigt och osynligt överräcka dem till en kvinna i sällskapet. Såvitt man nu kan lita på kvinnan i fråga . . ."

Hederliga rövare

Naturen formar människan . . . Kurdens karaktär mer än någon annans har påverkats av den eviga brottningen med naturkrafter och fiender. Kyla och värme växlar med kort frist. I de djupa Taurusdalarna är hettan ofta outhärdlig, medan vinden uppe på berget blåser iskall och snön täcker marken.

Kurden är förälskad i sitt landskap. Hans kärlek är hans berg med de höga topparna, med de djupa dalarna och med bergsbäckarna vita av skum. Det är upp mot bergstopparna, som kurden alltid strävar. Höjderna innebär för honom friheten. Han andas där en frisk luft, han har en utmärkt utsikt över ett landskap, vilket han räknar som sitt eget. Så långt ögat når är landet hans. Han svänger ut med armen och visar att här är han och ingen annan härskare. Här är kurden i sitt esse, här är han sällskaplig och nöjd. Men om han tvingas ner i dalen känner han sig tillintetgjord, krossad. Han blir irriterad och elak och svår att ha att göra med.

Kurden är samtidigt brutal, modig, naiv och generös. Han är känd för sin uthållighet och för sin trohet mot den han tillhör. Han håller sina löften, han visar ömhet mot de gamla föräldrarna. Han har en djup litterär känsla, en kärlek till poesin, och han har en mänskligare hållning mot kvinnan än vad andra muselmaner uppvisar. Han låter t. ex. kvinnan vara med i dansen, han älskar sina och hennes barn — speciellt sönerna. Kurdfamiljerna är barnrika — Sheref Nameh talar bland annat om Djan Fuad Bey, som var far till 70 barn.

Flera gånger har jag sett en "farlig" shejk sitta och diskutera dagens problem och samtidigt ha en liten parvel varligt i knät. Han har då för ett ögonblick kunnat ge intrycket av en helt fredlig man. Kurdens

mest utpräglade karaktärsdrag är ändå hans smak för strid och blod. Blodtörsten hos kurden är känd för att vara starkare än hos andra nomader. Han behandlar sin fiende helt utan hänsyn och på det mest fruktansvärda sätt. Hat och blodshämnd sporrar kurden.

En faders ovän kan aldrig bli en sons vän . . .

De evinnerliga striderna mot fienden har gjort kurden hård och envis. För honom har livet föga värde. Det fröjdar honom att se sin gevärskulas makt — hur man med en enda liten rörelse kan döda en stark, frisk människa.

För kurden själv finns det ingenting mer vanhedrande än att dö i sängen. En verklig kurd bör hellre dö av fiendens kulor än av sjukdom.

Den kurdiska karaktären ter sig för en utomstående svår att beskriva, då varje stam lever sitt eget liv. Jag har emellertid gjort mitt bästa för att dra fram de karaktärsdrag, som jag funnit vara de mest utmärkande för det kurdiska folket. Det finns alltid hos ett och samma folks individer någonting gemensamt, som har att göra med ett flertal sociala och även biologiska faktorer. Om en människa placeras i en ny miljö kan hon där förvärva nya karaktärsdrag och till synes förändra sin personlighet. Detta är fallet hos alla folk — jag har märkt det speciellt hos de kurder som studerar i städerna. Men denna förändring av människan är endast ytlig, och den verkliga individualiteten kommer åter fram, när den kurdiske studenten återvänder till sin hemort.

Visst är kurden stolt . . . Men samme kurd, som inom stammen utgör ett exempel på manlig disciplin, kan inför en främling visa upp helt andra sidor. Jag har ofta förstummats inför den girighet jag mött hos kurden. Inte ens stamhövdingarna har kunnat avhålla sig från att bedjande peta på mina kulspetspennor och min kikare, som förresten fick ligga kvar hos en shejk uppe i Taurusbergen.

Kurden är glupsk, men han har ingen känsla för handel och ekonomi. Om en kurds ärelystnad varit att bli pascha, så har armenierns varit att bli bankir.

Visst anses kurden vara intelligent och ha snabb uppfattningsförmåga. Dock ersätter slugheten hos honom ofta intelligensen.

Listig, oförvägen, häftig, lömsk . . . Om kurden är grym mot andra

så är han också utan självömkan. Och hans grymhet tar sig inte alltid uttryck i vad man kallar nesliga brott — det är faktiskt så att kurderna i vissa avseenden är överlägsna mer civiliserade folk.

Kurden är också långt ifrån helt fri från humor. Han är alltid beredd att berätta en dråplig historia. Av dessa dråpliga historier handlar de flesta om framgångsrika tjuvar och lögnaktiga hustrur.

Kurden äger drömmarens livliga fantasi. För honom är världen befolkad av andar och demoner. Han tycker om att lyssna till de kringvandrande bardernas epopéer, och han sjunger gärna själv om sin älskade och om kriget.

Kurden sätter stridsmodet högt. "Att fly, det hör käringar till . . ." Feghet tolereras ej.

Kurden dödar sällan en kvinna. Han är oftast monogam och är fästad vid sitt hem, där hans kvinna intar en speciell plats.

När kurden bestämt sig för att ingå äktenskap, och en ung flicka utvalts som lämplig till hustru, sänder den unge giftaslystne mannen en pålitlig representant till flickans fader för att be om hennes hand. Det gäller så att komma överens om ett rimligt brudpris. Jag känner en ung kurd, som till dylik representant valde en man, vilken han kände sämre än den blivande svärfadern. Orsaken till detta val var att ifrågavarande representant lättare skulle kunna pruta ned brudpriset och samtidigt lätt kunna prisa den blivande brudgummens förträfflighet.

De kurdiska giftermålen försiggår naturligtvis efter mer eller mindre skilda mönster, beroende på vilken del av Kurdistan det gäller.

När kurden gifter sig är det emellertid nästan alltid med sin farbroders dotter.

Jag kom i kontakt med en kurdisk familj, där den unga flickan hade begärts av en utomstående, men där fadern inte vågade ge sin dotter till denne man av rädsla för att hans brorson då skulle mörda honom. Många kurdhistorier berättar också om hur unga män mördat sina unga flickkusiner, då de vägrats dem som hustru. Det är alltid farbroderns son, som har förhandsrätten till den unga flickan. Och fadern föredrar oftast att ge sin dotter till brorsonen, då han känner till dennes situation och på detta vis kan utöva en viss makt över brudgummen även efter giftermålet. Brudgummen å sin sida tjänar också

Kurdisk brud med mor och broder.

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

Överst: Bruden bär en blodröd slöja.
Nederst: Taket är för bykurden sommarens sängkammare.

på affären, då brudpriset i detta fall är mycket lågt eller inte alls existerar.

Det händer att man förlovar kusinbarn med varandra redan i vaggan. Och ända fram till tretton-, femtonårsåldern, då vigseln i allmänhet äger rum, överlämnar fästmannen varje år vid Scheker Bayramhelgen en present till sin fästmö.

Äktenskap är förbjudet mellan farbroder och brorsdotter samt mellan faster och brorson.

Fadern undviker, som sagt, ibland att ta brudpris av sin brorson. Att gifta bort sin dotter med brorsonen innebär ändock för flickans fader en stor vinst, enär han på detta sätt vunnit större politisk makt. En mans styrka är proportionell till det antal krigare han för befäl över. Speciellt när det gäller blodshämnden är det viktigt med dessa unga män, som troget samlar sig kring en äldre släkting. Om en man avstänger sina brorsöner från deras rättigheter skulle det innebära stora svårigheter för honom att senare vid behov samla dem kring sig.

Man gifter sig i Kurdistan helst inom en och samma klan. Det är ovanligt att andra än kusinäktenskap äger rum. Om det ändå skulle inträffa, är det ekonomiskt mest fördelaktiga de så kallade "systerbytena", där två bröder byter systrar, och där brudpriset alltså utgår. I annat fall är brudprisen tämligen höga — de kan variera mellan några hundra kronor och flera tusen.

Fadern har laga makt över sin dotter, och det är han som väljer hennes tillkommande. Skulle inte fadern vara i livet övergår, enligt Shafi-lagen, ansvaret först på flickans farfader och därefter på hennes äldste broder.

Bröllopen hör till de intressantaste händelserna i en kurdisk by, och de inträffar i allmänhet på hösten efter skörden, när kurden har det bäst ställt ekonomiskt. Särskilt är ett bröllop mellan kontrahenter från två byar ett färgglatt skådespel. Bruden rider på hästrygg till brudgummens hem, och hennes ansikte är skylt av ett tjockt rött tyg, därför att hon, som kurden säger, ska se livet i rosenrött och därför att hon fram till bröllopsnatten inte ska kunna se någon man. Väl framkommen till brudgummens hem, stiger bruden inte av hästen förrän svärfadern givit henne en gåva, en ko eller ett föl. Bruden kysser husets tröskel, och hon hälsas med orden: "Vi har tagit Dig hit och

Du måste tjäna detta hus till Din sista stund!" Därefter placeras den unga bruden bakom ett rött skynke, där hon får stanna ensam under de dagar som bröllopsfestligheterna försiggår. De gästande kvinnorna har högt uppkammade frisyrer och guldpengar som smycken i håret.

Stunden, när bruden tillåts komma fram från sitt hörn bakom skynket, föregås av särskilda riter, då bl. a. de församlade kvinnorna frambär bröllopspresenterna. Bruden är fortfarande beslöjad, själva vigselceremonin förrättas av en hodja, och bröllopsnatten ska bevisa brudens oskuld. Det blodfärgade lakanet sänds i vissa fall hem till brudens föräldrar. Skulle det emellertid visa sig att den unga kvinnan inte är oskuld, sänder brudgummens fader genast tillbaks henne.

Den accepterade svärdottern får det inte besvärligt i sitt nya hem. Svärföräldrarna ser till att hon äter upp sig, och de andra kvinnorna i huset sköter om de tyngsta sysslorna i hemmet. Den nya svärdottern anses mera som en gäst i huset, ända tills hon fött sitt första barn. Då först räknas hon som en verklig familjemedlem och får ta vid med husets olika sysslor, av vilka en av de viktigaste är att med jämna mellanrum tvätta fötterna på de äldre familjemedlemmarna och på husets gäster.

Vid ett kurdiskt bröllop dansar man och sjunger och anordnar ofta ridtävlingar. Bröllopet innebär en chans för värdfolket att visa upp sitt välstånd. Det innebär även ett motiv för de gästande kvinnorna att bära sina dyrbaraste och vackraste kläder och för männen att behänga sig med sina finaste vapen.

Den nygifte sonen stannar i de flesta fall kvar i föräldrahemmet, men om en fader har en god ekonomisk ställning, kan han ställa ett tält och husgeråd till sonens och svärdotterns förfogande.

Kurden håller sig, som nämnts, oftast med en enda hustru. Många undantag från den regeln finns dock. Själv har jag emellertid endast hos stamhövdingarna stött på ett hushåll med flera normalt ingifta hustrur. Ett ofta återkommande fall lite här och var i Kurdistan är dock ett hushåll med två hustrur, där den ena är änka. En änka ingår inte äktenskap förrän ett år efter makens död och då nästan alltid med den döde makens broder eller i varje fall med någon annan närstående släkting. Det skulle vara en mycket stor skam för den dödes familj, om änkan gifte om sig inom en annan familj.

Skilsmässa är hos kurden en enkel sak. Han behöver endast upprepa tre gånger att "jag skiljer mig", så är det hela gjort. Det händer också att kurden för att övertyga eller för att slå vad med en vän säger: "Om det inte blir som jag säger, så skiljer jag mig från min kvinna." Förlorar han vadet, så skiljer han sig också och önskar kanske dagen därpå sin hustru tillbaks. Men det är honom förbjudet. Man skiljer sig inte på skämt, och man kan inte gifta om sig med sin första hustru om hon inte först ingått äktenskap med någon annan och blivit skild från denne. Det finns i de kurdiska städerna män som står redo att för en viss summa penningar gifta sig med och skilja sig från en kvinna, som maken önskar tillbaka.

Liknande saker händer naturligtvis endast bland stadskurderna; nomaderna lever — moraliskt sett — ett mycket strängare liv.

Hos kurderna existerar ingen prostitution. I det kurdiska språket finns inget ord för prostitutionen, utan det lånas vid behov från persiskan eller turkiskan.

Den kurdiska kvinnan betraktas med viss respekt, om vi jämför henne med de övriga muselmanska kvinnorna i världen. Den kurdiska kvinnan sitter inte fängslad inomhus. De flesta tunga sysslorna sköts av henne. Hon tar hand om alla djuren med undantag av hästen, som mannen har privilegium att sköta. Kvinnan sköter barnen och tältet, hon hämtar vatten, samlar gödsel och bereder bränsle, och hon skiljer sig under arbetet aldrig från sitt dibarn, som med ett kraftigt rep surrats fast vid hennes rygg.

Jag har haft det lättare att komma till tals med den kurdiska kvinnan än med andra mohammedanska kvinnor i Mellersta Östern, ty den kurdiska kvinnan är tämligen rättfram, utan persiskans och turkinnans falska anspråkslöshet och blyghet. Hon bär inte slöja. I gatuvimlet blandar hon sig med männen, och i en diskussion har hon alltid sitt ord. När min fotograf och jag anlänt till ett kurdläger, där männen varit ute på jakt, har kvinnorna tagit emot oss båda utan att göra någon skillnad man och kvinna emellan. Kvinnan har hos kurderna onekligen sin individualitet. Flera kvinnor har lyckats intaga en stams huvudplats. När t. ex. Hakkiari intogs av turkarna, regerades hela detta område av en kvinna. Ömer Agas änka regerade Milan-stammen, och Osman paschas änka styrde länge området kring Sulaimaniye.

De mest manhaftiga och också de skönaste av de kurdiska kvinnorna hör oftast till de förnäma familjerna ur yezidi-sekten.

Uppe i de kurdiska bergen har jag inte sett många verkliga skönheter bland kvinnorna, som har ett tungt arbete och som föder alltför många barn. Detta gör att kvinnan åldras mycket fort. Det är endast hövdingarnas kvinnor, vilka lever ett mer eller mindre sysslolöst liv, som har möjlighet att sköta sitt yttre och bevara sin skönhet. Den kurdiska kvinnan har stora mörka ögon, och hon förskönar sig på sitt eget vis, med små tatueringar i ansiktet och på händerna, kanske med en näsring i guld, med rotfärgade handflator och med smycken av mynt. Hon älskar grälla färger i sin klädsel, och när hon kommer ridande — ty hon är alltid en god ryttarinna — lyfter sig många kjolar för vinden. För den kurdiska kvinnan betyder rikedom mycket kläder. Hon går aldrig klädd i en enda klänning, då detta skulle vara ett tecken på anmärkningsvärd fattigdom. Hur ofta har väl de kurdiska kvinnorna med nedlåtande blickar betittat min tunna bomullsklänning, när de själva varit klädda i minst fyra, fem broderade siden- och sammetsklänningar, som varit smutsiga och luktat mänsklig utsöndring och matos. Underbyxorna är vida och knälånga, och huvudbonaden är oftast en turban, vars form varierar med landskapet och de olika stammarna.

Mannen är naturligtvis det kurdiska hemmets herre, men kvinnan har ett mycket starkt inflytande över den inre familjecirkeln, och det är hon som har ansvaret för barnens uppfostran och lär dem de gamla folksångerna och danserna. Det är hon som serverar maten, och utan hennes tillstånd börjar man inte äta. Men hennes närvaro är inte önskvärd på kvällarna, när männen samlas för att prata, hon kan laga maten men bör inte servera den, när en gästande man finns i huset eller tältet. Kvinnorna avlägger däremot besök hos varandra. Det är först och främst dottern, som regelbundet besöker sin moder. Annars träffas byns eller stammens kvinnor för det mesta bara vid brunnen, där hästarna vattnas och där man hämtar vatten för hushållets behov. Vid brunnen går skvallret, ingenting av intresse undgår kvinnogruppen, som talar om allt och alla. Namn på byns invånare surrar i luften, man viskar, man ropar, man skrattar. Kvinnorna är här fria i sitt uppträdande.

När en kurdisk kvinna talar med sina äldre släktingar, får hon emellertid inte tilltala dem vid förnamn. Hon kallar t. ex. sin make för "ada", vilket betyder du. Hon kallar sin svärmor för "hala", faster, och sin svåger för "bra", storebror.

Fadern är den bestämmande inom den kurdiska familjen. Han intar huvudplatsen, och i hans närvaro kan familjemedlemmarna inte sätta sig och prata utan tillåtelse. De kurdiska ynglingarna har stor respekt för ålderdomen. När de hälsar på en äldre person, kysser de dennes hand, de står upp i de äldres närhet.

Vid faderns död efterträds han av sin äldste son. Barnen ärver fadern, döttrarna erhåller hälften så mycket som sönerna. Har den döde inga barn, övergår arvet till hans broder eller brorsbarn.

Kurden har oftast många barn i livet — även om barnadödligheten är betydande — ty kvinnan är nästan alltid havande.

En av mina kurdiska vänner hade sexton barn trots att ett antal avlidit, men när man frågade honom hur många barn han hade, svarade han alltid: "Elva söner" och tillade: "En man borde alltid, som jag, ha fyra hustrur, så att han får många söner, vilka efter faderns död kan hämnas fienders brott." Ty min vän tog för givet att han skulle dö för fienders kulor. Blodshämnden mellan hans familj och en närbelägen stam var gammal. Kanske är min vän nu död, och kanske har hans söner redan hämnats faderns död. Jag har ju inte sett dem på över ett år . . .

Den kurdiska blodshämnden betyder: man för man, kvinna för kvinna. Även när det gäller åldern bör de två likna varandra så mycket som möjligt. Hämnden riktar sig inte mot en enda individ — mördaren — utan mot en hel klan, mot vilken som helst i klanen som uppfyller blodshämndens villkor. Hos kurderna ställs hela klanen till ansvar för det brott som en av dess medlemmar utfört.

Blodshämnd och ständigt hat mellan de kurdiska stammarna hör givetvis i allra högsta grad till det kurdiska vardagslivet, men där finns också plats för sång och dans. Den kurdiska dansen är ett skakande i benen och axlarna. Fötterna arbetar fort, fort, och hela kroppen darrar. Det är utmärkande för kurderna att de inte dansar ensamma eller i par. Män och kvinnor börjar med att bilda en cirkel, de står så nära varandra att de stöter axel mot axel. En av männen håller en näsduk

i handen och leder dansen. "Zournan", klarinetten, spelar, de dansande håller varandra under armarna, trumman anger rytmen. Och kurden dansar, tagen av musiken, rytmen. Han är så annorlunda mot de hetblodiga dansare jag sett av annat folkslag. Kurden kommer i en extas utan att ge efter i stora vidlyftiga gester. Hans rörelser blir inte vidlyftigare än en stark skakning i knäna. Hans ansikte avspeglar dock en stark sinnesrörelse. Den fruktade krigaren rör sig ljudlöst och mjukt, han är nu så romantisk han någonsin kan bli. När dansen är slut är också kurden som förut, utan minsta tecken på vekhet eller känsla.

Det ges inte ofta tillfälle att beundra kurderna i deras dans, då de kurdiska männen helst dansar tillsammans med sina kvinnor högt uppe i sina bergsläger, långt från turkars och arabers kritiska blickar.

Uppe i sitt hus eller sitt tält lever han sitt eget liv utan inblandning av slättens folk. Kurdens lerhus kan man finna upp till 1000 meters höjd. Mellan 1000 och 2500 meter blir den kurdiska bostaden underjordisk, vilket inte bara skyddar kurden mot det hårda vinterklimatet utan även tjänar ett säkerhetssyfte. Mellan 2500 och 4000 meter påträffar man sedan endast kurdens nomadtält.

Kurdens liv kan tyckas hårt och färglöst. I de kurdiska byarna kring Van-sjön, där snön täcker marken och hustaken under nio månader på året, har man målat lerväggarna kring fönsterhålen i flera skriande färger för att glätta upp vardagen.

Brottning och ridtävlingar är omtyckta fritidsnöjen. Så dansar man förstås allt emellanåt och sjunger.

Den kurdiska sången är vacker i sin egendomlighet. Den sjungs ofta i kör, och främlingen undgår inte att charmeras av den. Klarinettmusiken är gripande i sin bedrövade högtidlighet, och texten om kärleken och plågan av att behöva skiljas kan inte lämna åhöraren okänslig.

De annars verkligt utfattiga kurdstammarna är rika på sång och musik. Från nomadlägren kan man vid solnedgången höra mansröster och kvinnoröster blanda sig med flöjtens toner, som då och då avbryts av kraftiga trumslag.

Här lever kurderna efter samma lagar och med samma vanor, som deras förfäder gjorde. Kurdens vardagsliv och hans högtider har alltid följt särskilda mönster.

Den kurdiska kvinnan föder sina barn hemma, och hennes make lämnar huset för att återvända, när det hela är över. Under förlossningen hjälper grannkvinnorna till, och hodjan har genom en talisman givit sin välsignelse. På sina ställen föder kvinnan sina barn liggande på marken. I det centrala Kurdistan föder hon emellertid så ofta som möjligt sina barn stående. Man fäster ett rep i taket, i vilket barnaföderskan griper tag. När barnet framfötts låter man kvinnan blåsa i en butelj eller liknande, för att efterbörden lättare ska komma ut. Efterbörden grävs sedan ned på en hemlig plats.

Skulle barnet dö, sänder man efter hodjan, som förklarar att en "förhäxad" kvinna besökt huset och att hon är orsak till det inträffade.

En son är alltid mera värd än en dotter, och den kurdiska kvinnan är mycket rädd för att vara ofruktbar. Om hon endast föder flickor, blir hon betraktad med medömkan och får utstå smädelse från de övriga kvinnorna. Ett nyfött gossebarn blir alltid bättre omskött än ett flickebarn. Kurden tror på olika talismaners krafter, och jag har sett småbarn fullkomligt täckta av skrivna korancitat i sidentyg, av stora knivar till försvar mot onda andar, av olikfärgade trådar och av brödbitar, som skrämmer djävulen. Det finns nämligen en gammal barnlös häxa, som har en förkärlek för gossebarn, och det gäller att skrämma henne på flykten.

Det är i allmänhet kvinnorna som samlas för att ge det nyfödda barnet ett namn, men det händer ofta att hodjan blandar sig i namnvalet. Han slår då upp sin heliga bok, som han använder när han skriver ut olika talismaner, och väljer där ett namn för barnet. Väljer inte föräldrarna det föreslagna namnet, kommer barnet att dö, påstår hodjan, och så erhåller han för sitt val av namn en skälig betalning.

De kurdiska barnen ammas i två eller tre år.

När barnet tappat sin första mjölktand, inbjuds grannarna till en måltid, eftersom föräldrarna är stolta över att deras barn blivit så "stort".

Vid tiden för pojkens omskärelse anordnas dock ett riktigt gästabud. Omskärelsen är en viktig händelse, och den närmaste familjekretsen är närvarande, när byns barberare utför ingreppet med hjälp av en rakkniv. Har stamchefen en son, som ska omskäras, så brukar han också stå för festen för stammens övriga pojkar, som ska omskäras.

Födelse, omskärelse, giftermål, död, begravning . . .

Kurden är mycket mån om att den döendes sista önskningar skall uppfyllas. Därför anstränger han sig alltid att föra de sårade från stridsfältet.

När kurden är död, placeras han på sängen, om det finns en sådan i hans hem. Man stoppar vadd i hans näsa, mun och öron. Den döde begravs ej i en kista utan bärs på en bår och placeras i graven liggande på sidan med ansiktet vänt mot Mecka. Gravens väggar är klädda med stenar. De kurder, som är shiit-muselmaner, har för vana att också bygga ett halmtak över den döde i graven för att han ska känna sig mera hemma. Ovanpå graven placeras så en sten vid huvudet och en sten vid fötterna. Kvinnorna gråter häftigt och brister ut i hysteriska skrik. För att bevisa sin sorg, kan de riva sönder sina kläder och hälla jord på sina huvuden.

I begravningståget deltar släktingar och grannar, och närmast efter båren med liket kommer den dödes häst, sadlad och behängd med ett rött skynke samt med den avlidnes sabel och dolk. Hästen förs efter begravningen hem igen, där den stannar — man kan inte sälja den eller ens skänka bort den som gåva.

Dessa familjehändelser av sorg och glädje sätter sin prägel på det kurdiska vardagslivet. Så gör också de religiösa helgerna. Under den heliga månaden Ramadan förekommer i de kurdiska byarna att man varje kväll intar ett gemensamt, rikligt mål mat på den öppna platsen vid moskén. Efter fastan infaller Scheker-bayram, och senare på året firas Kurban-bayram i fyra dagar, då får och kor offras.

Att inta en måltid tillsammans innebär för kurden en högtid i sig självt. Men festen, om den är religiös eller ej, erbjuder tillfälle till en väldig konkurrens i fråga om välstånd mellan kurderna. Mellan rik och fattig går en djup klyfta, och flera kurdiska banditer, som stjäl från de rika, har fått något liknande en Robin Hood-gloria över sig.

Detta slags banditer, som har sina högkvarter i de mest svåråtkomliga klippbergen, tycks ligga i evig blodsfejd med polisen, och de erhåller ofta proviant från den kurdiska befolkningen på bergssluttningarna. Dessa är "hederliga" tjuvar och mördare, som skyddas av de närliggande stammarna.

Inom stammen existerar dock hårda straff för den som inte lyder

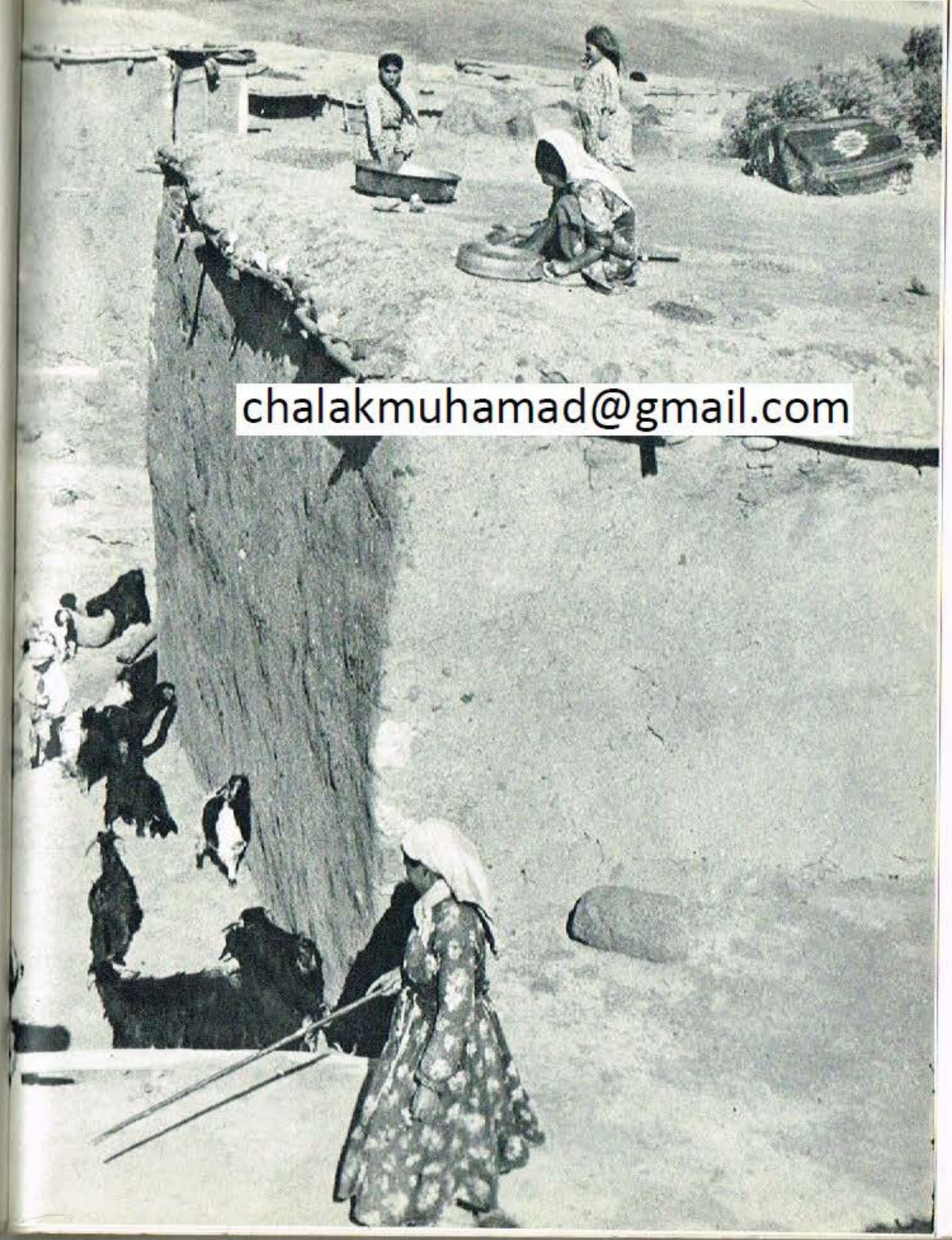

Taket är arbetsplats och lekstuga.

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

Storvätt.

stamlagarna. Det är t. ex. mycket strängt straff för den som kidnappar en ung flicka eller gift kvinna mot hennes önskan. Den som rymmer upp i bergen med en flicka, som samtyckt därtill, kan emellertid genom stamhövdingens order komma undan med enbart penningböter. Sedan är det naturligtvis en annan sak hur den förrymda flickans broder handlar gentemot förövaren.

Historien berättar om kurdiska stamhövdingar, som för att straffa brottslingar använt metoden att kastrera dem. Man kunde snart märka hur brottslingens skägg och mustasch började falla av, hur hans ansikte rynkades, och hur det började likna en gammal gummas.

Stamhövdingen behåller sin auktoritet inom alla områden. Han är placerad på ett plan betydligt högre än de övriga stammedlemmarna, vad det gäller det andliga såväl som det materiella. I de stora kurdiska klanerna hör det till seden att hövdingen alltid håller vad man kallar "öppet bord". Han har av de sina uppburit tillräckligt med skatt och av sina gäster erhållit så mycket presenter att han på detta vis tvingas att, så att säga, återgälda en del av givmildheten. Alla kommer och går, man äter av vad som bjuds.

Kurden, som mycket sällan äter kött, har som huvudrätt ris i alla former; ris kokat i vatten eller i yoghurt. Stadskurden och halvnomaden äter också majs, serverat med fett. Den verklige nomaden måste ju köpa sin säd och tvingas därför ofta att undvara den. Han klarar mathållningen huvudsakligen på ost och yoghurt. Vintertid är det överallt svårt för kurden att lösa matfrågan. Jag kan fortfarande se framför mig kurdernas upphetsade ansikten en vinterdag i den turkiska staden Hakkiari, då en liten mulåsnelast lök lyckats komma fram på den översnöade bergsvägen från Van över Bashkale. Kurderna fick dock torka saliven, ty det var de turkiska tjänstemännen i Hakkiari, som först slängde sig över den dyrbara löklasten.

Den kurdiske stamhövdingen har inte endast det största antalet hustrur, utan också det största tältet, vilket emellertid inte är renare än de övriga. Hygien är någonting så gott som okänt för kurderna. Det är framför allt infektionssjukdomar som härjar i Kurdistan. Malarian hotar också kurden, och han plågas i många fall av reumatism, vilket förmodligen beror på hans otäta tält och hans nära kontakt med den kalla marken.

Kurden söker ingen verklig läkare för sina plågor. Den sjukes anhöriga anbringar en talisman på den sjuka kroppsdelen eller låter honom svälja en pappersbit med ett av hodjan skrivet utdrag ur Koranen på. Man börjar också använda sig av växter som läkemedel, men denna läkekonst är ännu föga utbredd bland kurderna.

Den hygieniska standard man kan möta inne i de kurdiska, nästan fönsterlösa, byhusen är vämjelig. Bykurdens bostadshus är av lera och i en enda våning med två rum, varav kvinnorna håller till i det ena och där lagar maten. Luften därinne är dålig och möblemanget är det ömkligaste tänkbara. Man sover, diskuterar och äter på golvet.

Sommartid är emellertid taket ett betydligt hälsosammare tillhåll. Där arbetar kvinnorna på dagen, där dricker männen te och pratar på kvällen, och där sover man på natten. På större platser, som t. ex. i Lice norr om Diyarbakir, är kurdbarnens roligaste tidsfördriv att leka "ta fatt" och hoppa från det ena hustaket till det andra.

För att återkomma till hövdingarnas privilegier, gäller de även klädseln. Det finns ingen stamlag, som säger att hövdingen bör vara bättre klädd än de övriga, men så blir mestadels fallet, eftersom han alltid är den rikaste medlemmen av stammen. Kurden tycker om färgglada kläder, han har smak för juveler och prydnadssaker. Till och med hans vapen är skönt utstyrda. Innan lansen efterträddes av geväret var det förra vapnet alltid prytt med en strutsplym eller en hästsvans. Dessa saker är nu gammaldags, men fortfarande är träskaftet på kurdens dolk ett konstverk i snide. Jag har även sett kurdiska dolkar med mycket vackert arbetade skaft i massivt silver.

Kurden har en förkärlek för breda sidenskärp och tjocka turbaner. Annars varierar hans klädedräkt med klimatet.

Uppe på den norra högplatån klär kurden sig i snäva byxor och höga stövlar, han sitter nästan alltid till häst och är väl beväpnad. Han bär en konformad vit filthatt med en scarf virad däromkring. Han lämnar, liksom Kurdistans övriga kurder, aldrig sin dolk ifrån sig, ty dolken är oumbärlig för kurden.

Längre söderut används "shalvar", de vida byxorna med pösig bak, en kort bolero, sandaler och toppig hatt i filt. Kring midjan är en färgad sjal elegant knuten, och därifrån hänger kurdens vapen.

Ju längre söderut man kommer inom Kurdistan, desto mera arabiserad blir klädseln. Söder om Urmiasjön möter man redan kurder, som över sin rikt utstyrda klädnad kastat en "aba", kamelhårsmantel, över sina axlar. Längre söderut används inte längre den lustiga filthatten. Till och med turbanen, som annars är så karakteristisk för kurden, får här ibland ge vika för den arabiska sjalen, ledigt slängd över hjässan.

De verkligt vackra mångfärgade kläderna bärs i Kurdistan huvudsakligen av stamhövdingen själv och hans vapenmän. Kurden går i vanliga fall klädd i de vida hemvävda "shalvar"-byxorna, en egendomlig kavaj och den konformade filthatten. Skorna av vävd ull och läder tycks nedkippade men tjänar bra bergsmannen, vilkens fotsulor måste vara känsliga för klippmarkens buktningar.

Fåraherdens tjocka fyrkantiga mantel är liksom kurdens övriga kläder hemvävd. Av de tillgångar, som djurflocken förser kurden med, väver hans kvinnor själva tygen. Av angoraullen tillverkas bland annat vackra sjalar, och sidenet från Diyarbakir har samma goda rykte som det från Aleppo. Det förra ställer sig dock billigare vid inköp.

Av får- och getullen förfärdigar de kurdiska kvinnorna vackra mattor och filtar, vilka är mycket fantasifulla både i mönster och färger. Ett primitivt, mycket tilltalande handarbete, med andra ord. Bönemattorna från Sinneh i Iran anses mycket värdefulla. I Van är det kurdiska guldsmidet berömt, och söder därom är lergodshantverket utbrett. De kurdiska trä- och silverarbetena är oftast magnifika. Den västra delen av det persiska Kurdistan är i motsats till det Armeniska höglandet skogbeväxt. Där tillverkar kurden hela sitt husgeråd av trä. Dessa träföremål är mycket hållbara och lätta och därför särskilt lämpade för transport mellan kurdens sommar- och vinterbetesmarker.

Det är dessa kurdiska träkärl och silversmycken som ända till min moderna bostad i Norden fört med sig den egenartade doft, som man inandas i tältlägren på de branta bergssluttningarna i Kurdistan.

Extas och djävulsdyrkan

"Oh, solen går upp över mig! Res Dig upp och gör Din trosbekännelse! Det finns inte mer än en Gud, och shejk Adi är Guds vän. Hälsa shejk Adi och den stora kupol under vilken han befinner sig och vittna att yezidi-rasen härstammar från shejk Adis armar!"

Yezidin ber sällan. Undantag görs dock till förmån för solen, inför vilken yezidin bugar sig tre gånger och läser ovanstående rader. Därefter kysser han den plats, som de första solstrålarna rört vid, och placerar där en sten, som står för shejk Adis helgedom. Yezidin går tre gånger runt stenen och försäkrar sig om att vara ensam. Det är honom strängeligen förbjudet att under denna ceremoni se eller bli sedd av någon som bekänner någon annan gud.

När solen stigit högre upp över de spetsiga bergen, går yezidin tillbaka till sina dagliga göromål. Han är oftast nomad, och han tillhör en grupp på kanske 70 000 människor spridda över Kurdistan i mindre klaner. Man finner dem bl. a. kring Mosul, mellan Kilis och Aleppo, öster om Van-sjön och i Diyarbakir-området. De utgör alltså, efter folkmängden att döma, inte någon betydande grupp. Men orsaken till den plats jag här vill ge yezidi-folket är dess äktkurdiska religion.

Yezidi tros ha varit den religion, som kurderna huvudsakligen bekände innan de antog Islam. De muselmanska kurderna har senare under krigen mellan de olika kurdstammarna massakrerat en stor del av yezidi-folket och följaktligen betydligt reducerat dess antal.

Under bara de senaste sextio åren har yezidi-folkmängden minskats med mera än femtio procent.

Yezidins styrka och ståndaktighet är dock anmärkningsvärd. Under sekler av förföljelse har han aldrig övergivit sin tro. Yezidin tror att

han, till skillnad från andra människor, härstammar från Adams säd, som placerats i en kruka under nio månader.

Man kan inte inväljas i Yezidi-sekten. Man föds till yezidi, och man lever livet utan att blanda sig med utomstående. En yezidis värsta straff är att bli bortdriven ur sekten, då detta också skulle innebära undergång för hans själ.

Som yezidismens grundare räknas shejk Adi bin Musafir, vilken föddes i Syrien omkring 1075 och senare flyttade till Hakkiari, där hans spåkning, hans fastor och hans mirakler gjorde honom till regent över hela området. Dock är det diskutabelt om inte yezidi existerade redan före shejk Adis födelse, men att denna religion i och med Islams inträde hos kurderna skulle ha förlorat mycket av sin spridning.

Yezidierna kallas omväxlande för ängladyrkare, soldyrkare, ljussläckare och djävulsdyrkare. Tron på Satan och dyrkan av Djävulen har inom yezidismen vuxit sig starkare genom åren. De första skrivna vittnesmålen om yezidi daterar från 1300-talet, och djävulsdyrkan förklaras med att Gud måste ha skapat Satan. "Om Det Onda existerade helt oberoende av Gud, så skulle ju den senare vara kraftlös, och Gud kan inte anses såsom kraftlös . . ."

Ormen spelar en viss roll inom yezidismen. En orm finns också avbildad på shejk Adis grav, dit yezidin vallfärdar en gång om året och på de där liggande helgonens gravar tänder hundratals oljelampor. De troende samlar jordkulor från gravarna, och de används till talismaner. Ceremonin vid shejk Adis gravplats har aldrig någonsin bevittnats av en utomstående. Männen på gravplatsen är klädda i svart eller vitt, ty yezidierna är indelade i två grupper, varav de "vita" anses som privilegierade och förser massan av yezidis med präster. Medlemmarna av denna "vita" klan kallas för "tchelebi", ett turkiskt ord, som lånats av kurdiskan. Det kan ha olika betydelser såsom mästare, prins, adelsman, herre, poet och även innebära kultiverad, artig, elegant, ärlig, lärd . . .

Den teokratiska ordningen inom det lilla utspridda yezidi-folket är mycket välorganiserad. Deras stamorganisation är annars lik de övriga stammarnas, och deras språk är det kurdiska.

Yezidin har det kurdiska utseendet, kanske med en dragning åt det armeniska i Vanområdet. Turken kallar yezidin för "sacli kurd"

(hårig kurd), då yezidin ofta är starkt hårbeväxt över hela kroppen, även på läpparna och vid öronen. Yezidi-prästerna klipper aldrig håret eller rakar skägget.

Varje yezidi måste leva och dö inom den klan som han fötts i, och han kan ej heller gifta sig utanför dess gräns.

En yezidi-brud bär röda kläder, och skulle hennes make senare lämna henne för en tid längre än ett år har han inte längre någon rättighet till henne.

Att lära sig läsa och skriva är förbjudet för yezidin i allmänhet, förmodligen för att han inte i sin ensamhet ska kunna missförstå och missbruka Guds ord.

Kunskapen att läsa och skriva hör shejkerna till. Dessa härstammar endast från fem olika familjer, och de anses alla som shejk Adis lärjungar. Yezidishejkens tält är huvudplatsen för de regelbundna religiösa ceremonierna. Varje yezidi är lärjunge till en viss shejk, vilkens hand han måste kyssa varje dag, och med vilken han dricker vin för att bryta fastan.

Yezidifolket utgör ett enda exempel på alla de olika religiösa sekter man finner bland det kurdiska folket. Det är alltför enkelt att endast konstatera att kurderna antagit Islam och att de, liksom andra orientaliska folk, skulle ha övergivit sitt religiösa förflutna. Nej, också inom religionen har kurden bibehållit sin särprägel.

Sekten Ahl-e Hakk (Sanningssökarna) är inte uteslutande kurdisk men har en betydande spridning bland kurderna, speciellt bland dem som bor i västra Iran. Namnet Ali-Ilahi har av grannarna givits medlemmarna av Ahl-e Hakk-sekten, och ättlingarna till Shah Shafawis Kizilbach-krigare och turkarnas Alevi måste räknas till samma grupp.

I Dersimbergen i Turkiet lever en grupp kurder, som länge ansetts som muselmaner, men vilka i verkligheten utövar en religion närstående yezidismen. Dessa alevi-kurder i Dersim är inte väl sedda av de övriga kurderna, och det förekommer sällan några blandäktenskap.

Alevi-folket är egenartat på många sätt. Hur många gånger har jag väl förvånats exempelvis över hur en alevi genast kan känna igen en annan alevi. En liten handrörelse och den har genast fött ett samförstånd mellan två religionsbröder. Nu har alevibröderna också flera kännetecken på varandra, såsom t. ex. den stora, nedåtväxande mus-

taschen. När jag hälsade på i alevi-husen i Dersim blev jag minst sagt förvånad när husets invånare varje gång de passerade en tröskel gjorde ett högt skutt över den. En vidskepelse som skulle följas av många andra . . .

Jag har nu lärt mig hur alevin dricker. Han håller alltid handen buktad framför glaset, när han för det till munnen. Så länge jag endast kunde iaktta detta, när vi drack te uppe på hustaken, förstod jag inte orsaken till denna vana. Efter mitt första besök vid en av alevi-folket anordnad religiös ceremoni, begrep jag emellertid bättre.

Alevis ceremonier försiggår i en liten unken lokal, där män och kvinnor sitter på djurfällar. Ljuset från oljelamporna fladdrar, sazmusiken eggar alevikurden till extas, och hans kvinnor dansar med bar överkropp. Man äter och dricker, och de med hög röst upplästa bönerna riktas till Ali. Inga obehöriga får närvara, och man serverar regelbundet av den alkoholstarka "rakin". Alevin dricker ej ur genomskinliga glas utan i muggar av silver eller annan metall. När en dricker, dricker alla, även om muggen skulle vara tom. När en serveras, så serveras alla, även om kvantiteten varierar från den ene till den andre. På detta vis kan varje individs alkoholmängd regleras efter hans förutsättningar, och ingen blir under kvällens lopp verkligt berusad. I varje fall inte av alkohol . . .

Alevi-sektens medlemmar bland kurderna hör till de lägre samhällsklasserna. De fruktar inte döden, de ber ej på arabiska, de håller inte så hårt på fasta eller pilgrimsfärder. Männen ingår sinsemellan mystiska så kallade "sanningsäktenskap", och de offrar handjur, mestadels tuppar. De tillhör en religion som beräknas ha tillkommit före Kara Koyunlu-perioden, och de anser Ali som en metamorfos av Gud. Själva säger de sig vara mohammedaner, fastän de i många stycken tvingats göra egna förändringar inom de flesta områden, där de funnit Islam alltför trångsynt.

Inom det religiösa läroområdet finns ett stort antal sekter. Men det är egentligen endast när läromotsättningarna bottnar i eller leder till politisk motsättning, som en fullständig schism uppstår, vilket fallet ju varit mellan sunnit- och shiit-muselmanerna. I krigen mellan majoriteten sunniter och minoriteten shiiter har inte kurden varit sen att följa direktiven från Konstantinopel. Till och med kurderna i Persien antog

då turkarnas sak. Det var kanske mera på grund av krigarlusten än för religionens egen sak, som kurderna visade sig så villiga att strida. Det talas om hur de under striderna skurit av kvinnornas öron för att komma åt de vackra örhängena.

I den kurdiska miljön har de religiösa hänsynen alltid varit underordnade de mer betydande intressena, dvs. stammens egna. Kurden har kunnat uppvisa samma starka hat mot perserna som han gjort mot turkarna. Han är den oföränderlige, trogne stammedlemmen, den outtröttlige bergsmannen fästad vid sin självständighet, alltid i strid med alla krafter utifrån. Han är alltid underkastad shejkens vilja, till vilken religiös sekt han än må höra.

Det utmärkande för kurdens religion är mysticismen, som odlas i dervisch-brödraskapen, bland annat enligt nakshibendidoktrinen samt enligt den av Abdullah al Gilani grundade Kadiriorden, vilken har en stor spridning över Kurdistan.

Nakshibendi-orden grundades av Muhammed Bahaeddin från Buhara, och bland dess kända dervischer räcker det att nämna Mevlana Halit från Sulaimaniye, en religiös poet, som vållade politiska svårigheter för sultan Mahmut, vilken landsförvisade honom till Damaskus, där han emellertid inte upphörde med sin religiösa undervisning. Han lärde upp kurder från östra Turkiet till nakshibend-kalifer och återsände dem senare till sin hembygd. Och religionen spred sig hastigt. Bland dessa så kallade nakshibendkalifer märkes bland andra shejk Saids farfar, samt shejker ur familjerna Nurani, Küfrevi och Barzani. Den sistnämnda familjen räknas i dag till den förnämsta nakshibendadeln, och deras religiösa sammankomster beskrivs såsom otroligt primitiva — anhängarna utstöter läten likt åsnor och ylar som hungriga vargar.

I Turkiet har ju alla religiösa sammankomster i så kallade "tekke" förbjudits. Nakshibendi-orden har inte behövt komma under tekkeförbudet, då dess religiösa ceremonier kan utföras var som helst utan att man behöver samlas i stora grupper och utan att man behöver hålla till inomhus.

Den mohammedanska, till hälften kristna, munkorden Bektashi tvingades däremot att 1925 officiellt upplösa sig.

Grundaren av dervisch-orden Bektashi var Hadji Bektash Wali.

Orden har stor utbredning i Anatolien, och dess chef, som tituleras tchelebi, har alltid haft sitt säte i Hadji Bektash-klostret mellan Kirshehir och Kayseri i Turkiet.

Bektashin utför inte de vanliga mohammedanska plikterna, han liknar alevin med sin tillbedjan av Ali, och han har en dragning till Shiit-muselmanen i och med erkännandet av de 12 "imam". Han tror på själavandringen, och han ber om förlåtelse för sina synder. Hans religion är en blandning av kristendom och islam. Den politiska betydelse den fått, berodde delvis på den nära kontakt som bektashiorden hade med janitsjarerna.

Överhuvudet för en liten "tekke" kallas för "baba" och dess anhängare bär en vit filthatt med fyra eller tolv veck.

Bektashin är känd för sina lyriska anlag, och vid de religiösa mötena är också bektashi-kvinnorna närvarande obeslöjade.

Dervisch-orden bektashi har en rival i dervischorden Mevlevi, vars grundare var den store Djelaleddin Rumi. Mevlana Djelaleddin bodde i fyra års tid i Erzincan omgiven av sina dansande dervischer, innan han bosatte sig i Konya. Hans av mysticism fyllda ceremonier kvarlever ännu i Konya, där färgen på klädedräkten, formen på filthatten, den mystiska cirkeln, och den dunkla belysningen har sin speciella betydelse under dessa nätter, då mevlevin till en oerhört medryckande men ändå sval musik i extas snurrar och snurrar runt, runt i timmar.

Nurculuk kallas en annan sekt med spridning i Anatolien. Dess grundare var Saidi Kurdi, som var aktiv i den kurdiska revolten 1909. Han ändrade senare sitt namn till Saidi Nursi och hann med många små politiska intriger innan han avled 1960.

Kurdistan är fyllt av små mystiska dervischbrödraskap, inom vilka shejken är allenarådande. Ett ord från shejken, och hans män griper till vapen . . . Dessa shejker har vi mött förut när vi talat om stammarnas sammansättning och om kurdernas revolter. Det är dock här, när det gäller religionen, som shejken verkligen får visa sin övernaturliga styrka.

Dervischen är övertygad om sin egen shejks ojämförbara storhet.

Ordet "dervisch" betyder egentligen "tiggarmunk".

Under sekler har det varit en sed att söka själens frälsning genom asketiska övningar eller genom högt flygande betraktelser. En "mäs-

tare" samlade kring sig en liten grupp elever, och det kunde tänkas att en sådan grupp kunde hållas vid liv några generationer efter den store mästarens död. Men det skulle dröja länge innan en varaktig förening under ett särskilt namn kom till stånd.

Abdulkadirs kadiri tycks vara det första ännu existerande brödraskapet med ett bestämt historiskt ursprung. Därefter har många religiösa inrättningar uppstått genom självständiga helgon eller genom spillror av äldre föreningar.

En dervisch-ordens ursprung kan alltid över en mängd välkända heliga män spåras till Profeten. Detta kallas för "silsila" eller ordenskedjan och upptar också alla namn från den historiske grundaren till dagens religiöse chef. Varje dervisch måste känna till silsilan, vilken sammanbinder honom med Gud Fader själv. Hans kontakt med silsilan äger rum genom shejken, som har sina lärjungar under hypnotisk kontroll.

Kring dessa dervisch-grupper frodas den kurdiska vidskepelsen. Här är solen en vacker kvinna, cirkeln är magisk, träd och stenar tillbedjas, och den förskräckliga häxan "al" är en fara för alla havande kvinnor. För att bekämpa ofruktbarheten duschar sig kvinnorna tillsammans, och för att stoppa ett kraftigt regnfall springer kurdbarnen runt i blötan med en docka gjord av en stång och kallar på regnens herre. Det är Gud själv som beställer regnet hos fåglarna, vilka får order att hämta vatten från de stora haven och sedan med sina näbbar släppa det över ett föreskrivet område.

Varje kurd har sin egen stjärna på himlen, som faller när han dör. Kurden tror liksom flera andra folk att om en man promenerar under regnbågen blir han en kvinna och tvärtom. Den, som träffas av en blixt, har fått betalt för sina synder, och en eldsvåda, som framkallats av ett blixtnedslag, får inte släckas.

När jorden bävar, är det tjuren, på vars rygg jorden vilar, som vickar på öronen eller lyfter på svansen.

Samma tro angående jordbävningen har jag mött hos turkarna, som tillhör den ortodoxa skolan hanafi, medan kurderna i allmänhet tillhör den shafiitiska.

Hanafiterna utgör i Centralasien och Indien majoriteten av de sunnitiska mohammedanerna. Shafiiterna förnekar all rätt att bygga ett

rättsavgörande på förståndet, de antar som enda rättsgrunder Koranen, sunna och idjama. Shafis regler är hårdare än hanafis vad det gäller t. ex. tvättningen före bön. Man får endast tvätta sig i stora vattendrag, inte i små smutsiga vattenhål. Eftersom de stora vattendragen ofta ligger långt från shafiikurdens tält är hans hygien minst sagt undermålig.

Det finns naturligtvis de shafiiter som försöker följa sin religions alla regler. Jag glömmer sent hur en kurdisk shejk, deputerad i den turkiska nationalförsamlingen, vid en sammankomst i Ankara hälsade på alla de närvarande männen men vägrade att ta mig i hand, då inte ens tvål och vatten skulle kunna rena honom från beröringen med en kvinna före bönen till Allah.

Egendomligheter har jag stött på många i Kurdistan, såsom att dervischerna äter levande ormar och skorpioner, vilket förekommer i religiösa sekter såsom Sadi, Rifai och Ahmadi, där man också äter glödande kol och tjockt glas och där man sticker nålar genom kroppen och hamrar spikar i ögonen.

Varje "tarika" har sina egna riter, som dess anhängare följer. Alla tarika, vilket betyder "väg", förbjöds, som sagt, i Turkiet redan 1925. Dock finns de ännu kvar.

Eliten ur den moderna muselmanska världen reser sig mot dervischernas förskräckliga föreställningar och den andliga förruttnelse, som deras shejker ofta lider av.

Tarikan förkastar alla lagar utom sina egna. Dess ritual utövar alltid ett starkt tryck på det religiösa känslolivet och anstränger sig att frambringa hypnotiska fenomen och att få de medverkande i fullkomlig extas. Tarikan utövar en övernaturlig kraft på sina medlemmar. Kalvati-anhängarna t. ex. tvingas varje år att fasta till den yttersta gränsen, och de som tillhör Kalanderi-orden, vilken är besläktad med Bektashi, måste alltid vandra utan att bosätta sig någonstans.

Shejken har en makt över de sina som förefaller otrolig. Shejk Ismail är en av de shejker, som gjort ett oförglömligt intryck på mig. Han är rifai-sektens ledare i området söder om Diyarbakir.

Varje år under månaderna augusti och september samlas rifai-medlemmarna vid Sultan Shehmuz' grav, som ligger mellan Diyarbakir och Mardin. Här hålls den religiösa ceremonin varje natt mellan tors-

dag och fredag i en källarhåla, där tusentals rifai-anhängare tränger sig in.

Det var trångt och svettigt, och det började kännas farligt, när rifai-kurderna tjöt och vred sig i extas. Men shejk Ismail kunde med en rörelse, en blick, ett litet ord få sina män dit han önskade. Ett tungt, trettio meter långt radband bars in, och de troende grep hysteriskt tag i de tjocka kulorna och suckade i kör: "Allah, Allah, Allah!" Arabama-trumman, som länge var enda instrument, erbjöd ett ruskigt ackompanjemang till rifai-männens extasfyllda handskande med eld, nålar och giftiga djur.

Att sitta i upphettade ugnar och att späka sig på andra liknande sätt var säkert okänt för rifai-tarikans stiftare Ali Abu l'Abbas. Dessa seder inträdde i rifaimännens liv först efter mongolinvasionen.

Kvinnorna är också närvarande vid "dhikr", som de religiösa dervischceremonierna kallas, men ofta anordnar de sina egna, oberoende sammankomster och späker sig med eld.

För en utomstående, som ej skulle tillåtas inträde till rifai-folkets bönestunder, kan de mystiska hypnosförevisningarna ibland kanske ge intryck av att vara trick. För medlemmarna i dervischbrödraskapen utgör deras "dhikr" dock någonting oerhört betydelsefullt. Deras samlingslokal är samtidigt en kyrka och en klubb, till vilken anhängarna står i mycket närmare kontakt än till moskén.

Radbandet används i religiös ceremoni under shejk Ismails övervakning.

Uppslaget och följande bild: Religiös martyr inom Rifai-sekten.

chalakmuhamad@gmail.com

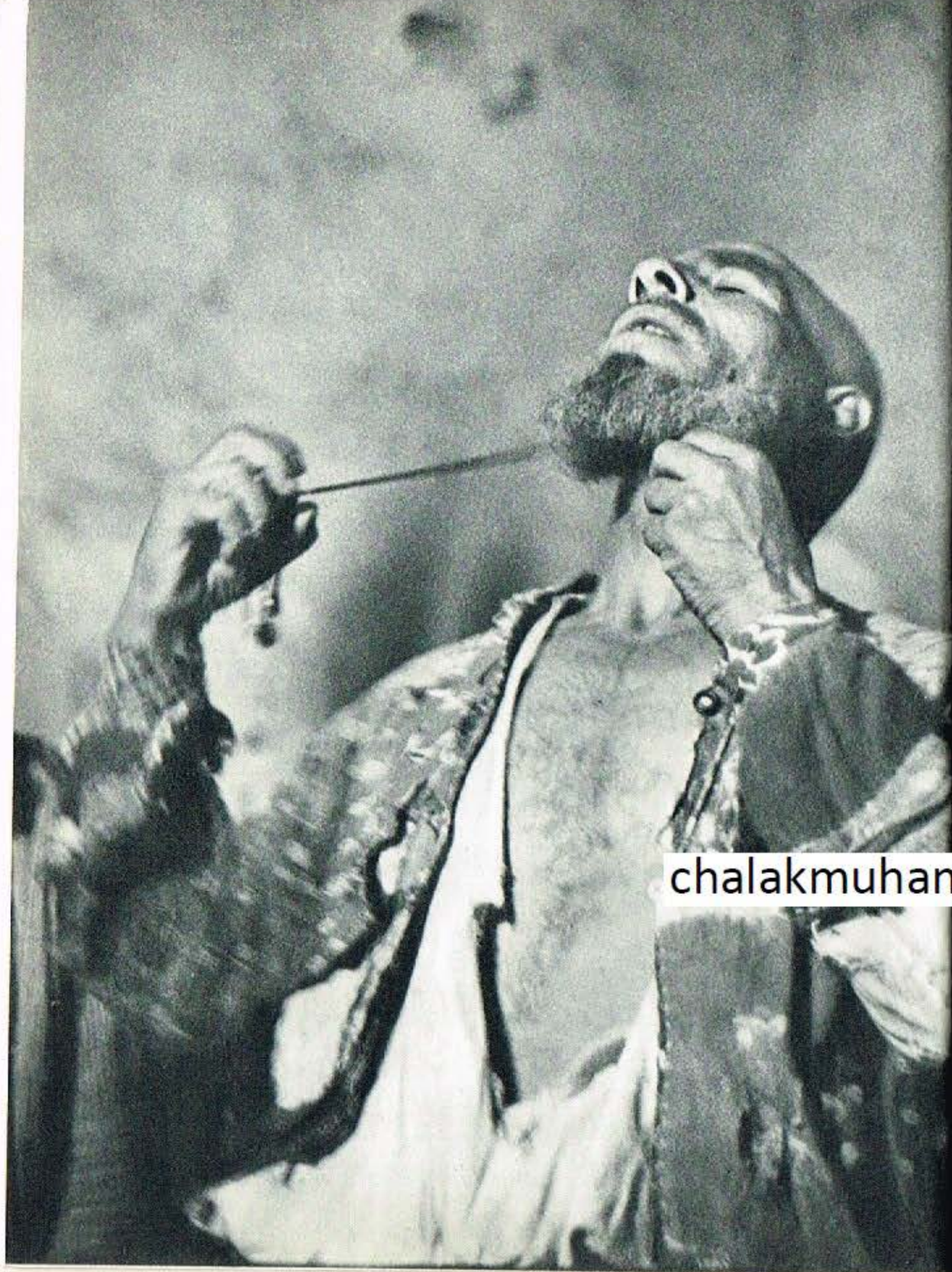

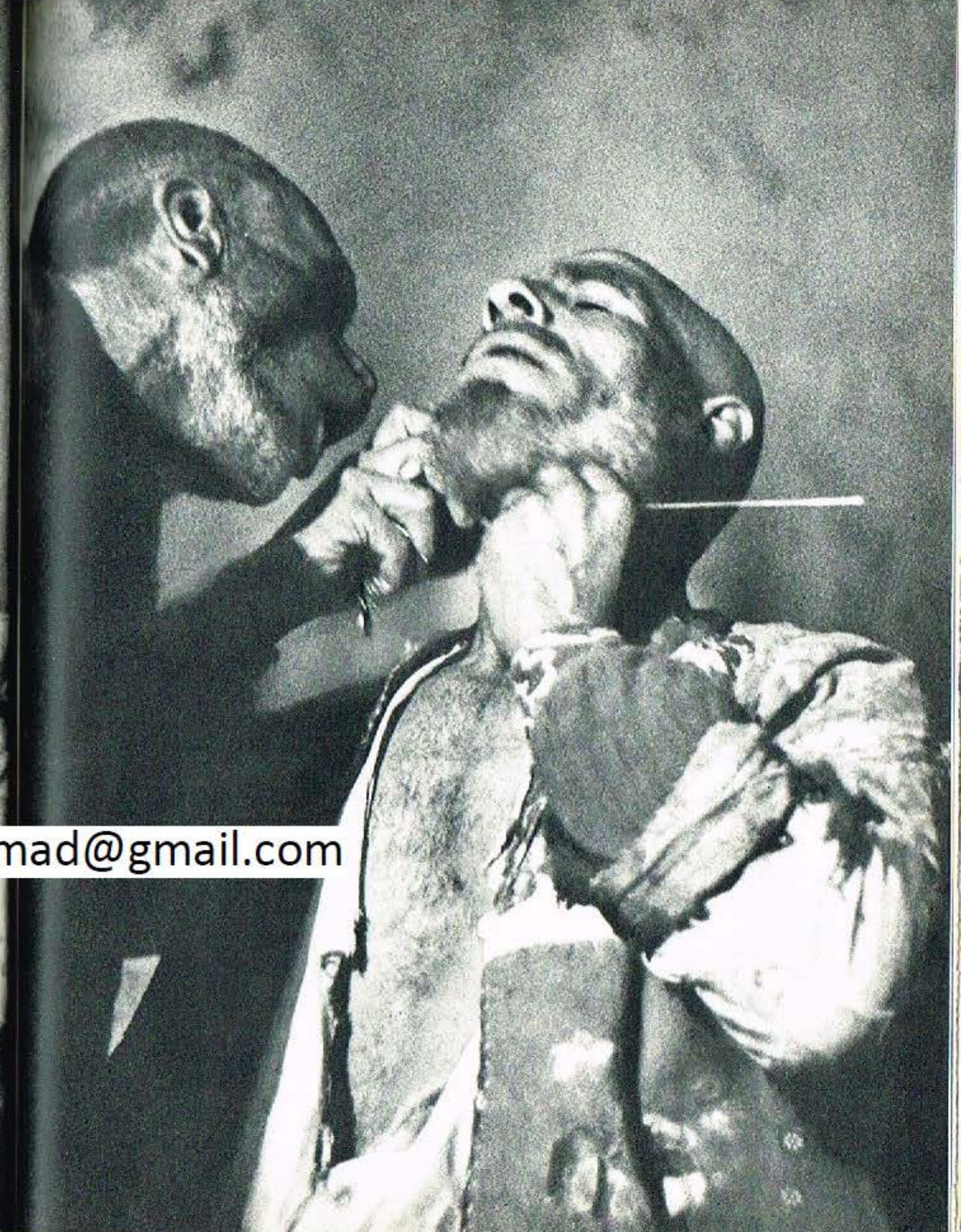

chalakmuhamad@gmail.com

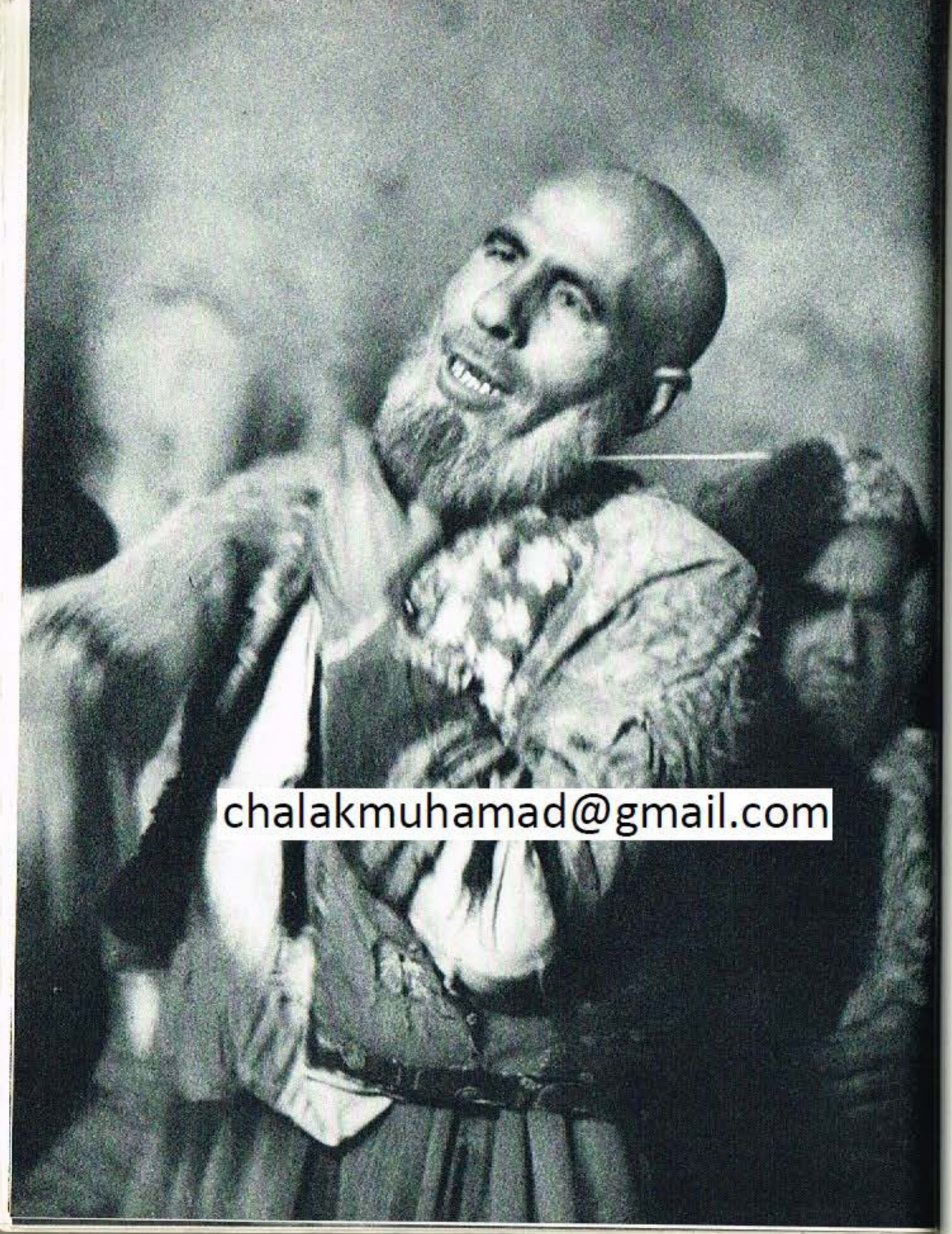

chalakmuhamad@gmail.com

Mem och Zein

"En bildad ovän är bättre
än en obildad vän."
(Kurdiskt ordspråk)

"Kriget har brutit lös bakom moskén. Man hör hur striden pågår där bakom. Slå till, döda de rödhuvade ! . ."

De "rödhuvade" är turkarna i en av de många gamla kurdiska dikterna om de turkisk-kurdiska striderna.

Det är dessa korta lyriska dikter, som bäst antyder det livliga kurdiska temperamentet. Det stora värde, som kurden sätter på sina vapen, lyser ofta fram i de små dikterna, som inte sällan berättar om strider och minnen från slagfältet. Det är dikter med ofta överdrivet blodiga beskrivningar.

"Da hojoj, hojoj! Jag står inte ut längre med denna turkiska regering i Siirt. Men jag dödar inte de enkla soldaterna, som bara är statens barn. Nej, jag dödar först 'kaymakam', översten, kaptenen och löjtnanten. Da hojoj, hojoj, jag är som en tiger . . ."

De korta dikterna berättar om revolter, som förekommit i historien. Men de handlar också om shejkens och agans storhet. Om kärleken . . .

I kärleksdikterna söker den hårde krigaren avspänning.

"Oh, min älskade. Lololo, vid Allahs namn, jag älskar dig mer än min hustru."

"Vad Gud ser är naturligtvis inte undangömt. Vad jag oroas för är Herren däruppe — inte din make, invaliden . . ."

Det finns kärleksfyllda dikter till rika skönheter från fattiga beundrare.

"Mashallah, din skönhet överstiger allt . . ."

"Min älskling, sitt inte i solen! Låt inte dina skära kinder färgas av solens strålar! Ejle delajle!"

Skilsmässan mellan två älskande är ett återkommande ämne. Skön-

heten prisas i de sentimentala små dikterna, där repetition av samma fras är vanligt för att ge extra styrka åt dikten.

"Min älskade . . . Dina vackra örhängen . . . Din doft av kardemumma . . ."

Det talas även om en muselmans kärlek till en kristen flicka.

"Min kärlek, min tröst, jag lämnar dig inte förrän vid bönetid."

"Wajlejli, wajlejli . . ."

Dessa korta kurdiska dikter ger genom ögonblicksbilder och snabba poetiska kommentarer en viktig del av det kurdiska folkets folklor. De längre hjältedikterna på flera hundra verser äger en högre litterär karaktär, men saknar ändå den friskhet, som dessa korta dikter har.

Den kurdiska poesin saknar i allmänhet rytmen och känner egentligen bara till rimmet. Den kurdiska poesin skiljer sig mycket från den arabiska. Den senare följer vissa regler, medan den kurdiska är friare i sin utformning.

I politiken liksom i poesin har kurden oftast visat sig oförmögen att nå upp över stamstadiet. Det verkar som om hans temperament anpassar sig dåligt till disciplin på vilket område det än må vara.

Den kurdiska skrivna litteraturen har endast varit tillgänglig för en liten feodal krets och den lilla intellektuella gruppen med nationella idéer. Den stora kurdiska massan har alltså inte fått någon närmare kontakt med den skrivna litteraturen.

Betydande och egenartad är den kurdiska muntliga litteraturtraditionen, främst den folkliga epiken med delvis ålderdomliga rötter.

Den rika kurdiska folkloren förklaras delvis av den allmänna analfabetism, som råder i Kurdistan. Hos yezidi-folket är det t. ex. en religiös regel att bildning bara hör till en enda kast.

Av de kurdiska barderna är det få som kan läsa och skriva. Men de har ett enastående minne och en mycket stark känsla för musiken. De går från läger till läger, där de läser och sjunger med hög röst. I alla stammar är man intresserad, varje kurd har från födelsen något av en poets själ. Betalningen för bardens konst brukar vara en tallrik ris.

Den kurdiska folkloren ger en god inblick i det kurdiska livet, den behandlar strider, jakt och kärlek, den visar på temperamentsskillnaden mellan bergsmannen och mannen på slätten. Den talar om Kurdistans skönhet, beskriver dess berg, dess faror.

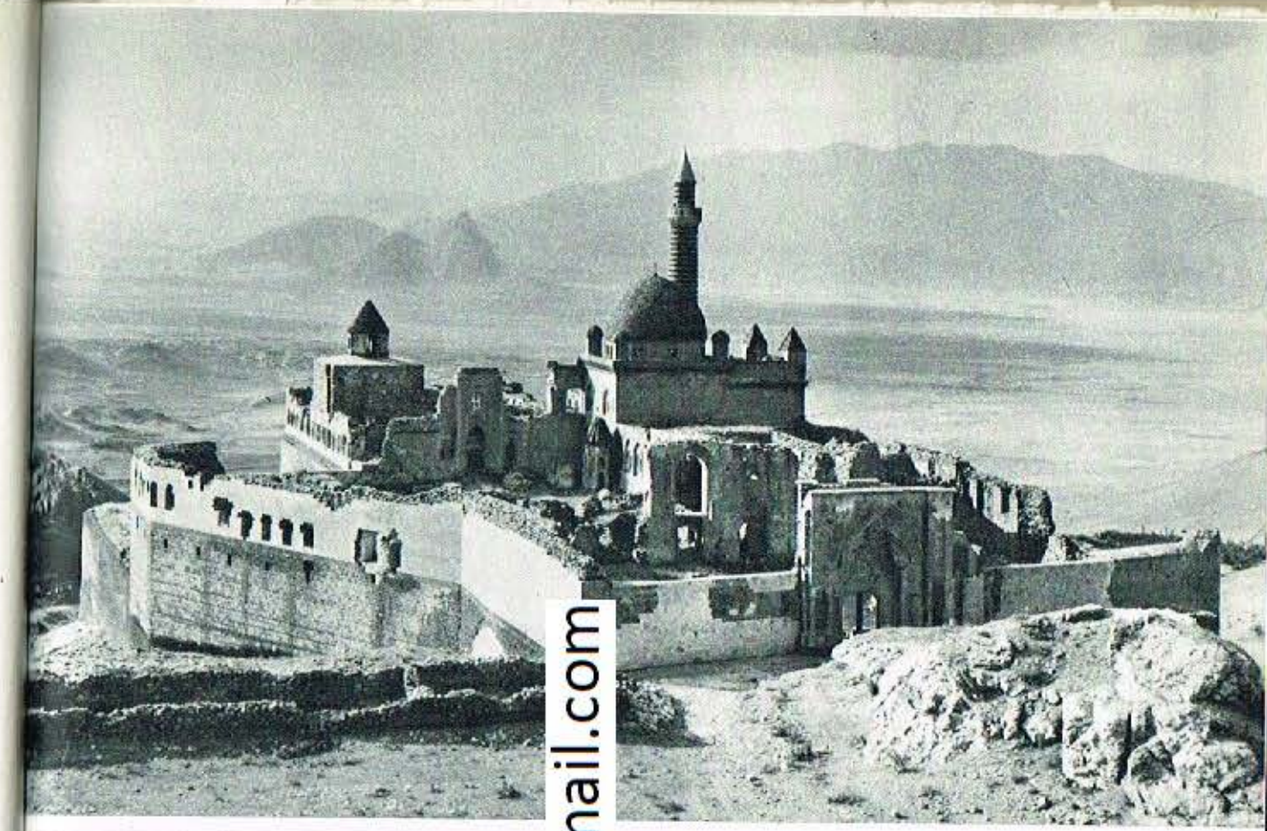

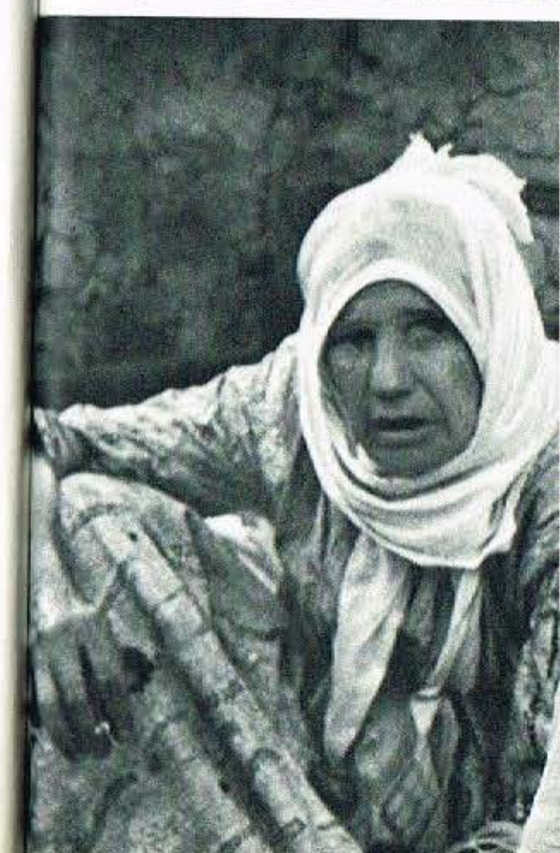

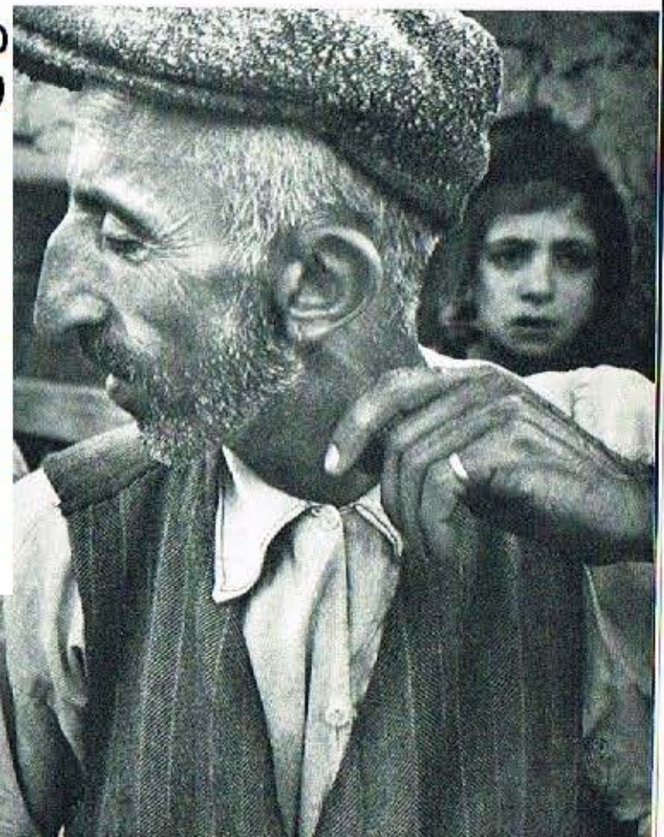

Överst: Medeltida slott i Doguheyazit.

Nederst: Pratstund i byn.

Uppslaget: Kurdyngling väntar på att få sin häst skodd. Hans hår är uppkammat i turbanen.

chalakmuhamad@gmail.com

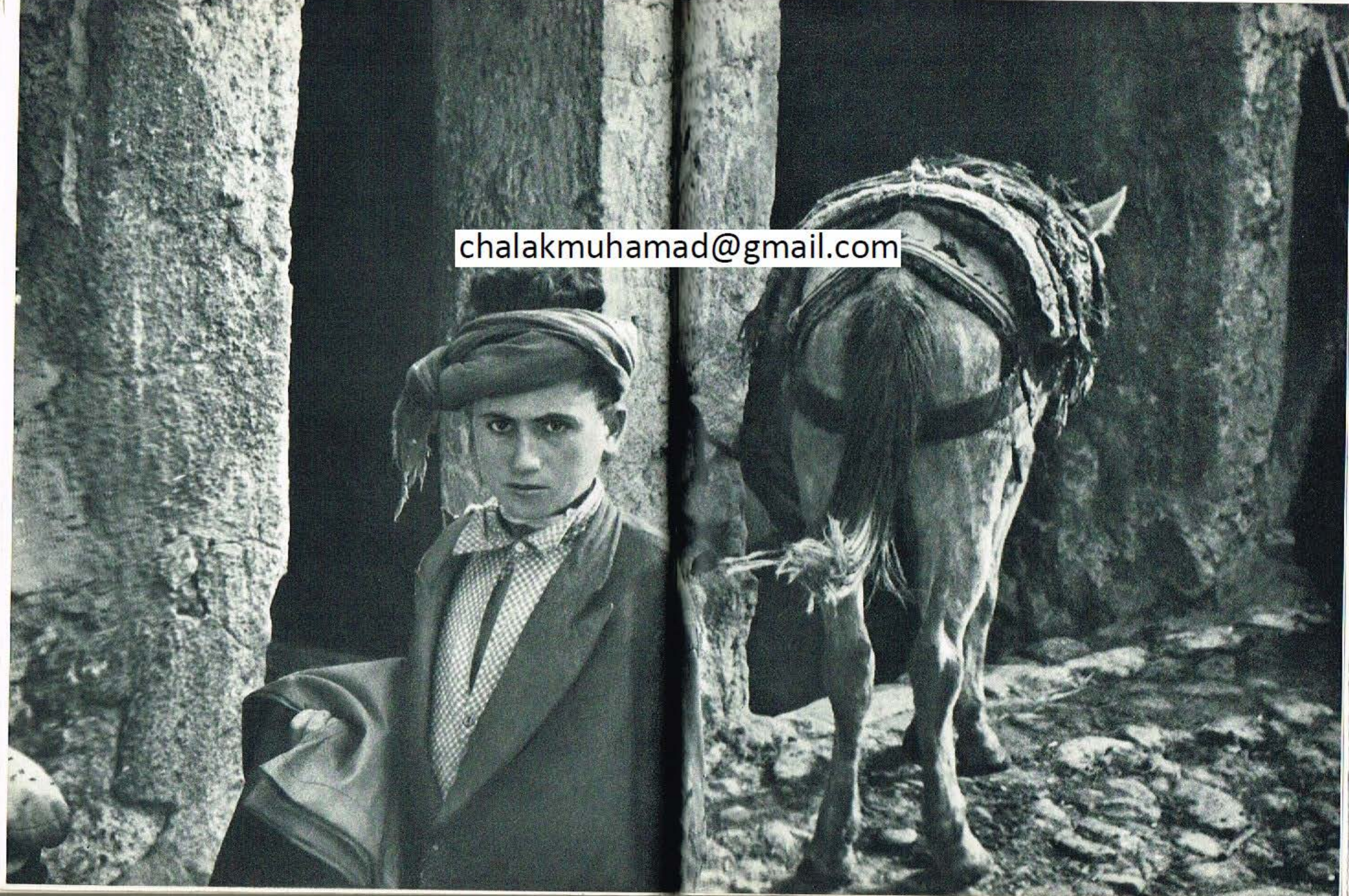

chalakmuhamad@gmail.com

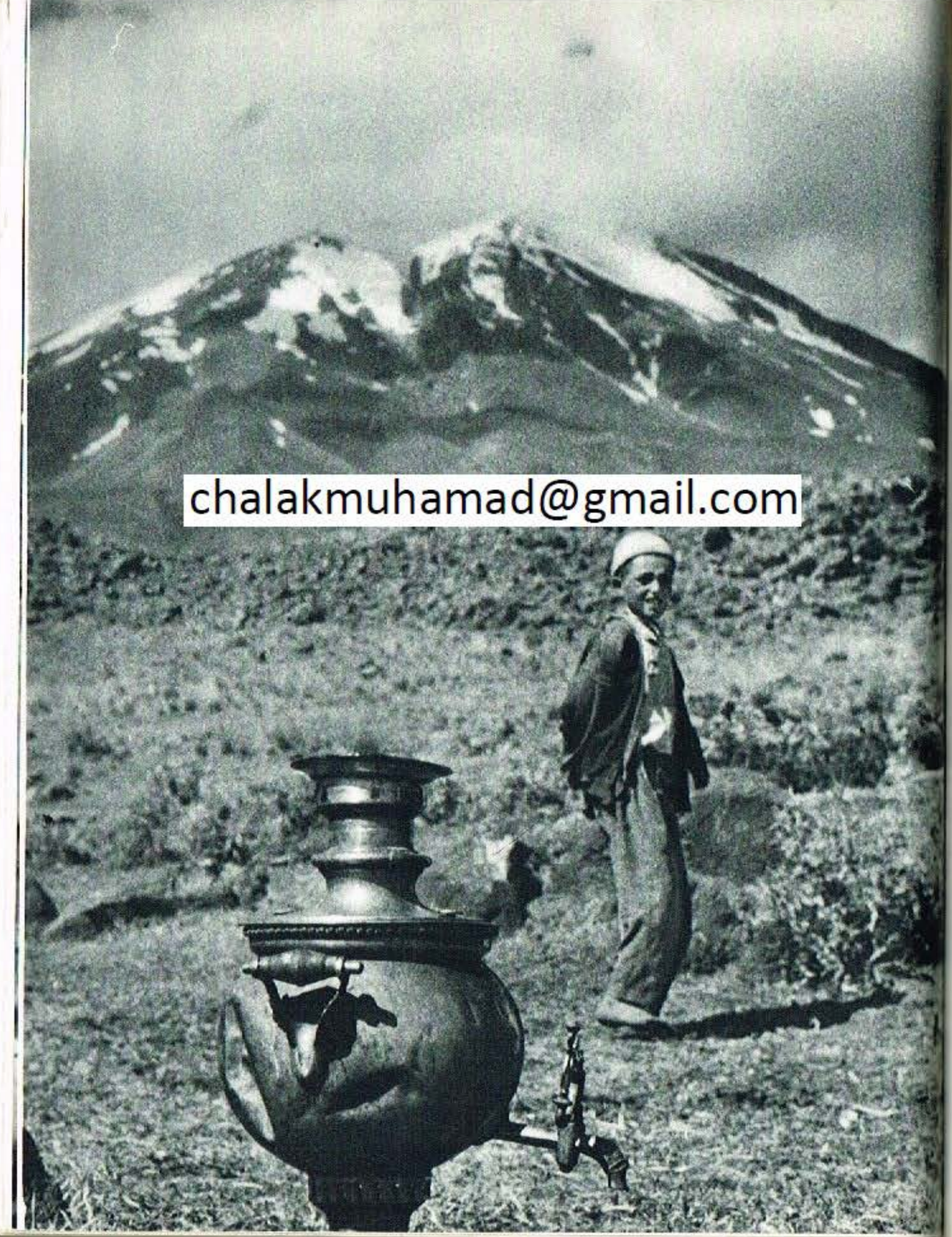

chalakmuhamad@gmail.com

Det kurdiska sommarlägret vid Ararat använder år efter år tekitteln, som ryssarna glömde kvar.

Den skrivna kurdiska litteraturen är, som sagt, inte omfattande men flera av dess verk skrevs för länge sedan. Redan i början av 1000-talet skrev Ali Hariri en "divan" på kurdiska.

Ahmed Khan, född 1650 i Hakkiari och död 56 år senare i Beyazit, blev mäkta populär i de lärda kurdiska kretsarna. Han var känd som lyrisk poet och sägs ha varit inspirerad av Mewlana Djelaleddin Rumi, de dansande dervischernas fader i Konya. Ahmed Khans ryktbarhet var framför allt författarens. Hans "Mem-o-Zein" läses överallt i Kurdistan med samma vördnad. Uppe i de små klanerna i Karadag och Ararat Culu, där lägren endast består av några få tält, läste nomaderna utantill långa stycken ur Mem-o-Zein, kurdernas egen Romeo och Julia. Med samma respekt, som muselmanerna visar mot Koranen, lyssnade man till de två älskandes öden.

Ahmed Khan väckte med sitt författarskap kurderna till medvetande. Det första kapitlet i hans stora verk utgör en hyllning till Skaparen. "Du har skapat popplarna så höga, Du har gett rosorna den vackra röda färgen, Du har gjort näktergalen förälskad, och Du har givit oss ljuset över våra nordliga berg."

Sedan kommer huvudtemat:

"Ge mig att dricka! Varför ska inte också vi få en egen Padishah? Varför är vi turkarnas och persernas slavar? Vad fattas oss? Jo, vi kan inte enas sinsemellan. Om vi bara kunde det, skulle dessa greker och araber bli våra slavar."

Med "greker" menar här Ahmed Khan turkarna. Khan var mycket skicklig i användandet av det persiska språket, men han hade med Mem-o-Zein velat ge kurderna ett litterärt verk på modersmålet. Han drack vin och ville förklara alkoholets verkningar, han skrev för att bevisa att den stora kärleken existerade bland kurderna.

"Mems fader, konungen av Yemen, fick tillsammans med sin hustru inga barn förrän han och drottningen delat på ett förtrollat äpple."

Boken Sheref Nameh av Emir Sheref Khan Bitlisi är emellertid det litterära verk som ger mest om kurdens liv och karaktär. Författaren, som levde på 1500-talet, var av kurdisk börd, men skrev sitt verk på persiska, vilket trehundra år senare översattes till franska.

Arabiskan är annars kurdernas latin. Att kunna åtminstone några

arabiska meningar hör till allmänbildningen, och moskén och skolan har för kurden blivit en och samma sak.

En undervisning på modersmålet är emellertid vad kurden eftersträvar. I Syrien och Turkiet har detta dock hittills visat sig omöjligt. Kurdiskan är för 3,5 miljoner turkiska kurder bannlyst.

De kurdiska sångerna har dock översatts till turkiska, och de har alltid emottagits med aktning av bland andra armenierna. Många av de kurdiska sångerna har författats av kvinnor, och de har en ton av värme och mjukhet, som man inte trodde höra ihop med kurden.

När det gäller den litterära stilen har inte stor språkskillnad kunnat spåras mellan den så kallade förnäma och den folkliga stilen. Skillnaderna i språket är huvudsakligen olika dialekter. Det är alltid en strid mellan de kurder, som talar dialekten Sorani och de som talar Kurmandji, om vilken av dessa två dialekter som ska anses vara den kurdiska huvuddialekten.

För Sorani-kurden är naturligtvis hans språk, som talas kring Sulaimaniye och som förekommer i de flesta kurdiska publikationer i Irak, det enda acceptabla. Han vill inte ens höra talas om att det bland kurderna i andra länder finns andra dialekter.

Kurmandji-dialekten däremot är den mest utbredda av de två, och kurden i Turkiet, Syrien och Ryssland anser med bestämdhet att kurmandji är det verkliga kurdiska språket. Kurmandji talas av ca 62 % av det kurdiska folket, medan Sorani talas av ca 38 %, och dessa två dialekter är så olika att en man från vardera lägret inte har möjlighet att förstå varandra.

Detta utgör givetvis ännu ett problem för kurderna i deras till synes hopplösa försök att kunna enas.

Under en kongress i Jerevan sommaren 1934 bestämdes att det språk, som kurderna i Sovjetunionen talar — alltså kurmandji — skulle antas som det nationella kurdiska språket. Emellertid anser Sorani-kurderna att deras språk är det litterära, vilket är förklarligt eftersom de många kurmandji-kurder, som bor i Turkiet och Syrien inte har möjlighet att utge några publikationer på sitt språk. Ahmed Khan skrev emellertid på kurmandji, och hans efterföljare tänker inte ge vika för sorani-kurdernas propaganda. Språket utgör alltså ännu en allvarlig orsak till stark splittring bland kurderna.

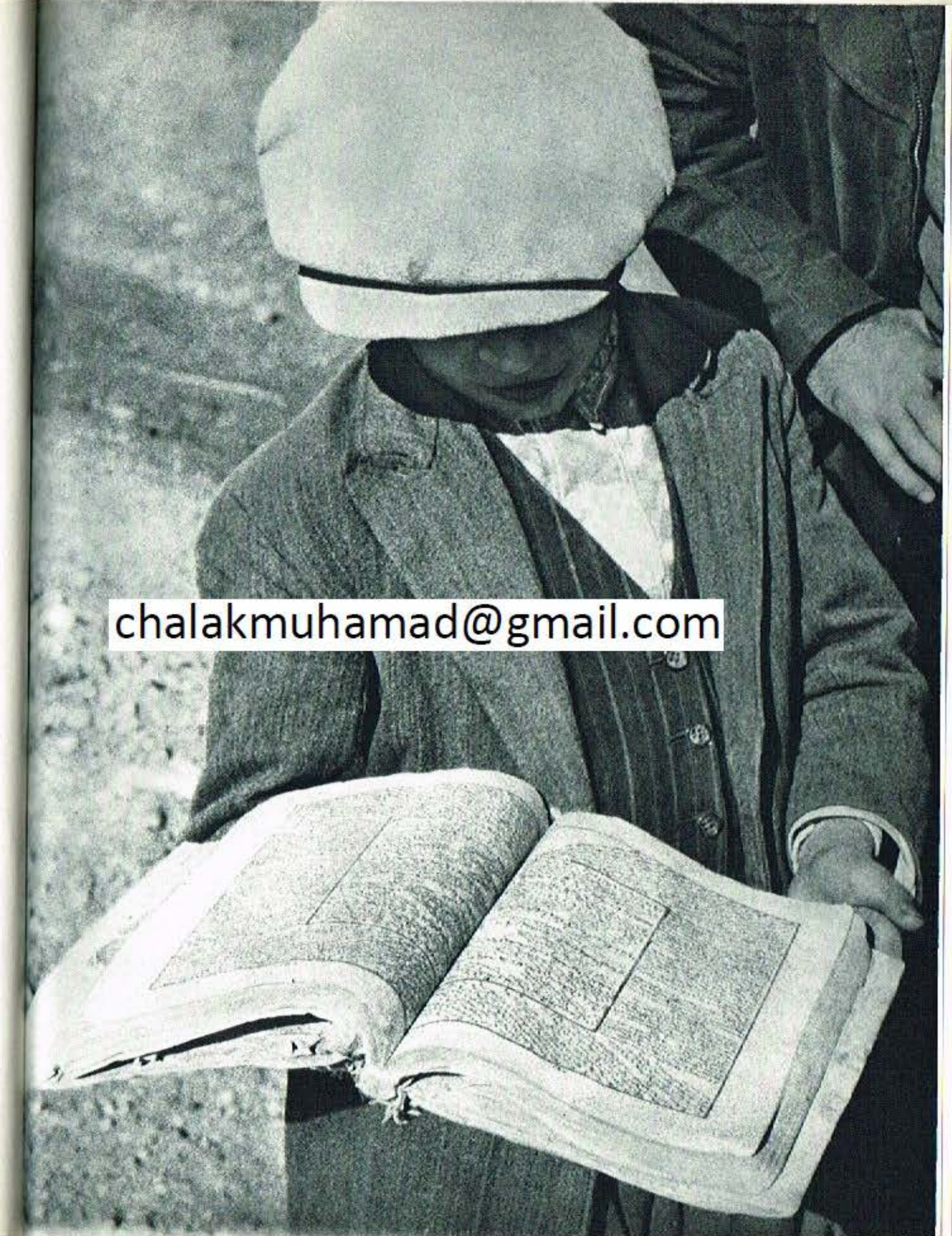

Kurdisk skolpojke från östra Turkiet med sin förbjudna skolbok på modersmålet.

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

Kurdisk hodja ger hemlig undervisning i det kurdiska språket.

Hem från skolan.

Från det egentliga Kurdistan föreligger de från kurmandji starkt avvikande "guran"-dialekterna i norr och de med kurmandji mera överensstämmande "kalhur"-dialekterna.

Med undantag av städerna Van och Diyarbakir talades förr i hela det turkiska Kurdistan ett språk blandat av zaza- och kurmandji-dialekter. I hemmen känner man inte till något annat språk, och när fadern förr gick utanför hemmet, fick han vara försiktig för att inte ertappas när han uttryckte sig på sitt modersmål. Man skulle kunna tro att användandet av det kurdiska språket på detta vis skulle avtaga till förmån för turkiskan. I östra Turkiet har det emellertid inte blivit så. Tvärtom har under åren många turkar kurdifierats. I byar såsom Üc Kuyu och Yedi Kuyu mellan Urfa och Diyarbakir övergick turkarna redan i slutet på 1800-talet till kurdernas levnadssätt och antog deras språk. Kurdernas skatter till staten var då lägre, och de kunde lättare gömma sina mördare undan polisen. Dessa turkar kallades Beydeli, vilket senare blivit Badili. En annan kurdifierad stam är Kara Kecili, vars hövding efter shejk Said-revolten ställdes inför domstol. Hövdingen Abdulkadri behövde tolk, då han endast talade kurdiska. Inför domaren visade han emellertid upp en bok, som hans fader skrivit på turkiska.

Det kurdiska språket är inte, såsom det ofta felaktigt antagits, en dialekt av det persiska språket med en blandning av armeniska, turkiska och arabiska ord. Kurden har ett eget språk, som han är stolt över, och som han vill använda sig av inte bara i hemmet utan också i skolan.

Jag fick mig i östra Turkiet berättat att ett antal kurdiska barn uteslutits från undervisningen i en turkisk folkskola i Diyarbakir efter att de kurdiska barnen inte velat bli kallade för turkar utan ivrigt hävdat sitt kurdiska ursprung.

Vi mötte en dag två kurdiska skolpojkar på landsvägen mellan Diyarbakir och Siirt och bad att få se på deras skolböcker. Pojkarna var först inte villiga men blev senare lite talförare och berättade att de var på väg till moskén, där hodjan undervisade dem. De talade endast kurdiska, och deras läroböcker var tryckta på kurdiska och hade smugglats över gränsen från Ryssland.

Efter första världskriget hade två kurdiska kulturcentra uppstått, ett

i Damaskus och ett i Bagdad. Den kurdiska litteratur som publicerades i Damaskus antog även ett latinskt alfabete, liknande det som Atatürk låtit införa i Turkiet.

Ryssland har ju alltid spelat en stor roll i den kurdiska kulturen. De kurdiska skolorna inom Sovjetunionen är i jämförelse med den kurdiska folkmängden där talrika.

Den första kurdiska grammatiken utkom emellertid på italienska år 1787. Engelsmannen Soanes kurdiska grammatik publicerades inte förrän år 1913.

Tidskriften "Hawar", som utkom i Damaskus i början på trettitalet under ledning av familjen Bedirkhan, publicerades på både kurdiska och franska, och många studerade kurder, inte bara i Syrien utan också i grannländerna, medarbetade i tidskriften.

Man började också samtidigt att i Beirut undervisa där boende kurder i det latinska alfabetet. Senare bildades i Bagdad en kurdisk klubb, och de utländska universiteten öppnade möjligheter för utlänningar att studera det kurdiska språket och den lilla kurdiska litteratur, som är nedskriven. Den poesi som vi nu har möjlighet att se i skrift har på senare tid uppteckenats huvudsakligen från de vandrande sångarnas munnar.

I förordet till Ahmed Khans Mem-o-Zein står det att läsa:

"Ett land som äger en rik litteratur kan, även om landet politiskt sett blivit underkuvat, återfinna sig självt tack vare sin litteratur. Se bara på det grekiska folket, som så länge var Ottomanväldets slavar. Men den grekiska litteraturen fann anhängare i Europa, och det grekiska folket lyckades slita sig ur Ottomanernas grepp. Perserna skulle också utan sin litteratur blivit arabers och turkars undersåtar . . ."

Arbetet för den kurdiska litteraturen och det kurdiska språket fortsätter. Hösten 1959 hölls en kurdisk lärarkongress i Irak, och den studerade kurden förklarar:

"Finge vi bara fler skolor och möjligheter att undervisa på vårt eget språk, så skulle vi kurder genast kunna uträtta mycket mer i vår strävan för frihet!"

Vän och fiende

Blod rinner nedför bergsstigarna i byarna kring Ararat, när en främling hälsar på. Man offrar lamm för den besökare, som Allah sänt i kurdens väg.

Ararat bildar centrum i ett vidsträckt bergssystem, på vars sluttningar man överallt finner små kurdiska byar, där husen är byggda av lera, och där den enes hustak blir till den andres terrass. Man använder sig alltså av grannens tak, när man arbetar, sover eller håller gästabud. På taket bjuds främlingen på te och starka cigarretter. På vissa platser kräver artigheten att man dricker tre koppar te, på andra att man intar elva.

Byn ligger oftast bredvid en bergsbäck, och de färglösa små husen är placerade mycket nära varandra på de platser, där risken för anfall fordrar så. Bebyggelsen ligger gärna i de djupa svårtillgängliga dalarna, där naturen i sig självt erbjuder befolkningen sitt beskydd.

Från Ararat sträcker sig en bergskedja längre än tvåhundra mil, först söderut sedan sydöst mot Persiska viken. Den bergskedja man kallar för Kurdistankedjan är så gott som oöverstiglig, bergspassen ligger mycket högt, och bergstopparna är snötäckta året om.

Det Armeniska Höglandet, som har Van-sjön till centrum gränsar i söder till den syriska och den mesopotamiska stäppen, där beduiner och kurder möts längs en sträcka från Eufrat över Siverek och Mardin till Djeziret ibn Omar.

Här i det armeniska höglandet ligger redan slätterna på en höjd av 1 500—2 000 meter, och bergen stiger normalt över 4 000 meter. Högt uppe i bergen bor nomaden med sitt tält och sin fårhjord. Han sår ibland på uppvägen om våren för att sedan skörda på nedvägen

om hösten. Varje stam har sina egna flyttningsvägar och sommarbeten, som inte får beträdas av andra.

Norr om Van-sjön finns ståtliga tornliknande gravmonument över kurdiska furstar, som levde på 1200-talet. Här lever nu män, som varken kan läsa eller skriva, men som med lätthet utantill läser upp sitt släktregister. Här lever minnen kvar från de stora kurdiska revolterna 1834, 1880, 1924, 1930. Här har stamsystemet lyckats bevara Kurdistan från främmande inkräktare, men har också samtidigt spelat en stor roll för att förhindra Kurdistans enande till en stat.

Blotta ordet Kurdistan låter skrämmande för den som måste passera kurdernas område. Och det med all rätt. De kurdiska bergsrövarna har rykte om sig att vara skickliga "yrkesutövare", och vägarna i Kurdistan är förresten varken många eller lättframkomliga. För att underlätta en liten del av trafiken i Mellersta Östern har man genom Centos försorg börjat spränga sig genom några av bergen för att bygga en väg, som skall sammanbinda Shivelan i Turkiet med Rezaiyeh i Iran. Vägen går över Yuksekova, Bajirge och Serow och har i Iran anslutning till Teheran-vägen och i Turkiet till vägarna mot Van och Hakkiari. Vid Shivelan har en bro byggts över Zap-floden, och den turkiske vägingenjören gick först till fots den 78 km långa vägen, som utstakats på kartan inom Turkiet. Det innebar en marsch över berg, som man länge varit rädd för att närma sig.

Vägarna i Kurdistan skulle vara av oerhört större nytta, om trafikanterna inte behövde oroas för att bli anfallna av rövare och banditer. Man menar också att de underjordiska rikedomar — speciellt oljan — som existerar i Kurdistan, då ytterligare skulle kunna exploateras. I Kirkuk-området i Irak har ju redan oljefyndigheter tagits i bruk, och även på den armeniska högslätten har man satt igång borrningsarbeten; flera koppargruvor finns bl. a. i Diyarbakirområdet, men ännu äger Kurdistan många obrukade rikedomar.

Järnvägen, som går till Diyarbakir, har naturligtvis brutit den isolering, som alltid rått i östra Turkiet, vilket är mycket glest befolkat. Regeringen har emellertid ombesörjt en ökning av den produktiva folkmängden genom en kolonisation av från Balkanhalvön invandrade turkar, s. k. muhadjirer. De har fått jord och bostäder av regeringen, men har mött svårigheter i umgänget med sina grannar kurderna och

andra nya förhållanden, såsom att t. ex. redan slätten ligger på närmare 2 000 meters höjd.

Hela det östra landet var bättre uppodlat under armenisk tid. Kurderna har inte ensamma lyckats hålla god ordning på jordbruket. Några armenier, som sparats i öst, arbetar som hantverkare och handelsmän i städerna. Kurderna har flyttat in i många av de armeniska husen, och några av de vackert byggda armeniska kyrkorna används nu av kurderna som spannmålsmagasin.

Obeskrivlig respekt för och fullkomlig underdånighet under shejkerna råder i hela Kurdistan. I Turkiet kysser man marken efter shejkens bil, och man samlar av den jord, på vilken shejken och hans häst farit fram. De flesta deputeraden i turkiska nationalförsamlingen från de östra områdena är shejkerna själva eller deras söner. Från Erzurum blev t. ex. den alltför unge sonsonen till shejk Said vald. Kufrevi från Kars är en annan politisk kurdshejk, som rönt en fullkomligt obeskrivlig, oförståelig och oberättigad beundran från sina undersåtar, men däremot klandrats desto mer av andra kurdiska stammar.

Striderna mellan stammarna och mot regeringen syns oundvikliga. Hövdingarna ger kanske intryck av att vara på regeringens sida, men de har nästan alla varit aktiva i någon revolt. Utav de närmare trehundra kurdiska stammar, som existerar i den östra delen av Turkiet kan inte många anses såsom fredliga och lätthanterliga. Från stammarna och de till dem hörande femhundra klanerna i distrikten Bitlis, Diyarbakir, Hakkiari, Mardin, Mush, Siirt, Urfa och Van har jag tagit den största delen av mitt material.

I mer än 2 635 byar har 300 hövdingar makten över 415 000 invånare. De flesta av stammarna är halvnomader, men i de ovannämnda områdena finner man också stammar, som lever ett typiskt helnomadliv. De flesta av dessa stammar håller på vintern till i Tek Tek-bergen mellan Mardin och Urfa, där det inte snöar. På sommaren drar de upp till Diyarbakir, Silvan och Mush. Omtyckta sommarbeten ligger i det 4 450 meter höga Suphan dag, där kurden brukar slå upp sitt tält nära Murat, en biflod till Eufrat. Nomadtälten, som är lätta att frakta med sig, ligger under den kyliga våren och hösten på bergets sydsluttning, där klimatet är vänligare. När sommaren kommer, och

grönskan torkar, drar djuren sig högre upp, medan tälten ännu ett tag står kvar i sommarvärmen längre ned. På hösten är det däremot tälten som flyttas före djurflocken, som vill hålla sig kvar uppe i bergen så länge som möjligt.

Nomaderna har det ekonomiskt sett lugnare ställt än byfolket, de bekymrar sig mindre för de politiska svängningarna, och de har varit mindre aktiva i de många revolter, som förekommit.

Alikanstammen i Diyarbakir-Bismil-området är en av de många nomadstammar, som alltid visat sig trogna regeringen. I samma område finns också Dudiran-stammen, som provisoriskt slår upp sina tält kring Silvan och tillbringar de heta sommarmånaderna i Garisbergen. Adirya-stammen har sitt sommarläger på platån Agiraf vid Van. Mankaran-stammen, som medverkat i den stora revolten, bor kring Beytulshebab. Elmana-stammen beger sig under sommaren till bergen kring Mush, där också Zilan-stammen, som kommit från Ryssland, slår upp sitt läger. Redikan-stammen håller till i bergen vid Kars och Siirt och är känd för sitt fridfulla levnadssätt.

Uppe på Tek Tek-bergens platåer Sumatur, Harran, Siverek, Hilvan och Yaylah bor spridda delar av Cumeyle-stammen från Bagdad, vars hövding Isa utmärkte sig under turkiska frihetskriget och senare erhöll medalj av turkiska regeringen.

Tay och Gubur är två typiska nomadstammar inom Syrien. Den senare har arabiskan som huvudspråk.

Stammen Kulp i Diyarbakir-området räknas inte till nomaderna men slår varje år under fyra månaders tid upp sina tält på Husamettinbergets sluttning.

Seydanli, som är en zaza-stam av hanefi-sekten, hör till dessa halvnomader, som bor i tält minst 7 månader av året. Denna stam, som är bosatt i Diyarbakir-Ergani-området, kom ursprungligen från Tchapakdjur och har förlorat många av sina medlemmars liv i flera revolter.

Mellan de olika nomadstammarna råder självklara regler om den inbördes respekten. Man håller i allmänhet reglerna om att inte beträda varandras flyttningsvägar och att inte göra intrång på varandras betesmarker.

Herki-stammen, som är uppdelad i tre delar mellan Iran, Irak och Turkiet, utgör emellertid ett evigt störningsmoment för många närboende nomadstammar. Den del av Herki-stammen, som bor inom Iran, tycks vara specialiserad på anfall mot den turkiska gränsen. Stammen har sina sommarbeten uppe på de iranska platåerna, men tillbringar vintern i Irak. Och varje gång som lägret bryter upp för att byta betesmarker passerar hela truppen över Shemdinli-området i Turkiet, där Herki-djuren äter upp all grönskan, och där den flyttande djurflocken bara blir större och större. Dessa stölder och bristen på respekt för medmänniskan har alltid förorsakat strider mellan Herki och andra kurdiska nomadstammar. Herki-stammen har blivit rik på sitt stöldgods och äger tusentals vackra hästar, på vilka de vilda kurderna i galopp passerar landgränserna. I november 1959, då flera häktningar av kurdshejker förekom i Iran, berövades också Herki-hövdingen Rashid Bey Herki sin frihet.

De i den iranska Arusan-stammen, som är nomader, försöker också passera den turkiska gränsen för att sprida den kurdiska propagandan. Arusan-stammen har tagit ledningen över de övriga kurdiska stammarna i Iran och lär ha erhållit en betydande mängd vapen från ryskt håll. Deras sommarläger ligger mellan byarna Özalp i Turkiet och Elent i Iran; vinterlägret ligger nära floden Aras. Arusanmedlemmarna är kända för att inte ta så hårt på några lagar, de är inte att lita på, och de tycks ligga i en evig blodsfejd med grannstammen Shemsikan.

Det är emellertid inte speciellt bland helnomaderna som de opålitliga stammarna finns. Mot Makso-stammen i Bitlis-Mutkidistriktet t. ex. har den turkiska regeringen måst vidta stränga åtgärder, då stammen inte velat upphöra med att råna resande på Bitlisvägen, där också Buban-stammen med hövdingen Blinde Alo varit aktiv. Buban var med i blodiga revolter 1935 och 1937 men har hållit sig betydligt lugnare på sistone.

Flera av de vilda stammarna har visat sig mer eller mindre lojala mot regeringen under de senaste åren, men man vågar inte vara säker på deras till synes lugnare attityd. Ertushi vid Gurpinar i Vanområdet är en stam, som med sitt småjordbruk och sin fårskötsel kan ge ett prydligt intryck. De lever endast två månader uppe på platåerna och tillbringar sitt liv under former, som utifrån sett tycks helt normala. Men den turkiska regeringen vågar inte lita på Ertushi. Före första världskriget, då detta område var ryskt, fanns det många fler rövare

här, men fortfarande är det osäkert. Stamhövdingen Ebubekir revolterade 1926 och måste fly till Irak och Iran, där han en tid levde tillsammans med den alltid revoltberedde Semiko. Sedan Semiko mördats, erhöll Ebubekir nåd av Turkiet och fick återvända till sina män och sin mark i Van.

Bürükanli i samma område är en annan stam, som anses osäker även om den betalar sin skatt och för övrigt ser ut att sköta sina affärer. Den kom ursprungligen från Jerevan i Kaukasien och har inte medverkat i någon revolt, men har rykte om sig som tjuvaktig.

Till de så kallade farliga stammarna räknas Dostki i Hakkiari-Yüksekova-området, som kommit från Irak och tillhör yezidi-sekten. Det är en obildad och vild stam med centrum i byn Badava. Dostkimännen gör, liksom de flesta kurder, allt för att undslippa den turkiska militärtjänstgöringen, och många misshälligheter uppstår på så sätt mellan de kurdiska stammarna och den turkiska regeringen. Av medlemmarna av Alikan-stammen i Bitlis-Hizan-området hålls fortfarande 45 % av befolkningen undan från militärtjänst och folkmängdsräkning. Alikan-stammen som ligger spridd över 12 olika byar har länge utgjort en skräck för grannbyarna två gånger varje år, när de ungefär 800 hårda Alikankurderna samlar sig antingen för att föra sina djur upp på bergen eller ned i dalen.

Barzanstammen vid Shemdinli är ungefär lika stor som den ovannämnda Alikanstammen, men inte lika stark som denna. Barzanstammen sysslar med jordbruk, man talar i allmänhet turkiska i stället för kurdiska, och stammen verkar över huvud taget skötsam. Dock är den alltför beroende av Seyit-stammen i Irak och har genom den senares inflytande gjort sig skyldig till många brott.

Att utdriva skatt från kurderna har alltid varit ett problem. Det finns många skatteskolkare bland kurdstammarna, t. ex. stammarna kring Urfa Beni Usuf, Beni Shat, Tamak, Ubade, Sheykanli, Haltanlar etc.

I samma distrikt lever stammarna Beni Mohammed och Bazika, som båda är beredda att tillvarata varje tillfälle att sätta sig upp mot regeringen.

Stammen Haydaran vid Bitlis och Batuvan vid Siirt verkar mer lättmedgörliga än vad de i verkligheten är, och i Bürükanlistammen vid Van finns många boskapstjuvar.

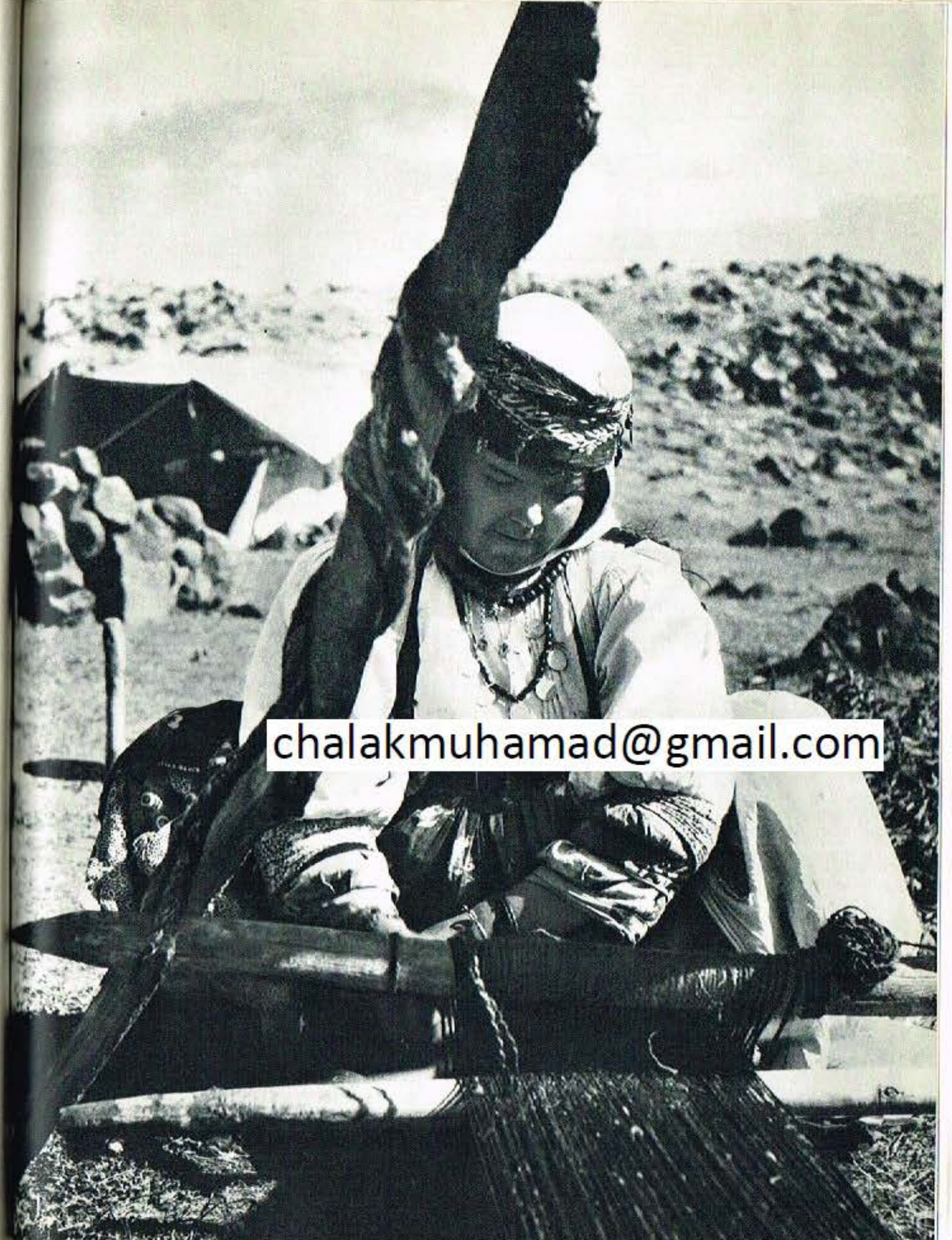

Kurdisk kvinna vid vävstolen.

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

Klädseln varierar uppe på platåerna.

De oärliga och svårmedgörliga elementen är många bland kurderna.

Vid den turkisk-syriska gränsen i byn Eskme nära Birecik har Ketkanli-stammen byggt sig ett tiotal små lerkulor, där de för ett liv fyllt av hat mot regeringen och mot Shahinzade-stammen. Ketkanlistammens hövding Basravi var fransmännens man, han dömdes av den turkiska militärdomstolen, men lyckades 1934 fly undan turkarna söderut, dit största delen av hans män följde honom.

Flera av de kurdiska stammarna har av politiska skäl måst fly mellan de olika länderna i Mellersta Östern.

Diri-stammen i Hakkiari-Yüksekova-området utgör endast en del av den ursprungliga Diri-stammen, vars hövding var Hassan Tello. Tello hade tillsammans med sina båda bröder gått till anfall mot regeringens ammunitionsupplag i Bajirge, men blev skrämd, då den ene brodern under anfallet föll av sin häst och dog. Hassan Tello tog till flykten över gränsen till Iran, där han bosatte sig i Seydo just vid den turkiska gränsen, dit de flesta Diri-männen också därefter flyttade. Ännu i dag förekommer en utvandring från den turkiska Diri-stammen till den iranska. Den makt som Casin, hövdingen över den turkiska delen av stammen, utstrålar, går inte att jämföra med den som alltid omgivit Tello. Klanen Hinara, som tillhör Shikak-stammen i Iran, har bland andra ställt sig underdånig Hassan Tellos makt.

Troheten till den gamle hövdingen kommer tillbaka hos flera stammar. Havirki-stammen i Mardin-distriktet är fortfarande trogen sin gamle chef, den fruktade banditen Hacco, som måst fly till Syrien. Speciellt klanen Seyyide var trogen Hacco i dennes blodiga revolter, där Hüverkan var den ledande stammen. Halva Hüverkan-stammen följde Hacco till Syrien, medan den andra halvan stannade kvar kring byn Mizizan, där den nye hövdingen Tchelebioglu bosatt sig.

Till Syrien flydde också för en tid Hüsnü, hövdingen i Sinikan-stammen vid Siirt, efter att han under shejk Said-revolten tillsammans med sina män nedgjort ett helt infanteriregemente.

Bland de kurdiska stammar, som medverkat i blodiga råa revolter, finns några som efterhand tycks ha återgått till ett normalt liv.

Receban, Alikan, Reskotan och Raman från Siirt-distriktet är fyra av de många stammar, som medverkat i den stora shejk Said-revolten.

Sheko i Bitlis är en annan stam, som givit sig in i flera revolter, och där förlorat många män. Shekostammen var förr en omfattande stam, men har nästan fullkomligt utrotats genom den turkiska regeringens massakrer efter Said-revolten.

De flesta ur grannstammen Makso avlivades också efter Said-revolten. En del av dem sändes också västerut, och de ungefär hundra Maksokurder, som blev kvar i byarna Mazak, Pacik och Hatisot, började syssla med ett primitivt jordbruk och har sedan dess inte haft någon möjlighet att revoltera.

Hövdingen över Badikan-stammen i Diyarbakirbergen hängdes av den turkiska militärdomstolen för att ha försökt organisera trupper i Silvan-revolten. I och med hövdingen Süleiman oglu Mehmets död splittrades Badikan-stammen och har därefter inte lyckats samla sig till något egentligt ställningstagande mot den turkiska regeringen.

Tiotusen kurder tillhörande Göyan-stammen i Beytülshebab har spelat den turkiska regeringen många spratt. Banditer och tjuvar gömmer sig inom stammen, som nu emellertid tycks lugn. Den var med i Beytülshebab- och Nordoz-revolterna 1926, den stred tillsammans med Jirkili-stammen i Tchölemerik-revolten. Regeringen hade då sänt sina styrkor från Djizre för att släcka revolten, men soldaterna kom inte längre än till Tchemisheyhan mellan städerna Shirnak och Göyan, där rebellerna slog till på ett fruktansvärt sätt. Regeringsstyrkorna hade många stupade, och all ammunition och vapen föll i kurdstammens händer. Sedan dess har Göyan-stammen inte visat sig speciellt aggressiv, och regeringen har inte kunnat straffa den. Klanen Amos däremot, som tillhörde Melefan-stammen och medverkade i 1927 års revolt, blev efter revolten nedskjuten av regeringen.

Då den turkiska regeringen efter flera kurdiska revolter med våld betydligt lyckats försvaga de flesta kurdiska stammarna, har de senare därefter tvingats hålla sig tämligen lugna. Detta gäller bland andra stammen Ashagi Ertushi kring staden Hakkiari, där hövdingen Sait Korkmaz (Said den orädde) länge var bosatt. Denna stam deltog både i Shemdinli- och i Oramar-revolten, och sextio av dess familjer har med sin egen hövding Fettah flytt till Irak.

Inom Turkiet finns dock kurdiska stammar, som efter de stora revolterna inte alls låtit sig kuvas av regeringens ofta stränga åtgärder.

Gerdi-stammen i Hakkiari-Shemdinli-området har t. ex. inte antagit någon vänligare attityd mot regeringen. Stammen deltog i samtliga Shemdinli-revolter, och hövdingen Han Abdul oglu Ahmed sattes i fängelse i Hakkiari, varifrån han flydde år 1933, för att bosätta sig i Irak som granne till Barzanshejken. Därifrån flydde han emellertid åter och slog sig ned i Iran, där han över gränsen i tysthet haft kontakt med sina turkiska Gerdi-män, som följt honom i så många uppror. Under Shemdinli-revolten hade Abdul oglu Ahmed tagit den turkiske kommendanten till fånga och låtit honom och hans fem officerare samt gränsens gendarmerikommendant marschera i den oländiga bergsnaturen med explosiv ammunition fastsurrad på ryggarna under tjugufem dagar och nätter. De sju turkiska militärerna utsattes för fruktansvärd tortyr, de avkläddes nakna och spöades. De fick ingen mat och tvingades att utan uppehåll fortsätta upp utefter bergskanterna, de klättrade tills både fotsulor och handflator blödde, de svävade varje sekund i uppenbar livsfara. Ett felaktigt grepp skulle betytt en säker död genom fallet ner i den djupa klyftan, en enda stark skakning av kroppen eller ett snedsteg skulle fått ammunitionen att explodera. Den ena skräckdagen avlöste den andra för de sju männen, som lyckades hålla sig vid liv till den dag, då tortyren slutade med att den grymme hövdingen avlivade dem inför folket i byn Sebetan.

Gerdi-männen har inte förlorat sin blodtörst, och de har inte någon bildning i egentlig mening. Även om Abdul oglu Ahmed nu är ur spelet och stammen står under en turkisk muhtars uppsyn, så har ingen frid inträtt i Gerdi-männens vardag.

Brist på stabilitet råder också inom Adaman-stammen vid Ahlat i Bitlis-området, där huvudparten var inblandad i Zeylan-revolten och i och med denna försvagades betydligt. Många av de överlevande deporterades också västerut, och de som nu bor kvar sköter om sina små jordbruk, men är alltid redo att medverka i en ny revolt för ett fritt fosterland.

De två klanerna Jirki och Kasori med hövdingarna Kerevan och Hüseyin Edis hör till Ertushi-stammens bråkmakare i området mellan Hakkiari och Beytülshebab. Pervaribala-stammen i Irak är en gammal fiende, och 1944 dödades många kurder i en strid på den turkisk-

iranska gränsen. Alla Ertushiklanerna var med i Beytülshebab-revolten 1926 men speciellt de två ovannämnda klanerna har givit ett intryck av att för en penningsumma kunna övergå på regeringens sida.

Ertushistammen, som bor nära den irakiska gränsen, håller kontakt med nestorianerna i Irak och glömmer aldrig den gamle hövdingen Hamit oglu Ismail, som bland annat ledde sina män i Tchölemerik-revolten.

Ertushistammen är besläktad med den nu irakiska Ömerifamiljen, som kommit från Turkiet. Dess hövdingsöner har studerat i Turkiet, och stammen har flera gånger varit representerad i den irakiska regeringen.

Liksom de två redan nämnda Ertushiklanerna räknas till de svårmedgörliga kurderna, måste Oramarstammen mellan Hakkiari och Yüksekova också falla under samma kategori. Oramarstammen har alltsedan den revolterade 1930 visat sig orolig och opålitlig. Hövdingen Shito oglu Siddik Benaviki tvingades fly, sedan han gått till anfall mot både Shemdinli och Oramar och i nio dagar hållit regeringsstyrkorna i schack. Dock är han fortfarande "den store" enligt Oramar-männens uppfattning. Oramarstammen bor i ett landskap med höga spetsiga berg och trånga dalgångar, där krigarna odlar frukt och sköter sina får. De är hårda män, som håller sig för sig själva, men de står ändå på god fot med den besvärliga Dostki-stammen, de beundrar starkt Barzani men är dödsfiender till flera andra stammar, bl. a. grannen Bünyanis, som hjälpt regeringsstyrkorna under revolterna i Tchölemerik, Zeylan, Oramar och Shemdinli och därför naturligt nog varken uppskattas av Oramar- eller Ertushistammen.

Bekiran vid Diyarbakir är en annan av dessa regeringstrogna stammar, som inte är särskilt respekterade av de verkligt patriotiska kurdstammarna. Herkistammen vid Shemdinli gick t. o. m. så långt att den tog de turkiska officersfamiljerna i förvar inom stammen och försvarade dem mot de angripande kurdiska stammarna. Den största delen av Herkistammen bor på de iranska platåerna på sommaren och i Irak på vintern. Den delen av stammen, som lever inom Turkiet, har det ekonomiskt bra ställt tack vare den alltid goda kontakten med regeringen.

Arintch-stammen i Siirt-området belönades 1937 med femhundra

lira av den turkiska regeringen för att kurdstammen tillfångatog den efterlyste banditen Kasim från byn Arintch.

Humaro-stammen vid Shemdinli har heller inte medverkat i något uppror. Den var istället regeringen till hjälp under Shemdinli-revolten 1930.

Samtliga de stammar, som ej direkt medverkat i någon revolt, har dock ej ställt sig på regeringens sida. Det finns flera stammar som visat sig medgörliga men ändå inte precis ställt sig till regeringens tjänst. En sådan stam är Terman vid Bitlis och dess grannstammar Mursel, Sin, Velo, Mahmut, Keyburan, Teter, Tap och Musi. Detsamma gäller över fyrtio av stammarna i Diyarbakirområdet, bland andra Mendan, Izolan, Dodikan, Ömerikan, Karaketchi, Gevran, Zaza etc. Küresinli-stammen i Van har också visat sig pålitlig, även om den har för vana att regelbundet passera över gränsen till Iran, där den har nära kontakt med sina iranska bröder.

Djelali-stammen vid Bitlis däremot har satt myror i regeringstjänstemännens huvud, då Djelalilägret länge tjänat som gömställe för kurdiska banditer, eftersökta av turkiska polisen. Djelali-stammen har invandrat till Turkiet, dels från Kaukasien, dels från Iran, och det är den turkiska regeringen, som placerat dem i byarna Purhus och Kustiyan, där också Birikanstammen fått sin hemvist.

Den från Iran inflyttade Güresin-stammen har placerats i byn Köceri och Milan-stammen i Purhus och Tapavank. Mahallemistammen i Mardin-Midyat-området har invandrat från Tripoli i Libanon, dess språk är arabiska och kurdiska. Och Bünyanishstammen i Hakkiari-området, som vi redan talat om, hörde förut till stammarna Rikan och Nirve, som efter gränsbestämmelserna 1926 blev liggande på den irakiska sidan, men senare flyttade över till Turkiet och enades i Bünyanish-stammen; den har därefter haft det svårt att komma överens med sina kurdiska grannar.

Överallt i Kurdistan träffar man på detta hat stammarna emellan. I Mazidagi-stammen vid Mardin har hatet och blodshämnden emellertid trätt innanför den egna stamgränsen. I början på trettitalet slogs Mazidagi-männen så hårt sinsemellan att regeringen såg sig nödgad att skilja de stridande åt innan alltför många liv gick förlorade. Men då blev stammen enig och vände sina gevär mot regeringsstyrkorna.

Utefter hela den irakisk-turkiska, den iransk-turkiska och den syrisk-turkiska gränsen råder oupphörliga oroligheter mellan stammarna på olika sidor om gränsen.

De kurdiska stammarna inom Turkiet håller alltid en hemlig kontakt med sina grannar i de närliggande länderna. Låt oss nämna några av de kurdiska stammar, som bor utomlands, men som har sina läger nära den turkiska gränsen. I Syrien finner vi bl. a. beduinstammen Shammar, av vilken en betydande del bor i Irak.

Den arabisktalande Beggare-stammen och yezidistammen Heverki är två andra. Mersinistammen är den från Turkiet utvandrade Hallostammen. Mersini är gammal fiende med stammarna Dekori, Tchuburi och Pinarali. Det hör till vanan inom stamlägret att t. o. m. beväpnade kvinnor sitter uppe på nätterna och vaktar. I Binarali-stammen är också barnen beväpnade och vana att vara på sin vakt mot fiendestammarna.

Inom Syrien mittemot Urfa bor Ketkanli-stammen, vars chef Basravi, som flytt undan den turkiska domstolen, förr samarbetade med fransmännen i Syrien och därför tilldelades Legion d'Honneur.

Shikak i Iran är en stam, som ryssarna ägnat speciellt intresse. Det sägs att stammens Hidiri-klan spionerat på turkarna för rysk räkning, och att Abdoi-klanen, vars chef är Tahir Khan — son till den kände Semiko — alltid tar varje chans till angrepp mot den turkiska och den iranska regeringen. Tahir Semiko häktades 1959 utan närmare förklaring av den iranska regeringen.

Shikak-stammens mål är, liksom de flesta kurdiska stammarnas, ett fritt Kurdistan. Hövdingen Ömer Khan ledde med fanatisk hänsynslöshet stammen i kampen för frihet mot de regerande både i Iran och Turkiet.

Haydaranli och Djelali är två andra stammar på den iranska sidan, som ständigt håller den turkiska gränsvakten orolig.

Diri-stammen, som är delad mellan Turkiet och Iran, ger ett felaktigt intryck av att aldrig ha blivit påverkad av Hassan Tello. Diristammen är inte helt att lita på. De kurdiska stammarna i Iran har i allmänhet ett stort vapenförråd med bl. a. många maskingevär. Antalet medlemmar i stammarna är liksom antalet vapen okänt.

Vad det gäller vapenfrågan, är situationen densamma i Irak, där

Barzanstammen är en av de stora. Cirka 15 000 män hör till stammen Barzan, som förut hette Zibar, men senare tog namn efter området där den lever, mellan floden Zap och den turkisk-irakiska gränsen. Trofastheten mot shejken är fullkomlig inom stammen. Den brittiske spionen Lawrence lyckades blanda sig med stammens medlemmar och fick hövdingen, shejk Ahmed, att anse sig själv som en Gud. Molla Djutch utnämndes av shejk Ahmed till profet, och detta övernaturliga liv fortsatte tills Molla Mustafa lät döda Molla Djutch. När 1933 års revolt utbröt flydde shejk Ahmed till Turkiet, där han levde i Eskisehir, till dess den turkiska regeringen överlämnade honom till Irak, där han efter benådning fick återta makten över sin stam. Shejk Ahmed måste sedan efter Barzanrevolten fly till Iran, där han med hjälp av ryssarna lär ha inspirerat de iranska kurderna till en ännu mera hatisk inställning gentemot den iranska och den turkiska regeringen.

Zibar-stammen är granne med Barzan-stammen.

Dostki ligger mittemot Oramar, och dess hövding var Sito oglu Siddik, som flytt från Turkiet.

Nasturi-stammen är beryktad för mordet på valin i Hakkiari, Halit Rifat. Nasturimännen flydde efter dådet och betalades sedan för att vara den engelska armén till hjälp.

Pervaribala-stammen samarbetade också med engelsmännen och har gjort sig omtalad för röveri och stöld. Den har alltid visat sig aggressiv mot Turkiet.

Den förut så betydande Hawrawan-stammen, som sträckte sig över 35 byar och kunde räkna 40 000 män, har nu splittrats, och den store hövdingen Mohammed Amin sitter i landsflykt i Irak, dit han följts av sitt väpnade följe och några av sina närmaste. Den iranska regeringen begärde i början av trettitalet att få bygga en väg genom Hawrawan-stammens ägor i norra Iran. En väg skulle emellertid innebära en direkt fara för stammens oberoende, och samtliga hövdingar satte sig genast emot regeringens förslag. Under 1932 och 1933 stod striden het mellan Hawrawan-stammen och regeringsstyrkorna, av vilka de senare var de starkaste. Hawrawanstammen tvingades upp i bergen, varifrån de fortsatte att försvara sig. Den omgivande befolkningen visade sig ytterst lojal mot de gömda krigarna och försåg dem

med mat och extra ammunition. Efter två års oavbruten strid uppe i bergskullarna var både regeringen och kurdstammen trött. Tre av hövdingen Mohammed Amins bröder hade avlidit, och fem andra gav sig till regeringen, när denna lovade dem statens beskydd. Emellertid väntade dem inte friheten utan fängelset, och Mohammed Amin, som hela tiden varit på sin vakt uppe i bergen, tog till flykten över gränsen till Irak. Regeringarna i Teheran och Bagdad diskuterade länge utlämnandet av krigarhövdingen, som dock fick stanna kvar i Irak, där han levde utan de enorma rikedomar han var van vid. De gästande shejkerna frambar inte längre tygpåsar fyllda med guldmynt som present. Respekten mellan de undersåtar, som följde med över gränsen, och hövdingen var dock oförändrad, och det var en verklig hövdings son, som föddes i den lilla byn Dereymara nära Sulaimaniye. Tahsin Mohammed Amin såg dagens ljus genom en liten springa mellan de två höga bergstopparna, som nästan rörde vid varandra. Nere i dalen höll man fest, sonen växte upp till en reslig yngling med god skolning. Han satt väl till häst, som det anstår en hövdingson, han studerar nu vid universitet i Europa och strider med ordets hjälp för ett fritt Kurdistan.

Meddelanden om frihetskampen sprids liksom genom en djungeltelegraf över hela Kurdistan. Hälften av världens kurder bor ju inom Turkiet, och det är genom att ta stora risker som kurdstammarna i Turkiet lyckas hålla kontakt med sina bröder på andra sidan gränsen. Man skulle felaktigt kunna tro att det turkiska Kurdistan blivit lugnt sedan så många av oroselementen efter shejk Said-revolten deporterats västerut.

Så gott som hela Hevidan-stammen vid Diyarbakir deporterades visserligen. Likaså de flesta kurderna ur grannstammen Izoli samt ur Pijanli-stammen vid Urfa. Två familjer deporterades ur Hiyanstammen i Diyarbakir-distriktet, även om stammen inte aktivt deltagit i någon större revolt. Malasheref i Siirt-området deltog emellertid i revolten 1937, och hälften av stammen sändes till följd därav västerut medan resten flydde till Syrien, där hövdingen Abdurrahman bosatte sig. Malasheref-stammens boplats har alltsedan dess varit förbjudet område för andra än stammedlemmarna själva.

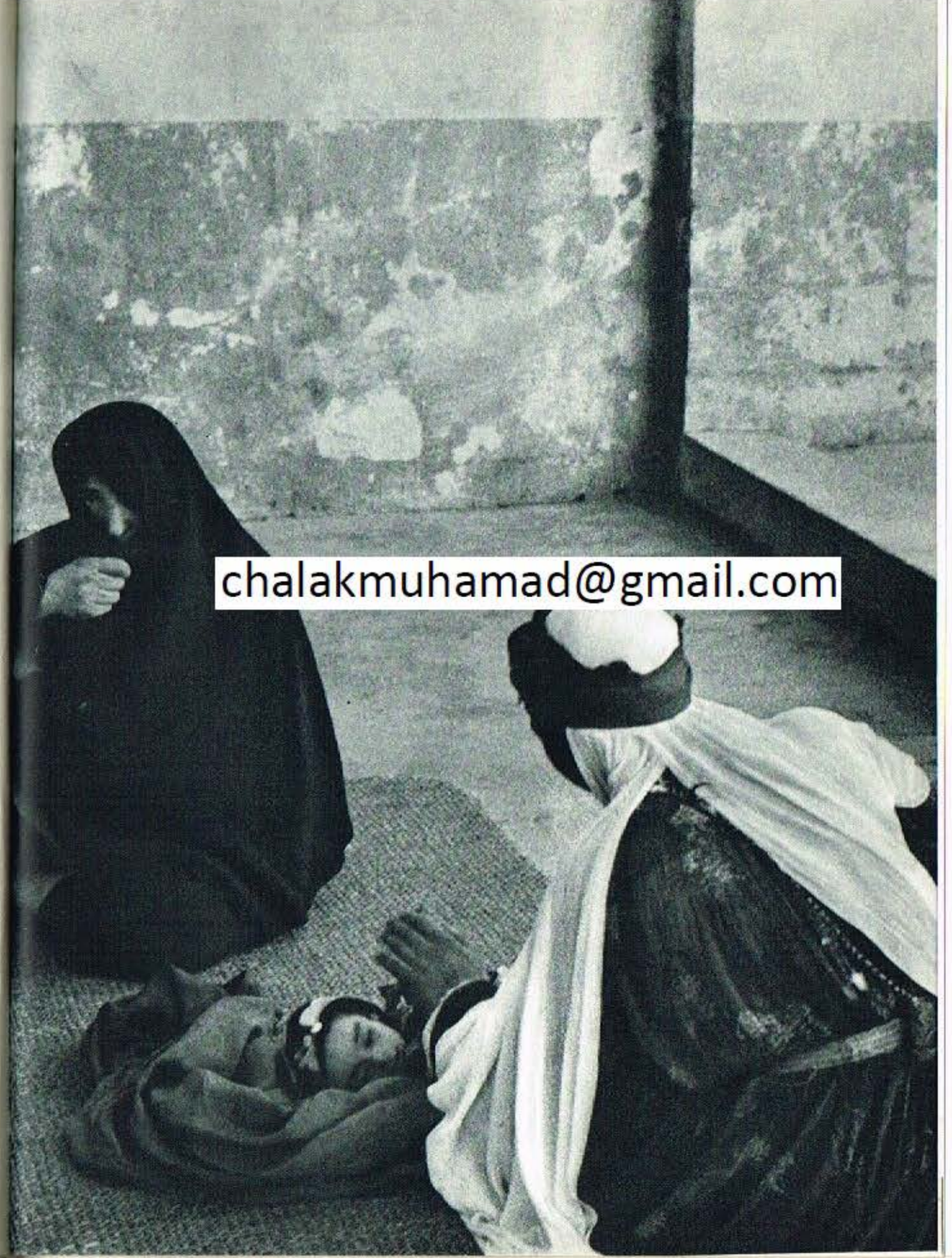

chalakmuhamad@gmail.com

Kurdisk moder söker Allahs hjälp för sin sjuke son.

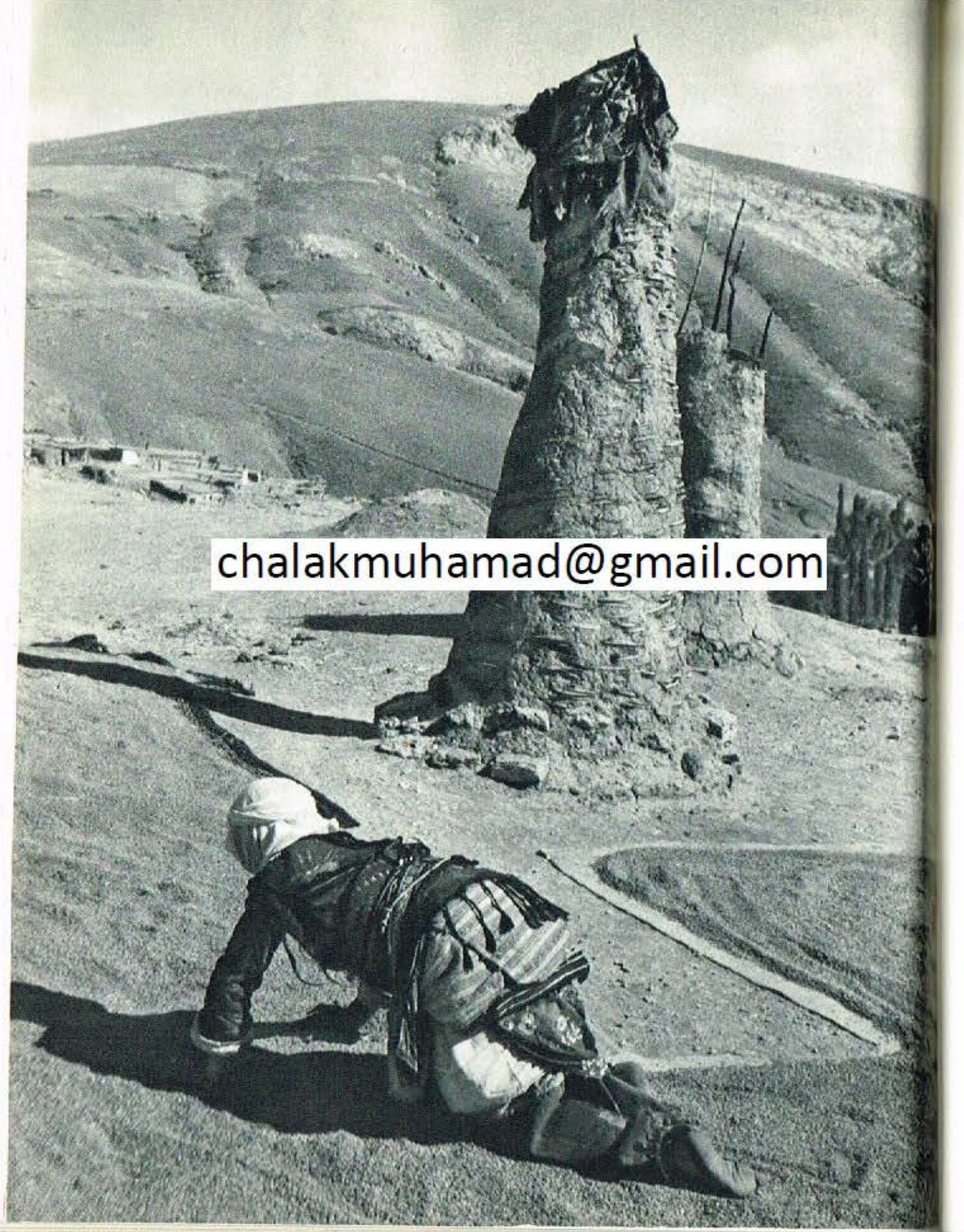

chalakmuhamad@gmail.com

Säden torkas på taket, där skorstenen är smal och hög för att den vintertid inte ska bli översnöad.

Varje stam håller på sitt oberoende till omgivningen. En stam har inte med en annan stams affärer att göra.

Ve den som vågar sätta sig emot de föreskrivna stamlagarna! Och död åt fienden!

"Tusen vänner är litet.
En ovän är för mycket."
(Kurdiskt ordspråk.)

Smugglare

Jag har lärt mig att man alltid samtycker till kurdhövdingens förslag, att man i tal väl måste skilja kurderna från araber och turkar, och att man ej bör blanda sig i kurdens privatliv. Visst är hans vardagsliv många gånger ett mönster i fråga om regelbunden skötsel av djuren och flyttning mellan sommar- och vinterbete.

Men det finns också de kurder, som livnär sig på äventyrlig smuggling över gränserna. Vid den turkisk-syriska gränsen har både turkar och kurder en givande inkomst. De feta fåren smugglas från Turkiet till Syrien, där de säljs till dubbla priset. En gammal åsna måste ofta offras för att en gränsmina ska sprängas och öppna vägen för smugglarna och deras gods. Det finns de, som varit sparsamma med sina djur och själva fått sätta livet till. Det har hänt att smugglaren öppnat sig väg genom gränsen och en vecka senare inte varit tillräckligt försiktig utan använt samma väg utan att ana att gränsvakten där hunnit placera ut en ny mina.

Den turkiska gränsen har länge varit bevakad av män, som haft uppdrag både som gränsvakter och som tullmän. Detta system har visat sig otillfredsställande.

De militära styrkorna är emellertid betydligt starkare. Förståelsen mellan de turkiska soldaterna och de kurdiska boskapsskötarna är dock inte stor. Gränsgendarmerna har alltid något känsligt att syssla med i östra Turkiet.

Men det är inte bara gränsen, som ideligen överträds, eller militärtjänsten som inte fullgöres, utan också många andra samhällsproblem, som uppstår. Kurderna har t. ex. som hobby att beskjuta flygplan, som passerar över deras berg. De turkiska arméplanen har ofta

utsatts för dessa elaka skämt, och de turkiska militärerna har aldrig med glädje sett på en utnämning österut. Livet är hårt där, och arbetsförhållandena mindre angenäma.

Kontakten mellan de fem största gendarmerierna utefter gränsen Turkiet—Syrien uppehålles via en telefonanordning, som betyder att varje gång man önskar kontakt med en av stationerna, ringer det i alla fem. Detta innebär att man vid försök att tala med en viss Mehmet i femte stationen först måste tala med sju, åtta stycken andra Mehmet i de övriga gendarmerierna. Och när Mehmet äntligen svarat, har kurden och hästen och fåren och resten av smuggelgodset redan kommit över den gräns, där de skulle ha stoppats.

De regeringstjänstemän, som placeras i de östra turkiska distrikten, har möjligheter att göra stora pengar på mutor från rika kurdhövdingar. Den siste av de så kallade generalguvernörerna i öst tillät dock aldrig sin hustru att medfölja på inspektion till kurdstammarna, ty hustruns besök skulle kunna vara en orsak för kurdhövdingen att överlämna en dyrbar gåva, som sedan kunde anses som en muta.

Livet kan vara fattigt och hårt i Kurdistan. Det är alltid långt ifrån hygieniskt. Men det kan också vara rikt . . . Det smugglas narkotika över gränserna, det görs andra goda affärer och plundringar, och kurdshejkerna i Van och Kars kan kosta på sig att hemma spela kort med persiska guld-rialer som insats.

Kurden lever ett hektiskt äventyrarliv i bergen kring saltsjöarna Van, Urmia och Goktcha. Han tvingar sin häst uppför Zagros-bergen, och han känner Ararats alla faror. Han bryr sig inte om bergets saga eller om de expeditioner som söker Noaks ark, men han vet var vargen bor, han vet var leoparden kan slå till. Han känner sig stark uppe i bergen, han trivs inte ens i sina egna byliknande städer. Det är upp till bergen hans längtan oundvikligen går.

Kurden är hård, men romantiken bor dock inom honom. Jag minns en kurd, som älskade så starkt att hans kärlek t. o. m. höll honom kvar nere på slätten under den värsta sommarvärmen.

Lång och smal ska idealkurden vara, stark fetma är något okänt bland det kurdiska folket. Bland de kurdiska stamhövdingarna finns ståtliga muskulösa män, som äger en beundransvärd smidighet när de svänger sig upp på hästryggen och försvinner uppåt bergen.

De kurdiska bergen i det Armeniska höglandet är skogfattiga. Söder om Van växer dock lite krympträd och buskar, som ger en mjukhet åt den annars så kala naturen.

I Vansjöns vatten har man sett spår av olja. Orsaken till dessa oljefläckar återgår till första världskriget, då några oljehål borrades där. 1,5 ton olja per dag var lönen för mödan, och oljan användes för att köra motorbåtar med soldater och vapen över sjön.

Bergsplatåerna kring Van är bördiga, dock inte lika givande som slätten, vilken kurden flyr hela den årstid, då den brinner gul av torka.

I kurdernas land, som är det minst bebodda i Turkiet, är det flera mil mellan varje by, och bergsbyarna kan ibland omfatta endast fem, sex lerhus. De kurdiska städerna är inte få. Hakkiari är en av de många ledsamma grå "storstäder", som man kommer igenom på jakt efter "den verklige kurden".

Ja, vem är han — "den verklige kurden?"

Jag hoppas att läsaren själv efter dessa kanske knapphändiga rader ändå kan göra sig en föreställning om vem han är, den kurd som strider för sin frihet, den kurd som inte låter sig förledas att förneka sitt ursprung. Han anser Kurdistan breda ut sig över en 500 000 km² stor yta och räknar sitt folk till 12 miljoner. Han vägrar att kallas för "bergsturk", han fordrar sin självständighet öster om Eufrat.

Skulle hans självständighet kunna bli verklig? Och skulle denna eventuella självständighet innebära slutet på ett gammalt svårlöst problem i Mellersta Östern? Det kan man betvivla.

Överst: Dans framför stadskafét.

Nederst: Åldern har tvingat få kurder att stanna kvar på slätten.

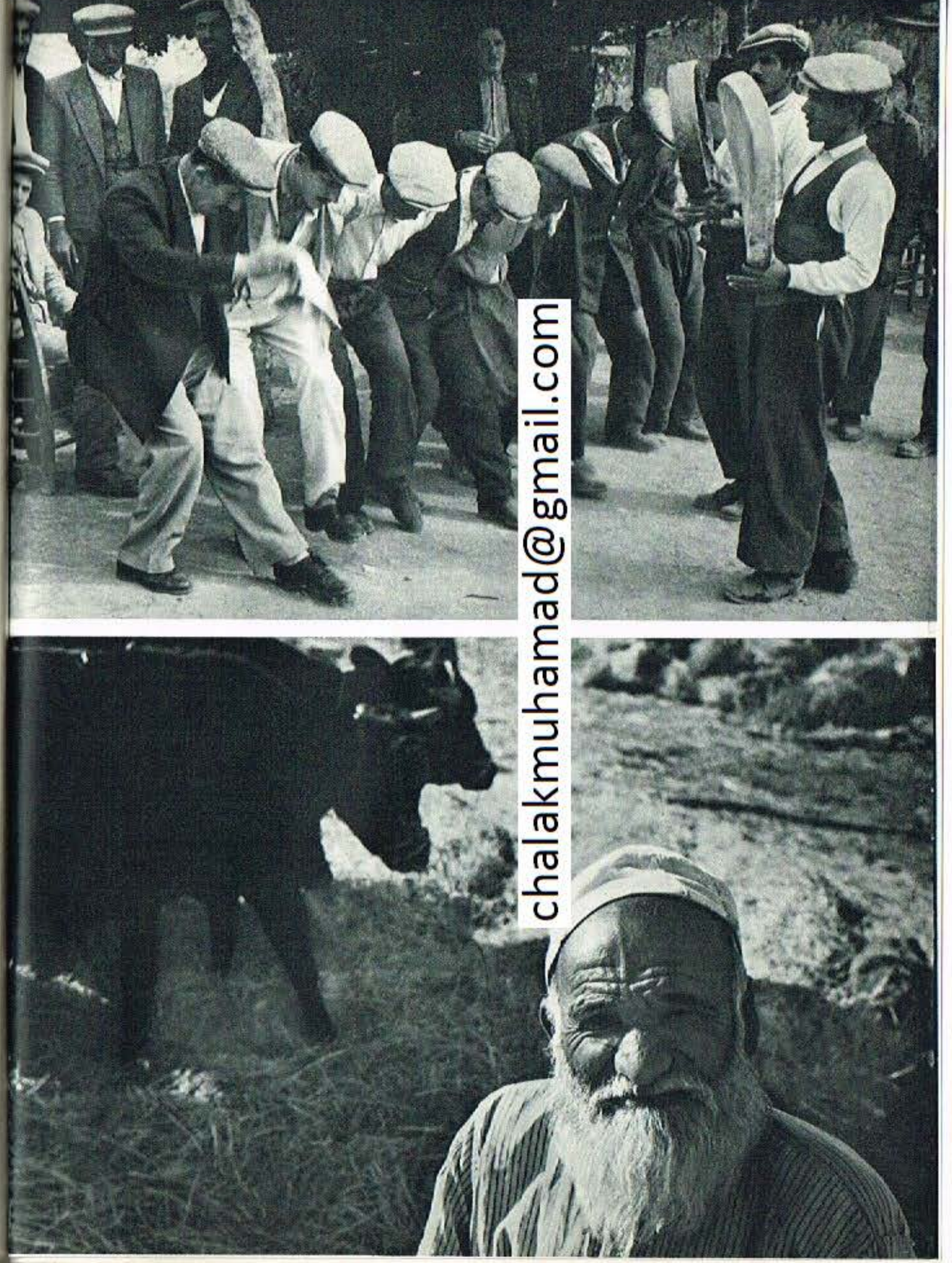

chalakmuhamad@gmail.com

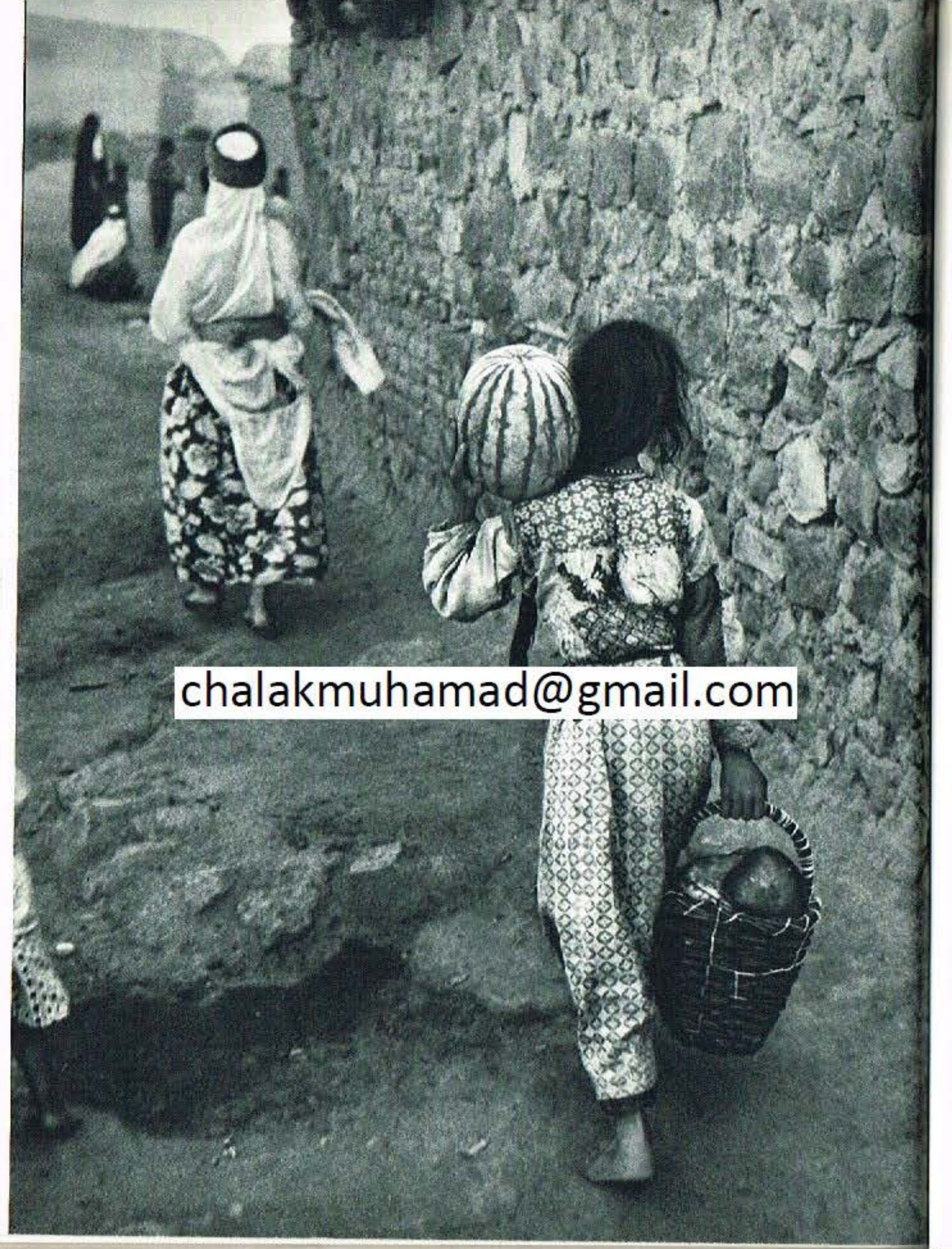

chalakmuhamad@gmail.com

På hemväg med vattenmeloner.

Kurdiska stammar i URFA-distriktet och SYRIEN

Kurdiska stammar i URFA-distrikt. och SYRIEN

chalakmuhamad@gmail.com

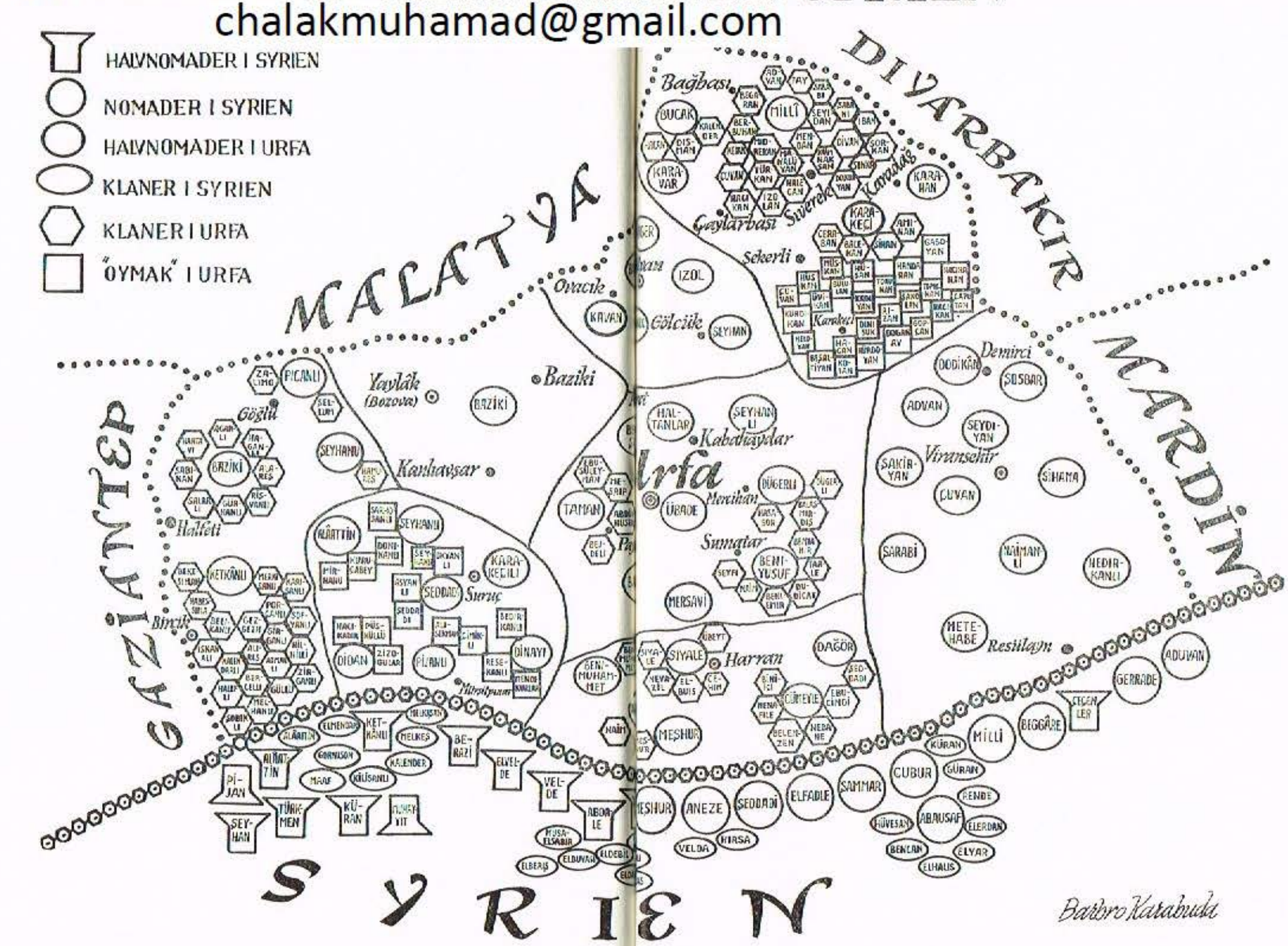

Barbro Karabuda

Kurdiska stammar i MARDİN-distriktet och SYRIEN

Kurdiska stammar i MARDİN-distriktet och SYRIEN

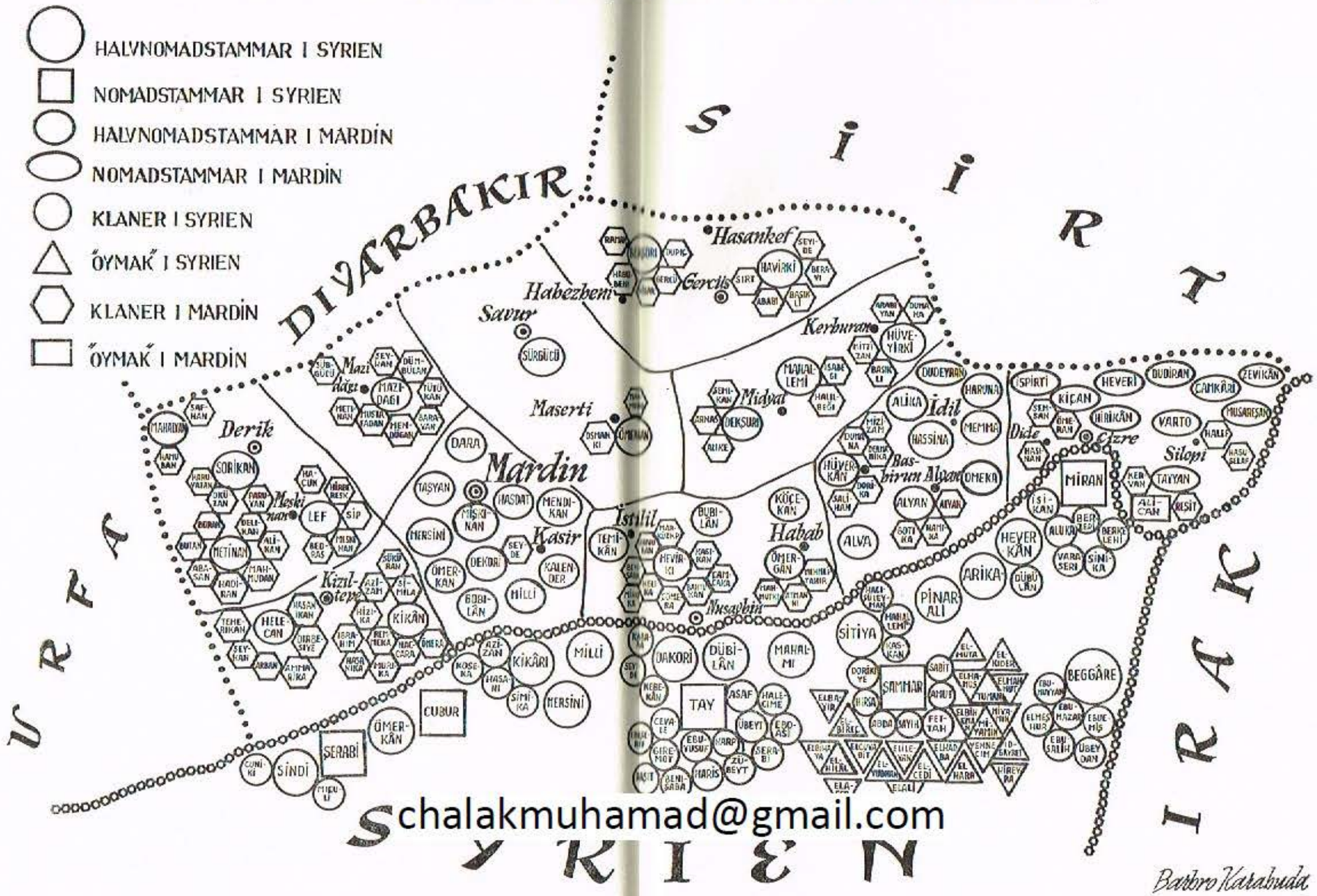

schalakmuhamad@gmail.com

Kurdiska stammar i DIYARBAKIR-distriktet

Kurdiska stammar i DIYARBAKIR-distriktet

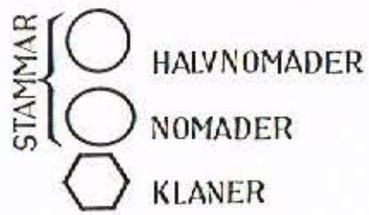

chalakmuhamad@gmail.com

BİNGÖL MUŞ
ELAZIĞ
MALATYA
URFA
MARDİN
SİİRT

Lice
Hani
Hezan
Eğil
Dicle
Ergani
Çüngüş
Cermik
Yoğun
Zengetil
Çiksi
Kulp
Behamdan
Hazro
Silvan
Basnik
Bismil
Sinan
Behramki
Diyarbakir
Çinar
Kilvan

ZAZA
HEVIDAN
KULP
BEKIRAN
KADIKAN
HIYAN
DUDIRAN
ADIRYA
ELMANA
MANKARAN
ZILÂN
REDIKÂN
SEYDANLI
İZOLI
BASHAN
CERMALETTIN
ARISO
ZAZA
BADIKÂN
ZEBRA
TÜRKAN
KARAKECI
BAYKAN
MIRDIS
CANBAGI
SATYAN
ZENDAN
OMERIKÂN
BOTAN
KURAMAN
DODIKÂN
TEBIKÂN
HADRANI
RUTAN
KEJAN
IZOBAN
PEÇARI
ÇEMIKÂN
ŞEHBIZI
KORAN
SORIKÂN
ÇUVAN
BESÎNI
ZAHORA
KÜRAN
SARHUVAN
KOLIKÂN
KIKÂN
HETYAN
GEYRAN
METINAN
ALIKÂN
DUDIRAN

Barbro Karabuda

Kurdiska stammar i SİİRT-distriktet

Kurdiska stammar i SIIRT-distriktet

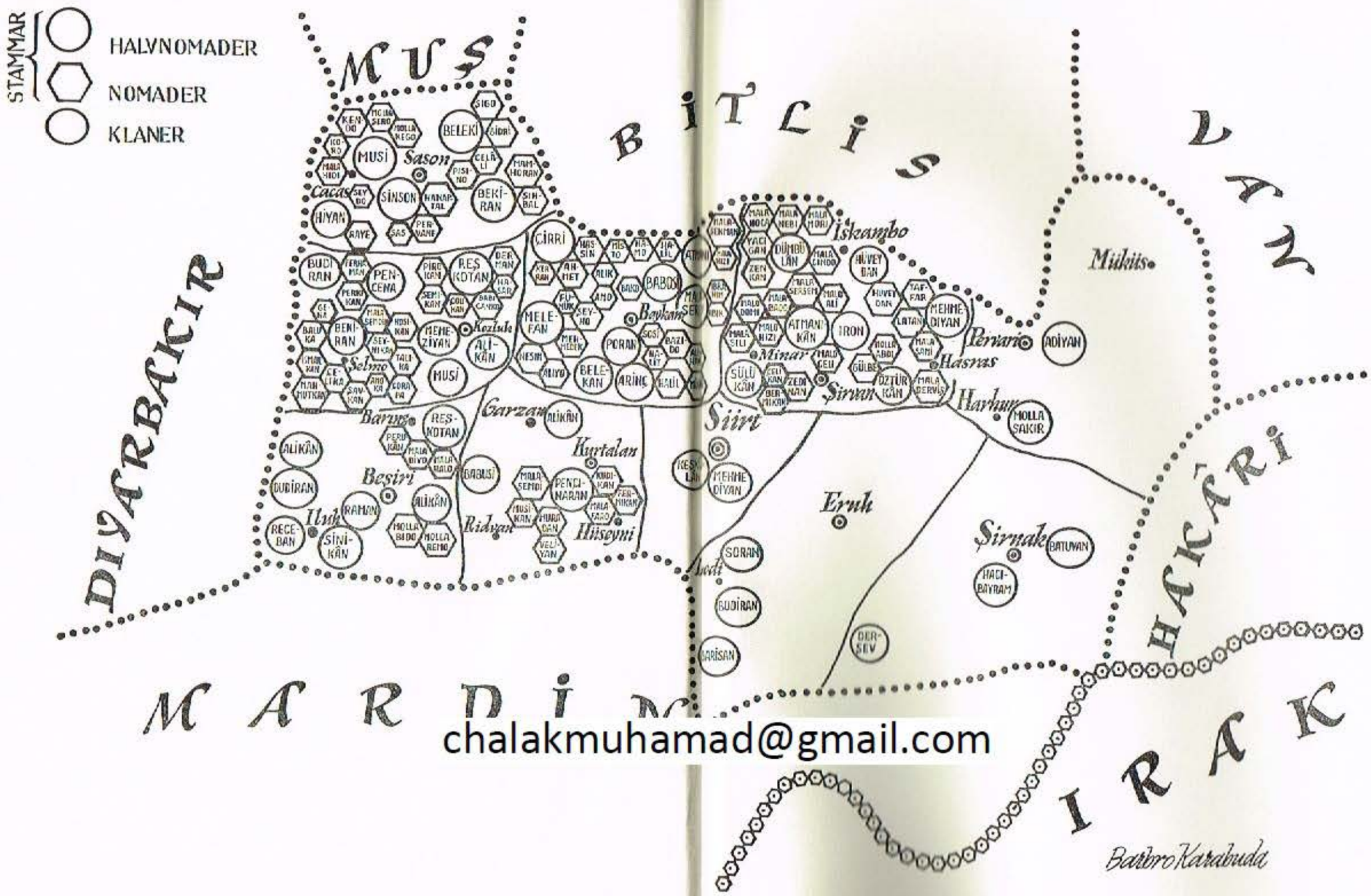

chalakmuhamad@gmail.com

Kurdiska stammar i BİTLİS-distriktet

Kurdiska stammar i BİTLİS-distriktet

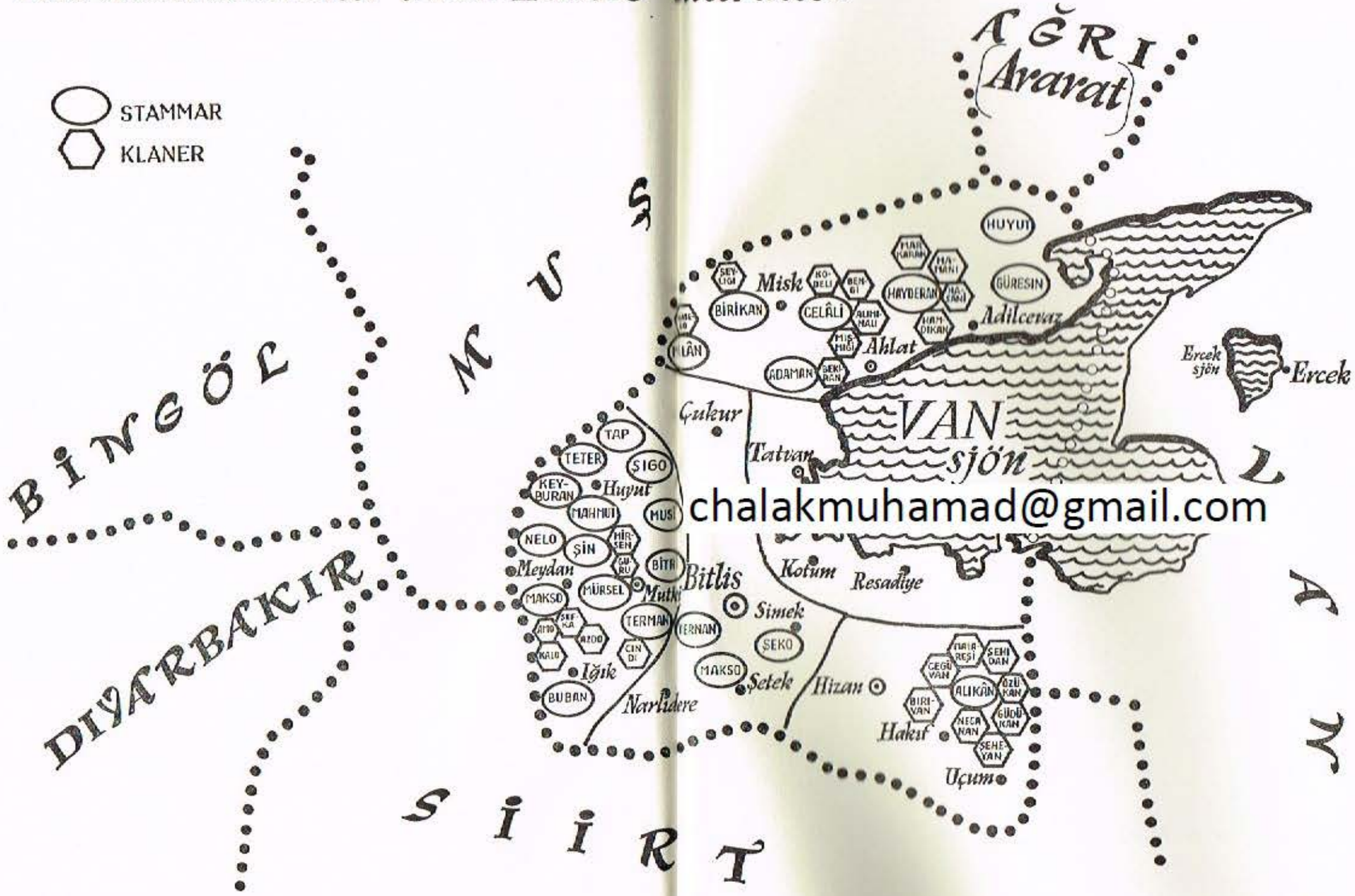

chalakmuhamad@gmail.com

Barbro Karabuda

Kurdiska stammar i MUŞ (mush)-distriktet

Kurdiska stammar i MUŞ (mush) – distriktet

STAMMAR
- HALVNOMADER
- NOMADER
- KLANER

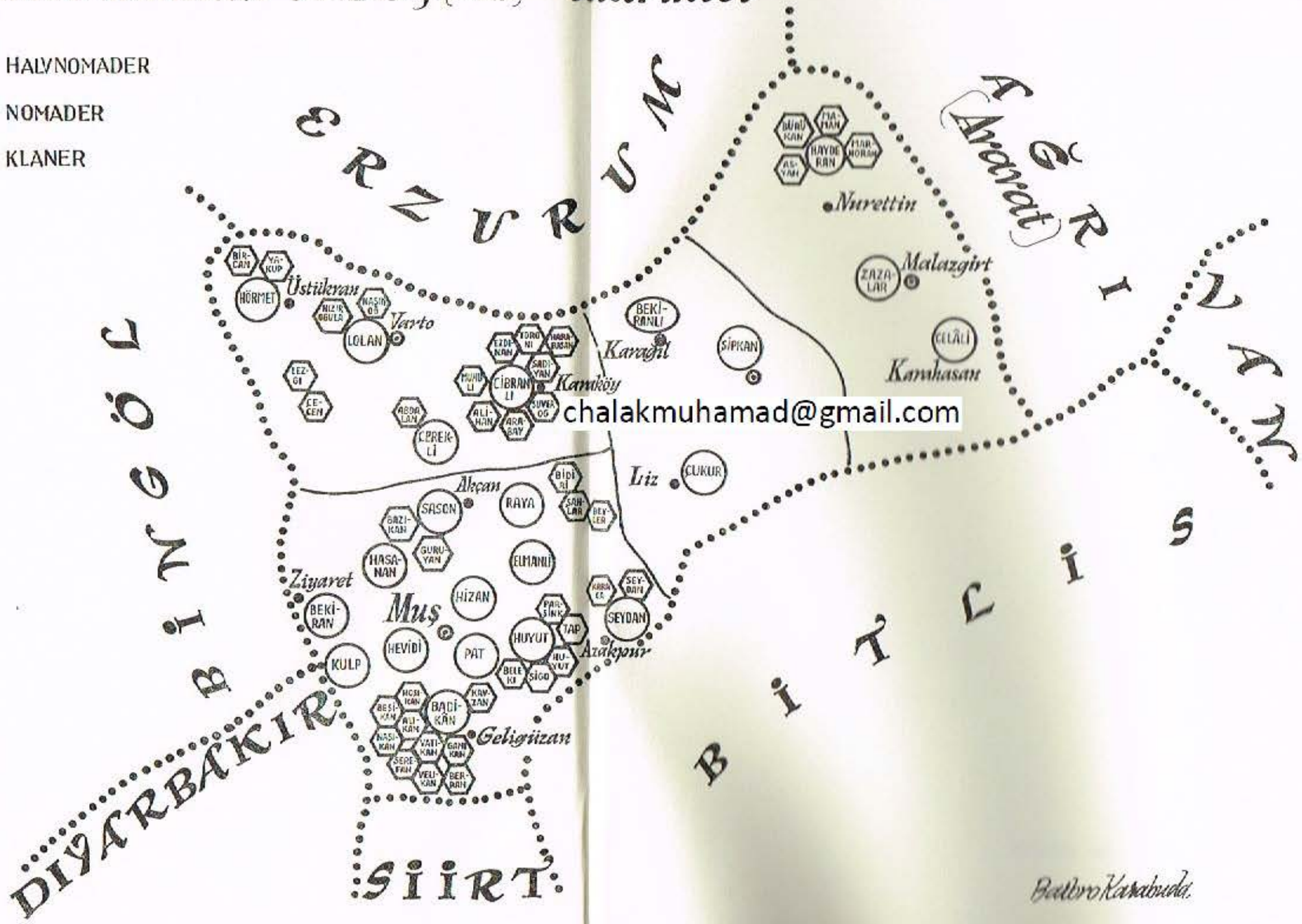

chalakmuhamad@gmail.com

Kurdiska stammar i VAN-distriktet och IRAN

Kurdiska stammar i VAN-distriktet och IRAN

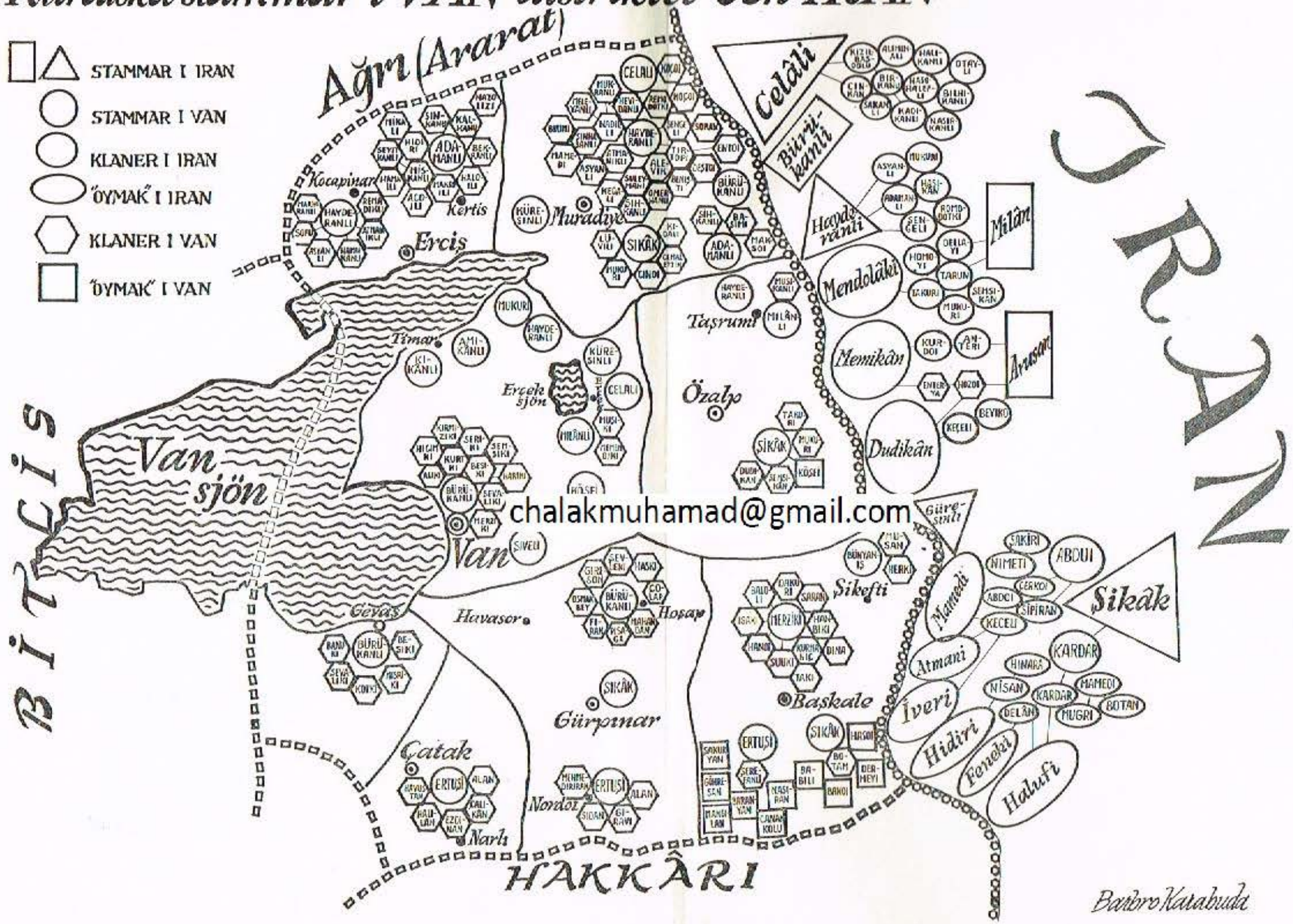

Kurdiska stammar i HAKKIARI-distriktet, IRAN o. IRAK

Kurdiska stammar i HAKKIARI-distriktet, IRAN & IRAK

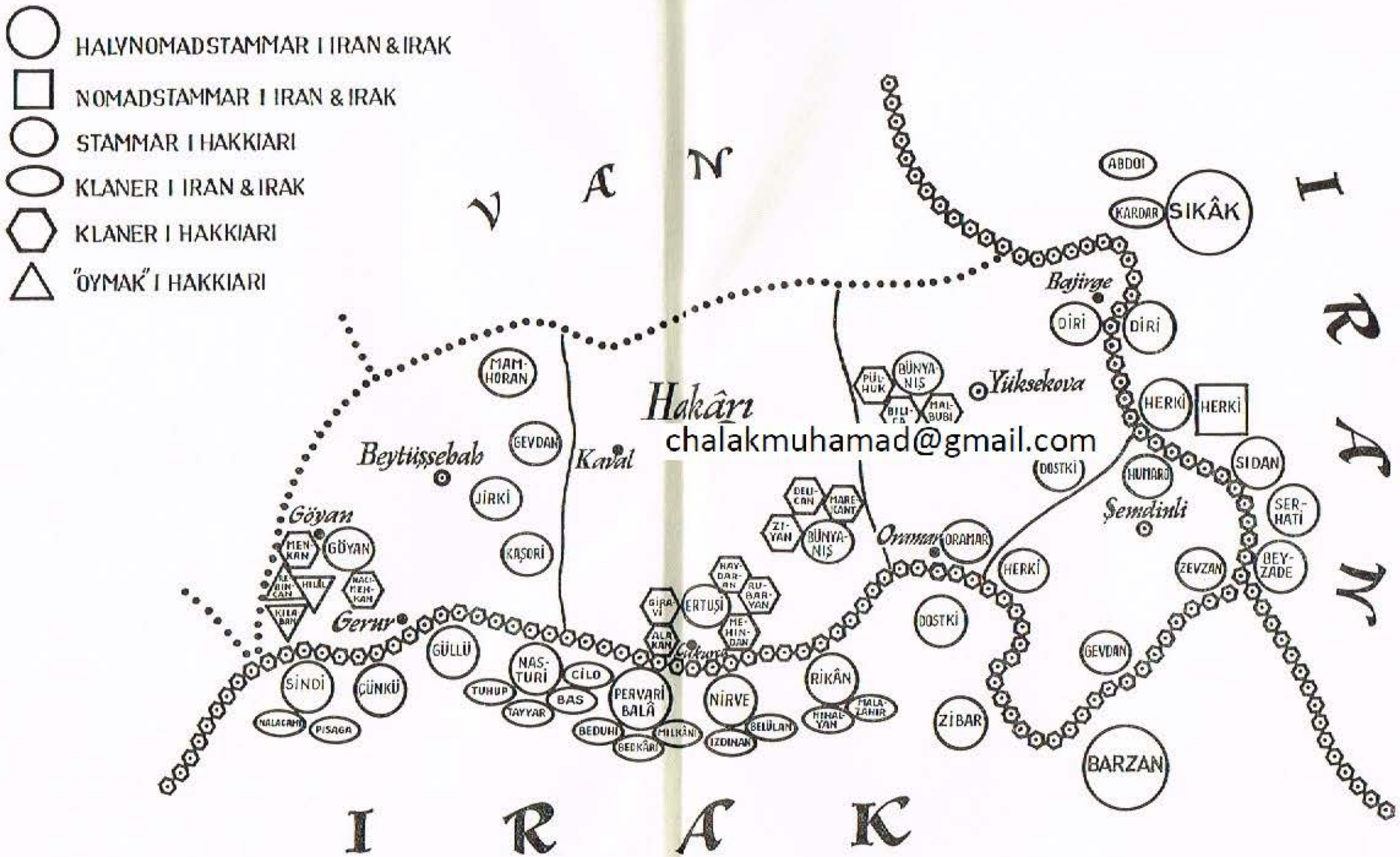

Barbro Karabuda

chalakmuhamad@gmail.com